

REPUBLIKA

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST, UMJETNOST
I DRUŠTVO

KAZALO

- Hrvoje Kirić: *Doba bez r* / 3
Tomislav Maretić: *Pjesme* / 7
Svemir Bogdan Topić: *Pjesme* / 14
Mirko Jamnicki Dojmi: *Pjesme* / 18
Jasmina Bosančić: *Apofonije kulture (izbor iz poezije)* / 26
Miroslav Pelikan: *Putnici* / 28
Milko Valent: *Otvorena rosa je aktivna prolaznost* (intervju s Milkom Valentom, razgovarala Livija Reškovac) / 45; *Mrak je uvijek punoljetan* / 49
Davor Slamnig: *Čajkavski* / 75
Vjekoslava Jurdana: *Ime ciklame* / 77
Vinko Grubišić: *O zanimljivu i inovativnu romanu najčitanijega i kazališno najizvođenijega francuskog pisca* / 80

TEMA DVOBROJA

- Ivan Aralica: *Hrvatska književnost i hrvatski komunizam* (fragmenti nenapisane cjeline) / 92

NOVI PRIJEVODI

- Machado de Assis: *Ezav i Jakov*; s portugalskoga prevela Petra Petrač / 107

KRITIKA

- Božica Zoko: *Ako si Bog – dat ćeš!* (Lajčo Perušić, *Vrijeme u pokretu. Kratke priče*. Vlastita naklada, Zagreb, 2017.) / 120
Ana Batinić: *Rad snova – filigranski izložen javnosti* (Dragan Gligora, *Rad snova*, Naklada Bošković, Split, 2017.) / 124
Tomislav Marijan Bilosnić: *Priče prozračne poput neba i živopisne kao što je tamošnji svijet* (*Suvremena kubanska pripovijest*, *Republika* br. 7-8, DHK,

Zagreb, 2017. / 126

Dunja Detoni Dujmić: *Kuća od voska* (Mihaela Gašpar, *Spori odron*, Disput, Zagreb, 2017.) / 135

Ivica Matičević: *Krovovi su ratovi u nama* (Igor Štikš, *Rezalište*, Fraktura, Zaprešić, 2017.) / 136

Ivan Rogić Nehajev: *Lijepa knjiga peterokutna tlocrta* (Borben Vladović, *Žiroskop*, Alfa, Zagreb, 2018.) / 139

Pavo Barišić: *Zapisi o zakopanoj istini* (Nevenka Nekić, *Moja dva stoljeća. Memoari*. Hrvatski panoptikum / Biblioteka memoara, dnevnika, ispovijedi, Naklada Pavičić, Zagreb, 2017.) / 142

Maja Kolman Maksimiljanović: *Kronika DHK* / 146

Hrvoje Kirić

Doba bez „r”

ZAŠTO TO NISU MOGLI BITI I TU?

Da li je smrt – tišina?
Jer ako su ljudi odnijeli sa sobom
sve što su voljeli,
onda je gore velika buka.
Netko pjeva, netko svira,
netko buši bušilicom, netko nabija čekićem.
Ako se sve tamo radi što se ovdje voljelo
onda nema tišine,
sve je kao tu.

Ima li mira?
Ako su se ljudi oslobodili svih grijeha –
valjda se ne svađaju
valjda ne tračaju
niti izrađuju zamke.
Samo su dobri –
to je moglo biti i tu.

Isto je kao i tu
samo što ovdje žive živci
i ne miruju.

O NE, OPET

Nemoj svraćati, navraćati
(netko bi mogao povraćati)
niti htjeti znati kako je –
konačno su te se riješili.
Tako je to kada odeš u penziju,
na novi posao
ili kad odustaneš od posla.
Onda se najbolje vidi
da si 35 godina
8 sati dnevno
živio u iluziji
da negdje i nekome pripadaš.
Poslu?!
Ako toga postaneš svjestan mnogo ranije
znat ćeš da samo trebaš otići
i zaboraviti kako ponovno doći.
Čak i ako si nekome drag
(i netko tebi)
sretni ga jednom na ulici, slučajno
(nemoj ga tražiti
jer tek su te se riješili).

NIJE SVE TO SAMO U GLAVI

Sve što me smeta, u glavi mi je.
Ulazi u nju bez pardona.
Šaljajte se barem. Izmotavajte se.
Ja vas vidim.
Moja je dobra volja (ili nemoć) što vas ne zaustavljam.
Ali, odsada, tko ne kaže pardon, neće ući.
Znači, nitko više neće ući.
Pardon, boli me glava.

ZBOG LJUDI SAM PLAKAO

Kako sam glup! Od tuge se bježi.
Trebam samo glasno i dugo plakati i svi će se razbježati.
Normalno, prestat ću plakati.
Sam, zašto bi plakao?

POSLATI SI RAZGLEDNICU

Zašto uopće ići razgledavati svijet?
Vidjeti što više toga i ponavljati u glavi da smo vidjeli svega toga.
Ako ćemo sve to odnijeti sa sobom na drugi svijet, onda brzo treba početi putovati.
Ali ako sve to ne ide s nama, zašto bi trebao vidjeti Stockholm ili Rim?
Zašto Manilu ili Limu?
Što ću sa svim tim slikama koje neće otići sa mnom a umrijet će bez mene?
Znam da je sve to nebitno i da je život sad.
Ali zašto živjeti sad ako će život unatoč tomu na kraju umrijeti?
Možda ako krenem na put (makar samo razgledavati) život odluči da neće na kraju umrijeti.

DA MI JE ČUTI TVOJU MOLITVU

Manchester

Kako god da se zvao tvoj bog,
kako možeš misliti da će te primiti
jer si se raznio bombom da bi raznio njih još dvadesetero?
Raznio si djecu i bog će te zagrliti?
Koji to bog grli bombaše?
Koji to bog traži smrt dvadesetero djece?
Ili si ti možda zamijenio boga i vraga.
Ali mislim da te čak ni vrag neće primiti.
Preglup si da bi samo gorio.
Ti si promašio svaki smisao i bit ćeš jedino ništa u svemiru.
Kako zamisliti ništa?
To je zamisliti tebe kako se moliš bogu.
I ovo: misliš da ti je bog rekao da izvučeš osigurač?
Zamijenio si budale s bogom.

ANTIPETICE – NE DAJMO SE OCJENJIVATI (OCJENE SU
UCJENE: PETICE DA IH DO IZNEMOGLOSTI OPRAVDA-
VAMO, JEDINICE DA SE IZNEMOGLI OD OPRAVDAVANJA
NIKADA NE OPRAVDAMO)

Proklete petice!

Zbog vas su proklete jedinice.

Zašto je sve pet ili mrijet?

Što fali trojki, vrlo dobrom četiri ili dvojki (koja je – dovoljna)?

Ne zlostavljajte više.

Zabranite natjecanje!

Zatvorite zatočeništva!

Jedinice, dvojke, trojke i četvorke – tražim pomilovanje!

Ukinite petice!

Petice nisu za pet.

Tomislav Maretić

Pjesme

DÚGA

Svaki čovjek nosi
jezero poezije u sebi,
unutarnje more.

Ne misli svak na duboke zalihe,
na dubinski tijek tako ti bazeni
za života cijelog ostaju
tamna stajačica.

Dovitljivac pak pjesnik
prokopa sâm dotok
pa procuri najprije
tanak mlaz.

Ponekad pak šikne vodoskok,
slijevaju se potoci, rječice il' bujice,
šume slapovi, pršti
unutarnji prasak,

kojem netko izvana,
nešto izvana,
neshvatljivo
vanjsko svjetlo dodaje
daruje riše
dúgu.

DREVNI NAPUTAK

Rodiš se, a već poljane smrti
poput krugova oko tebe...

Al' tu je gitara, krčag vina,
prijateljstvo i ljubav,

pa smrt neka malko prošeta,
jer ovoj ljepoti ne može sad ništa!

A poslije, neka joj bude,
jer ovo nam oteti ne će.

ZRCALO

O blažena mladosti
osvijetljena sunčanim podnevnim sjajem
il' reflektorom noći!
Ne smeta ti ni tama ni bliješteći sjaj,
prem' svega svjesni niste,
vi sam ste taj odsjaj – ovozemaljski raj!

Dok mi smo starci sjećanje
na trenutak zemne vječnosti blažene,
prolazne kao što diktira Zakon.

A kad bijasmo kao vi
dano nam nije bilo
da doživimo to kao milost,
k'o što i vama budućnost će sijeda
tek pokazati ljepotu vašu
kad za njom marili niste
kao što je normalno,
kao što i treba.

UDAHNEM NOĆ

Udahnem noć –
skupa s planetima na plitkom nebu,
zajedno s kreketom žaba u daljini,

povjetarcem što njiše rascvalu bazgu
uz potok i svježinu žubora.

Udahnem noć –
sve se smiruje pod kupolom neba.
Smiruju se livade s bezbrojnim
kukcima, pticama, malim sisavcima,
mirisom cvijeća

uz tihu zriku.

Udahnem noć –
duboko do dna pluća,
do kraja neba i svemira,
do tamo zadnje zvijezde!

Svi smo zajedno
u tom udahu.

NAŠI LJUBIMCI

Za D. S.

Naši ljubimci psi,
odavno mrtvi
laju veselo u našem sjećanju,
pozdravljaju nas
iz samog srca naše mladosti.

Bezazleni anđeli
što čekaju svoje gospodare
i prijatelje
s druge strane
velike nepronične Rijeke
i njezinih uskovitlanih valova.

Prijatelji našeg djetinjstva
što su pjevali s nama
uz gitare i usnu harmoniku
ostaju u tapeciranom limbu,
mašu repovima
i radosno nas čekaju

u predvorju velike Palače susreta.
Gle, kako nam oni prvi trče ususret
da nas razvesele i ohrabre
na strmoj uskoj stazi
u Nepoznato!

VLADAR TRENUTKA

dr. Slobodanu Langu

Izložen
na „Ljubavnoj stijeni“
snajperu

šeće se pred oštrim
strogim zjenicama...

između mržnje i ljubavi,
koja najprije oklijeva,
zatim polako shvaćajući
najzad...

sâm

zaustavlja svoj okidač
čovjek bez imena

DVIJE ČAŠE

Između čaše vode
i čaše otrova,
prve neispijene,
druge naiskap –
sto dvadeset jeseni!

I nebrojeni branitelji
što su iskali slobodu i pravdu,
ne našavši je viteštvom,
žrtvom i pravicom.

No smrću ljubav nisu napustili,

niti mogu jer su njezinim konopcima
čvrsto vezani za obale života,
naša ozebla srca u njima.

STARE SLIKE

Nostalgija, ta ljubazna varalica
šminka našu prošlost.

Uljepšava ono lijepo čega se sjetiš.

Izokrene,
oduzme nepotrebno
nesklapno
i ružno.

Iz šiblja i šipražja
učini ikebanu.

Ako se istog prizora prisjećaju
dvije ili više osoba,
nariše privatni buket
za svakoga
od njih.

Nešto ih doduše povezuje,
u boji, ritmu, mirisu,
osjećaju obuhvaćanja
proživljenog.

Prošlost se dakako
ne može vratiti
premda neprestano
korača za nama
i polako se sama mijenja
prateći našu sklonost
prema sebi.

Dolazi
poput dobrog starog ljubimca,
umiljava se,
maše repom.
Ne možeš ju otjerati.

POSLIJE SVEGA

poslije svega sjedi
u svom rasutom carstvu
od dijelova najrazličitijih
ne znajući što bi prvo
pogladio pogledom

mozaik treperi nedovršen
i široko raspršen:

porazbijana stakalca
porculanski djelići
lijepih skupocjenih
raznolikih i privlačnih
neupotrebljivih
predmeta događaja,
melodija namjera

rasuti do
jeftine ironije
na koju pada
čas prašina čas

snijeg

zaborava
dubokog
zimskoga sna

CRTEŽ NA SVJETILJCI

snijeg na forziciji
bori se sa cvjetićima

kamo god pogledaš snijeg
nastavlja se na snijeg

malo dima iz tvornice
dodaje začín nebu

praskozorje blještavi obzor

pluta na rijeci

preko mosta prelaze
gurajuć crne bicikle

kolomaz na odijelu
popraćen sočnom psovkom

skida kravatu samo smeta
intimnom šaptanju

zgasnuta sobna lampa
crtež još živ pred očima

Svemir Bogdan Topić

Pjesme

PJESMA

Lupam poput
stare kante.
Zvuci,
riječi
dolaze iz glave,
iritiraju mene,
iritiraju druge.
Da bih bio miran,
pišem,
a drugima kako bude.

5. listopada 2016.

USPJEH

Danas nisam uspio ništa.

Trudio se jesam
uhvatiti miša.

Gledao sam još
paučinu ispod krova,
ali je ostavih,

skinut ću je poslije Božića.
Imao sam namjeru
uhvatiti oblak
za vrat i glavu,
kažu da je anatomski dobar.
Gledam ga
kao mačka vrapca.
No on prhnu
i sakri se iza drugog klanca.
Teško je vjerovati
da ću uspjeti.
Ali vjerujte mi,
ovo doista želim.

5. listopada 2016.

VAL

Ponovno se u meni
diže val.

Ovaj nije jak,
malen je i, nekako,
slab.

Puštam ga da zamre,
da se rasporedi,
u druge kapi spoji.

Tada se digoh
i pustih vodu.

6. listopada 2016.

PONOĆ

Iza pola noći
bijesan
hodam po sobi.

Lovim dosadne komarce

i držim se za lijevo jaje.
Vama je možda smiješno
što sam bijesan,
i što se za nešto držim.

Znam,
bolje bi bilo držati nešto
čvrsto.
Imam to što imam,
a bijes me ne pušta.

15. listopada 2016.

ZEMLJA

Promatram vreću
univerzalne zemlje.
Vjerojatno je
za cvijeće, povrće,
grah i salatu.

Iz gnojišta
što se Zemljom zove,
univerzalno biće raste,
a zovu ga čovjekom.

I sve bi na Zemlji
univerzalno bilo
da njega nema.

On je međutim tu,
i sve čini da nestane.

Tako i izmišlja
univerzalnu zemlju
po kojoj gazi.

18. listopada 2016.

ZAVJET MOJ

Besmisleno je.
Na silu
tražim smisao, želim pobjeći od
Tebe.

Opravdao bih tako
postojanje svoje,
sebi bih bio smislen
i razuman
možda.

Jasno je međutim
kao dan.
Smisla nema
niti ga može biti
dok ne ispunim obećanje
dano tebi,
zavjet svoj.

23. listopada 2016.

JEDINA TI

Mi znamo
da ćeš se vratiti.

Sigurno je to
kao noć i dan,
kao Sunce i Mjesec,
ili neka druga
očita i sigurna
nebeska pojava.

Mi znamo,
ali čas povratka tvoga
znaš,
nažalost,
jedino ti.

23. listopada 2016.

Mirko Jamnicki Dojmi

Pjesme

KAKO TE VIDI ANESTEZIOLOG

pričinjaš mu se poput leša dok bez svijesti
ležiš na zelenoj prostirci operacijskog stola. sav

horizontalan kao površina mora, mirna zelena livada;
prostrt si, mlohav i gol. jedino krv iz rane ukazuje da si živ

ne vidiš nikog, ne sanjaš ništa. samo se mijeh bešumno
nadima i zrak ulazi i izlazi iz tvojih prozračnih alveola

prazan si kao ispražnjen akumulator u zadržaloj karoseriji
automobila kojem trebaju vješte ruke, boja i nov pogon struje

kako iz tog očista izgleda ljudski život bez punine, skučen
u sterilnoj hladnoj dvorani gdje se na smjenu dovode ljudi

da se očiste od tjelesnih patnji, da im se zavare dva kraja
crijeva, ukloni tumor u trbuhu, izreže suspektno tkivo?

ostaješ plutat' u plodnoj vodi besmisla, bez vijugavih
žilavih misli, smotrenih i nesmotrenih pokreta, tih kao

ugasli vulkan. samo maska sada je tvoje tijelo pod
čijom kožom se pale krijesnice metaboličkog fluida

tinjaju atomi i nevidljivo, bjesomučno sudaraju se molekule

u trku, kao da bježe od prijeteće apokalipse i gušeci se
brzaju prema izlazu. tamo se nazire živost na kraju uspavanog
tunela. oprezno, samo oprezno, tiho, samo tiho, gotovo nečujno

uskoro bit ćemo vani i ugledat ćemo zvijezde

Millenium stih: *Pjesnički maraton*, crkva sv. Donata, 30. rujna 2017.

HTIO SAM SE UMORIT'

neki prasak umalo mi je razorio život, začepio sam
uši, brzo hodao, panično mislio, plitko i brzo disao.
nisam mislio o politici, umiranju poezije i ekologiji.
odnekud je dotrčao husky, krzna bijelog kao
kumulus na modrotirkiznom nebu. oči i vlažna
njuška kao crnim tušem iscrtane, posve nalik
snježnobijelom mladunčetu foke. bila je ženka.

Eveline! s klupe je vrisnula mlada žena. budi
pristojna! znatiželjno me onjušila i nije se mogla
odlučiti; kao da sam ja stajao gore na palubi broda
držeći se za rukohvat dok je ona oklijevala. potom je
nehajno nastavila trčati leđima zadarske rive bjelouške
pa lateralno šljunkom, mimikrijom njezina bijelog krzna
što je sitno i škripavo zatrpao sve naše maštarije
i zaludne utopije.

možda mi vjerujemo da smo čisti eliksir nekog boga, sukes
svemira. ne caruju li u nama čudovišta prerušena u anđele,
grakću vrane, zmajskim krilima klepeću aždaje. ni metempsihoza
nas neće izbavit' iz ovog smeća. svijet se umnožio, planet se
stisnuo kičast, gladan i ratan, postao svakodnevna prostačka slika.

pa sam brzo disao, brzo hodao, plivao medijem koji nije
bio ni jezero ni more, letio gustim zrakom kao tusta sova.

umoriti se i zaspati, to bi za danas bio cijeli moj herojski
naum. anestetiziranje, trpko balansiranje bez velikih zašto.
što dalje umaknuti raljama trpke jave, skotrljati se u komadu
poput snježne lavine niz padinu Mont Blanca.

ugnijezditi napokon u toplo crijevo lažnog spokoja

GALAKSIJA ŠUME

u šumu se ulazi lagano
kao u noć, san, toplu kupku

iza zavjese stabala crnja je zemlja
bujne su krošnje čovjeku odjeća; tišina
lišća – plodna voda; meka mahovina –
posteljica; procjep među granama –
pupčana vrpca do sunca

šuma je zeleni šapat beskrajnog sna
šumasta šumnost lišća, ptičji zbor
cisterna kisika i rose

šuma je zastoj čistine; treptavo
kolanje klorofila; prozračna vreća
za pripitomljavanje vjetra; za
neke – kao mađarski i mongolski
jezik – čista neprohodnost

grane ne skrivaju svoj rašljast jezik,
ne truju ravnovjesje kukaca i zvijeri.
u šumi je sve zatvoreno otvoreno.
šumo, igriva sjeno! – ti pokazuješ
rogove bijelom svjetlu dana

ptice, sporohodni ježevi, srne i
vjeverice tvoji podanici bez
zadnjih misli – šuma je, kažu, šuma
je, šuma je – naša domovina;
u njoj raspletene kose krošnji
skladaju tihu koračnicu mrava

mlad si i zatravljen ljepotom.
guja, prizemljena gipka krasotica
u šumi ruši dobru sliku svijeta

zmija u šumi – zlošuma

rašljasto danju i noću
zakopano dok ga šuma
ne prozre i progna

s ruba livade lako se kroči
u tamnu utrobu bajke; s plodne
ravnice u galaksiju šume

a tamo, u toj dubini
nikada ne znaš
čeka li te san neke vile
il' rašljasti jezik
lukave guje

Manifestacija *Zadar čita* (poezija na temu *Šuma Striborova*), Muzej
antičkog stakla

OBLACI NE STOJE OKOMITO

kao stabla, kuće ili ljudi

oblaci stoje vodoravno kao ribe
ptice u letu, avioni ili dijelovi križaljke
u kojoj se riječi upisuju horizontalno

tako stoje i promiču oblaci. šutljivi
bijeli, plamenocrveni, antracitni
golubinje sivi, vermeerovski zlatni
tmasti

migoljivi i nevjerni
prevrtljivi kao vjetar

oblaci kao dah
izokrenuta riječ
prezent u maloj
r-evoluciji neba

usamljeni
šutljivi
tjeskobni
okomito
stoje
ljudi

samo kad spavaju
položeni su vodoravno

i kad su mrtvi

VJERUJEM

nije ti lako iskaliti bijes koji poput grmljavine u tebi raste
i jača, a moja se nada strmoglavljuje u bezdan. otpor mog
tijela samo uvećava tišinu između udaraca sve dok trava
ne posijedi, umuknu ptice, popucaju prozorska stakla

tama u tebi olujni kovitlac, vir u dubokom kanjonu

na meni sravnjuješ ono što u sebi najmanje ljubiš –
napušteno zakinuto dijete; iskaljuješ neukrotivu
prazninu, nepremostiv jaz i visiš na divljem vjetru
nesvjestan da noktima i zubima *za mene* se držiš

od samog početka naša je veza povijest bezumlja
feedback iskrivljene zrcalne slike; glečer koji buja

ti *macho*, ti moćni *jang*, a ja slaba sićušna *jin* – ti razjareni bik
u grlenoj areni koride, ja i moje tijelo – oblozi na dnu tvog očaja.
njihati sve bi se moglo od ljubavne miline kao na lađi pod
sjajnom mjesecinom, sad svjedočim da tvoj osjećaj krivnje
pod giljotinom kleči, a tvoje grizodušje – potonulo groblje –
na голу omču se vješa

ne znam samo što priroda čeka: mjesec, zvijezde
i sunce koje se pijano od svjetlosti ne trijezni nikad
dok se bičuješ tako u slijepom egzorcizmu, pun
prijezira prema sebi

žalim te usred tvog mahnitog orgazma
u kojem napokon smalakšeš
pa ispražnjen tako
usamljen i napušten
toneš

Stop nasilju nad ženama, Zadar, caffe bar Callegro, 21. studenog 2017.

SLABA MISAO

ne zamjećujem poglede djevojaka. kao da piljim u knjigu
il' pilim drva u podrumu. uhvatim se kako mislim što je
Sloterdijk rekao o Diogenu. u *Kritici ciničnoga uma* ionako
ne shvaćam sve otprve. sjedile su na zidiću kad sam prošao.
možda se varam, možda to nema nikakve veze sa čežnjom.
to u njihovim očima samo je moja projekcija. oduvijek sam
krivo procjenjivao, mislio vitez će ih zadiviti'. posrtao sam i
malim snagama borio se protiv takvih zastranjenja

što odašilju pogledima, što poručuju? automobilski farovi
svijetle. sunce blješti. ptice pjevaju. htio sam baciti svoj plavi
šal preko očiju da ih ne vidim. zrak je svejedno mirisao na čistoću,
čula se glazba; nespremnost da se prizna poraz. sve bi bilo dobro
kad sebe ne bih gledao tim očima. zidić se punio šetačima. sjedili
su s tamnim naočalama, okretali glave. sitni uredni Južnokoreanci
pravili su selfije: isture stikove i *go pro* kamera klikne. zatim hihoću
na štektavom korejskom. trajekti u daljini – spori klizači na ledu,
prikaze bez daha u kadru. grad tiho plješće, zrak kod Jadrolinije
gorljivo miriše na bitumen, vruće se asfaltiraju ceste, sve je prohodno
kao da se razmaknula zavjesa i odjednom je nahrupilo svjetlo

ne samo alge i ribe, već i laktovi djevojaka, njihove potkoljenice,
srebrna mahovina i školjke – sve, sraslo je s morem. sinkretizam
kojemu nema ravna. disati pod nebom rive znači žudjeti postojanost
kao kad u sobi ugasiš svjetla i mrak kamatari usredotočenost, smionost

najoštrij vid klija u crnoj tami. djevojke plutaju rivom – rumor
dalekog *pianissima*. i sve bi bilo dobro kad bih progledao i koraknuo
naprijed. zašto sam se rodio, pohađao školu? nije to samo retoričko
pitanje. kršenje ruku, saginjanje nježnih vratova. kose im mirišu i
bubre – koliko mi je još ostalo?

Sloterdijk. slaba ili jaka misao? ne znam o tome gotovo ništa.
kako bilo, na mom terenu nek Peterova bude zadnja. on je
taj koji misli, meni u prsima kuca plašljivo srce. i sve bi bilo
dobro kad ne bih sanjao strahote i kad bih uspio rastjerati maglu
i naći se na čistini (kao jaka misao)

dakle kad ne bih mislio na Bernardu

STIGLE SU MUHE

otvorio sam prozor, uletjela je crna zujara. golem bombarder, debela berta. provalnik u po' bijela dana. netko tko se najavljuje samo zujećom sirenom kad je šteta već počinjena. moglo se i očekivati jer prispjelo je proljeće i skitnja je postala imperativ. početak je travnja i sve je to normalno; svrbež u tijelu, nagon za kretanjem: selidbe, migracije, provale u tuđe stanove. sve ekspandira na svijetu u kojem se *homo sapiens* množi i širi poput riblje ikre u doba mrijesta.

zračni nomadi kao kukci, ptice, šišmiši traže svoje mjesto pod suncem, pomalo bezobzirno upadaju u tuđa staništa, gnijezde se u špiljama, pod tihim prozorima i sigurnim strehama. računaju na naše prostore i nemar prema okolišu. kao i na to da smo i mi u travnju omamljeni poput ugojenih foka na jugu Afrike. tlo postaje toplo kao koža, more divovski spremnik sunca; mišići se naprežu čak i kad ne rade *tutta forza*, znoj isparava u suhi zrak. to je ekvivalent za zimsko uznošenje drva na peti kat bez lifta. presporo se odvija demografska tranzicija, planet je zasićen i još nije načisto s tim kud ide.

sinoć smo previše popili u BackStage baru, a poslije ne znam: masni čokoladni kolač koji je izgratao želudac iznutra. nisam povraćao. slabost se spustila tihim liftom do crijeva, kostiju, stopala i tamo pritajila. treba nastaviti' danas. treba se ponašati' kao da još nema tog proljeća, kao da je još zima kad se cijepaju i lože drva, rano smrači i da čovjek u postelju liježe pijan od manjka svjetla. otežalih kapaka čitaju se posljednji mailovi s titravih zaslona. sutra je srijeda, opet je već ta polovina tjedna ni vrit ni mimo

iznenada je toplo, kruzeri još ne mahnitaju lukom i zadarskim arhipelagom. spava mi se, navečer se u dušu i tijelo uvuče hladna gmazovska lijenost. možda je skroz bezvezno uletjeti samo tako u ljetno računanje vremena; prozori se otvaraju i noću (barem na kip) žene i djeca češće peru kosu, djevojke se češljaju

pred zrcalima zavodeći same sebe, ohlađena se
jela smjesta pospremaju u hladnjak, u biosferi
odjednom sve postaje kvarno. sparno je, koža se
ježi. osjećam kako srljamo u zonu snažnih mirisa

stigle su muhe

Jasmina Bosančić

Apofonije kulture (izbor iz poezije)¹

1.

Gracioznu ljepotu višestruko složenih rečenica zamijenila je trijada: tehnika – geometrija – fizika. Nova perspektiva iznjedruje nove subjekte u zbilji. Umjesto zmije, dolazi robot. On ima moć govora, rada, strpljenja. Vješto se prilagođava zemlji. Poštuje njenu rahlost, simetriju i mudrost. Prati njen ritam i sazrijeva u preciznim ciklusima. Udvojena u paslici zmaja, zmija napušta zemlju. Posljednji put presvlači košuljicu, posljednji put izvodi svoj obredni ples u suton.

2.

Škrguću sjene u osami napuštenog ljetnikovca.
Sječimice paraju zrak. Svjedoci spavaju dubokim snom.
Razastrto orječje uvlači se u ključanice, pukotine, proreze...
Svjedoci duboko dišu. Sve su pokušali, na kraju odustali.
Brižljivo su pospremili ljepotu i plemenitost u zlatni zdenac.
Sjene polako obamiru od nedostatka pažnje. Pregorijevaju.
U prazan prostor svjedoci upisuju svoju subjektivnost.
Identiteti su im inverzivni, ponekad graduativni. Prostor se popunjava pojmovima i stvarima. Razvija se horizontalno i vertikalno.
Spaja se s drugim prostorima. Na njihovim granicama sadi se visoko plastično drveće, komunikacija se odvija kroz krošnje i žilje. Dolaskom proljetne ravnodnevnice drveće se miče da bi prostori urasli jedan u drugi.
Tada, zasićeni od značenja i matematičkih izmjera, kreću u novu epopeju.

---

¹ Izabrane pjesme su iz istoimenoga pjesničkog rukopisa koji je pohvaljen na pjesničkom natječaju za Nagradu „Anđelko Novaković“ Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu za 2017. godinu.

6.

Jučer je rađen intervju s antičkim boginjama.

Osteoporozne od starosti, jedva su govorile drhtavim glasom.

Zaboravljene od javnosti, dane provode na visokim planinama, na mjestu gdje planinski vrh dodiruje maglovite oblake.

Ne sjećaju se ni svog imena ni podrijetla. Žive u nekoj čudnoj bezvremenosti u koju ponekad nahrupi futurski prezent, ali boginje ne znaju što bi s njim.

Vežu ručne radove, s motivima šumskih biljaka ili divljih životinja.

Nitko ih ne posjećuje, njihove kućice nemaju ni vrata ni prozore.

Nemaju sat. Vrijeme je na planini stalo.

Miroslav Pelikan

Putnici

I.

VLAK

Osvrnuo se oko sebe, ista jednobojna lica, svaki dan putovala su s njim lokalnim vlakom iz omanjega mjesta u pedesetak kilometara udaljeno središte, većinom na posao, i kasnije se popodne vraćala i nalazila se u istim zagušljivim i neudobnim vagonima.

Ivan Novak, viši administrator II. klase, desetljećima je bio zaposlen u Gradskoj upravi, u Odjelu arhive, smještenome u podrumu impozantne zgrade. Svoj je radni prostor proteklo dugo razdoblje dijelio s Markom Somekom, šutljivim čovjekom, sličnih godina kao i on.

Nikada nisu mnogo razgovarali, tek nekoliko kurtoaznih rečenica pri dolasku i odlasku. Zapravo, praktično ništa nisu znali jedan o drugome, tek kako obojica nisu oženjeni i da žive sami, svatko podjednako udaljen od grada.

Takva klima u cijelosti je odgovarala obojici. U arhivi je vladao muk s tek ponekim šušnjem listanja papira za koji se tražilo pravo mjesto na mnogobrojnim policama ili u ladicama. Ponekad bi muklu tišinu rascijepio zvuk neopreznoga zatvaranja metalne ladice. Odmah bi se ispričavali s nekoliko riječi, posve tiho izgovorenih.

I danas je vlak uobičajeno kasnio nekih desetak minuta, no Novak niti jednom nije okasnio, vlak je i redovitim zakašnjenjem dolazio pola sata prije početka radnoga vremena, pa se putnik Novak mogao opušteno došetati do Gradske uprave.

Novak je sjeo na prvo slobodno mjesto i odmah utonuo u svoje misli, odlučno se isključujući iz često bučne okoline.

Novak je uvijek mislio samo o jednome i to baš najradije u vlaku, u trenucima polagane vožnje lokalnoga vlaka lamentirao je o svome životu,

nezanimljivom, sivom življenju koji uistinu nema nikakvoga smisla.

U zadnje je vrijeme sve izrazitije pomišljao i na trenutke od kojih će se sastojati njegov život, s još manje smisla, kada uskoro ode u zasluženu mirovinu.

Naime, Novak se nije ni s kim družio, dok je bio mlađi, zadesilo ga je nekoliko kratkotrajnih ljubavnih iskušenja, no ubrzo su se veze nijemo raspadale i on je ostajao sam. Sada, u ovim godinama, žene mu nisu nedostajale, no njegova osamljenost postala je bolna činjenica.

Novak je vješto skrivao svoj jad iza mnogo puta arogantno pokazane indignacije, naročito prema putnicima koji su ga svakodnevno okruživali.

I u ovim je trenucima zbrajao i oduzimao i ono rijetko dobro što mu se dogodilo, i ono loše i neprihvatljivo.

Sve skupa duboki, debeli minus jednog uludo potrošenoga života.

Evo, pred mirovinom je, a jedva da bi mogao ispuniti tek jednu stranicu o cijelome svom mizernom življenju.

Somek ga je jedva pozdravio, već je uronio u podebelu gomilu bijelo-žutih dokumenata.

Danas glavu neće podignuti, pomislio je Novak, pa se onda i on udubio u svoju gomilu, pomalo smrdljivih papira, koja ga je dočekala na stolu.

Bez pauze i dizanja, obojica su odlagali riješene dokumente na lijevu stranu stola punih osam sati, sve u potpunoj mračnoj tišini.

– Doviđenja – oglasi se Somek, uzme kaput i napusti prostoriju.

– Doviđenja – izgovori Novak i pogleda na sat. Šesnaest sati i jedna minuta. Vrijeme je i njemu.

Toga popodneva, kada mu se činilo da je nešto manje povratnika od uobičajenog broja, prvi je puta ugledao interesantnu figuru žene u tamnome kaputu, trenutak prije nego li je ušla u vlak.

Ušao je za njom u isti vagon, no ona se negdje izgubila. Prošao je kroz vagon, a zatim i kroz drugi i treći, no nje nema. Nešto nepoznato u njoj snažno ga je privlačilo.

Vratio se snuždeno u prvi vagon, u njegov vagon kojim je oduvijek putovao.

I, gle čuda, žena u tamnome kaputu, neodređenih godina, crne kose, sjedila je do prozora i nešto promatrala.

Preko puta nje Novak je uočio slobodno mjesto i bez pitanja sjeo.

Zapiljio se u njezino lice i pomalo iznenađen pomislio kako je ova žena izazvala mnogo nevolja, a za to je bila kriva njezina ljepota, doista, prokleta ga je privlačila.

– Oprostite, mi se poznajemo? – zabubnja u Novakovoj glavi ženino pitanje, izrečeno s dosta prijekora.

– Ne, oprostite molim, ispričavam se. To je valjda od umora. Ispričavam se još jednom.

Cijelu je vožnju Novak proveo gledajući kroz zamazani prozor ili u vrhove svojih čistih cipela.

Nikada mu vožnja ovom linijom nije bila duža, ni neugodnija. Zapravo, trajala je cijelu vječnost, s nikada dosadnijim prizorima koje je mogao opaziti iz sporovoznog vlaka.

Nije niti podigao glavu kada je žena hitro i spretno ustala i utopila se u koloni povratnika koji su radosno razgovarali, jer još jedan dan proveden u gradu sretno završava, iza njih je.

Čim je izišao iz vagona, opazio je ženu kako zamiče za ugao kolodvorske zgrade.

– Gluposti su to, Novače – mrmljao je u bradu sam sebi – probudi se, čovječe, što će ti to?

U nevelikoj naslijeđenoj kući popodne je potrošio na preslagivanje knjiga, bilo mu ih je žao baciti, unatoč problemu s prostorom, pročitao je nekoliko stranica memoarskih zapisa francuskog vojskovođe, sjedeći u ugodnoj, dubokoj fotelji uz toplu peć. Prije sna odslušao je nekoliko Dvořákovih stavaka, glazba ga je uvijek uspješno opuštala, jednostavno mu je činila dobro, liječeći ga čudotvornim moćima. Čim je Dvořáková glazba utihnula, prisjetio se neprijatnoga susreta sa ženom u tamnome kaputu.

Samo se gorko nasmijao i nemoćno odmahnuo rukom.

Sutradan, a ni idućih nekoliko dana nije primijetio ženu koja ga je onoga dana na neki čudni način privukla i učinila budalu od njega u svega nekoliko minuta.

Uočio je, kako je u tih dva, tri dana sve češće pomišljao na neznanku, nastojeći razumom odagnati te pomisli.

Zanimljivo, u ovih nekoliko neobičnih dana, Somek je bio razgovorljiv preko svake mjere. Novaku je ta silna priča išla na živce. – Pusti me na miru – vapio je – ostavi me i priljubi se uz dokumente.

– Srećom je danas petak, odmorit ću se od toliko priče i Someka.

Čim je vlak stao na stanici, Novak je brzo izišao, ne smije zaboraviti kupiti tjednik Obzor, koji bi uistinu cijeloga pročitao preko subote i nedjelje.

– Dobar dan, molim novi Obzor.

– Dobar dan, evo izvolite.

Plati i okrene se, prolista nekoliko stranica, izgleda da ima dosta dobrog štiva.

Umalo se sudari sa ženom koja je stajala iza njega.

– Oprostite.

– Oprostite vi.

Novak zastane i prepozna ženu crne kose neodređenih godina u tamnome kaputu.

– I vi čitate Obzor? – upita ga ona.

– Da – pomalo će sramežljivo Novak – redovito. Da, pratim ga kontinuirano.

– I ja, sviđaju mi se članci u Obzoru.

Odjednom nastupi neugodna tišina. Novak je netremice promatrao njezino lice, a ona jednako izravno njega.

– Pozdravljam vas – napokon izusti Novak, pomakne se u stranu s namjerom da ode.

– Također – izusti ona i zakorači prema kiosku.

Novak je polako koračao prema svojoj kući, okrećući nervozno zarolani Obzor u ruci, misleći što je još možda trebao reći nepoznatoj, a i što joj je mogao ili smio reći, pa samo je kupovala novine, kao i on, što joj je još mogao reći? Ništa. Zaboravi, Novače, uživaj u dvama slobodnim danima u miru svoje stare kuće.

Do kuće su još dvije minute, napokon.

No nije mogao preko ceste, prometna nesreća, policija, hitna, svi su se užurbali.

Novak stoji i gleda, pitajući se poznaje li možda unesrećene.

Naravno da ne, ali ako ih i znaš iz viđenja, što će ti to? Idi svojoj kući.

Otići će okolo, drugim putom, koja minuta više.

Samo što nije zakoračio u svoju tihu ulicu, iznenada opazi nepoznatu ženu kako mu ide u susret.

Na korak do nje stane.

– Kakva slučajnost, opet se susrećemo.

– Da – nasmije se nakratko ona.

– Ovdje u blizini stanujem – nastavi Novak.

– Zanimljivo, i ja, u ulici pokraj.

– Bilo mi je drago, doviđenja.

– Doviđenja, gospodine...?

– Oprostite... Ivan Novak.

– Vera, Vera Mates.

Pružila mu je ruku. Čvrst kratki stisak.

– Drago mi je.

– I meni – ona se iznova osmjehne.

– Vi ovdje dugo živite? – upita ga ona.

– Da, oduvijek, živim u naslijeđenoj kući i živim život svakodnevnoga putnika.

– Doista, svaki dan putujete?

– Svaki dan, desetljećima. Svaki dan u isto vrijeme.

– Nije vam naporno?

– Znaite – začudi se pomalo Novak – čovjek se navikne na sve. Stvarno sam se privikao na ovaj ritam i odgovara mi u cijelosti. Sve se izdrži, mora.

– Da, i ja tako mislim. Drago mi je što smo se upoznali, gospodine Novače. Doviđenja, do sljedećeg viđenja.

– Doviđenja, gospođo Mates, doviđenja.

Uopće nije otvorio Obzor. Nije mu na pamet padalo čitanje. Cijelu je subotu i nedjelju snatrio o lijepim očima Vere Mates, o nježnu baršunu

ženina dodira. Ipak, s vremena na vrijeme prekoriševao se, što mu to treba, sada, u ovim godinama?

Bože, on se zaljubio, u isti mah zamjerajući si i sažaljevajući se.

U njemu su se komešali raznoliki osjećaji. U jednom je trenutku nestrpljivo, čeznutljivo očekivao ponedjeljak, kada će ju možda iznova vidjeti i gotovo istodobna želja da taj dan nikada ne osvane.

Dva je dana Novak preživio u raspomamljenoj groznici, osjećajući, samo na čas, čvrsti stisak njezine ruke ili zatvarajući oči kako bi se opet susreo s njezinim pogledom, s dubokim očima zagonetne žene.

Ponedjeljak je osvanuo sumoran i Novak se jedva stigao spremi, stalno u grču, s nekim čudnim reakcijama tijela koje ga je na svoj osobeni način upozoravalo, vikalo na njega, urlalo i ljutilo se.

Ni toga tmurnoga ponedjeljka ni idućih dana Ivan Novak nije susreo Veru Mates, nije opazio njezin tamni kaput.

– Sudbina ti je samo toliko namijenila – već sasvim očajan Novak listao je nepročitan Obzor ili ga samo vrtio u ruci.

Koliko je samo puta Novak u svojim mislima pregledavao, kadar po kadar, dva kratkotrajna, ali značajna susreta u svome jednoličnom životu, dva susreta i jedan dodir s nekoliko običnih, a tako važnih riječi.

Ponekad bi pomislio: – Eto što ti je vlak, voziš se cijeli život i onda te on, vlak, iznenadi jednim putnikom i gotovo ti preokrene život na glavu.

Znao je već sada, da će i poslije umirovljenja, redovito, svaki dan putovati u grad i natrag, nadajući se, ipak, novomu sudbonosnom susretu, uvijek s nadom u srcu.

II.

SAT

Dan prije umirovljenja voditelj Odjela arhive u Gradskoj upravi, gospodin Matuna, pozvao je višeg administratora II. klase, Ivana Novaka, i službeno mu predao rješenje o umirovljenju i pripadajući dar, ručni sat marke Tag Heuer, s posvetom na poklopcu, u nazočnosti nekoliko viših djelatnika.

Novaku se sat iznimno svidio, lijepo mu je omotao ruku mekim kožnim remenom.

Slavljenik se zahvalio svima, srdačno pozdravio i vratio se u mračnu sobu. Somek, koji nije bio na skromnoj svečanosti, samo mu je pružio ruku i rekao:

– Zbogom, gospodine Novače, zbogom – i iznova se zadubio u nabujale nakupine prašnih dokumenata.

Novak je pokupio sve svoje privatne stvari i za sva vremena napustio Odjel arhive.

Tek je prije odlaska nakratko pogledom zaokružio cijelu prostoriju i zatvorio vrata.

I ovo je gotovo, mrzovoljno zaključi razmišljanje o dugotrajnoj epizodi svoga mlakoga života.

Prošetao je gradom, često pogledavajući na dar, na otmjeni sat. Kazaljke su se lijepo isticale na crnoj podlozi, doista vrlo lijepi mjerač prolaznosti.

Grad se odmjereno i skladno raširio finom i pomno odabranom arhitekturom, daleko je odmakao od onoga dojma prije četrdeset godina, kada je Novak krenuo na svoje dugogodišnje poklonstvo Odjelu arhive.

Da, još malo. Ima vremena. Idući vlak kreće u četrnaest sati i pet minuta. Rijetko se koristio prijevozom u to vrijeme.

Vratio se u svoje neveliko mjesto, koje je ostalo nepromijenjeno još tko zna od kada, s malo novih stanovnika, ali uz ubrzano popunjavanje grobnih parcela, toliko je znao jer ni na sprovode nije išao, a nije ga niti bilo briga tko će njemu doći na posljednji ispraćaj, on nikoga neće zvati.

Vožnja u polupraznome vlaku prošla je zapravo ugodno, iako Novaku nije bila nimalo draga pomisao kako mu je ovo posljednji službeni povratak s posla kući.

Po prvi puta besramno je promatrao lica oko sebe u vagonu, neka je samo površno poznao, drugi su mu bili posve nepoznati.

Koliko će još oni putovati? Stvarno, koliko još?

Gledajući u niz nezanimljivih lica, povremeno bi spuštao pogled na sjajni sat, prislonio bi ga katkada uhu, osluškujući jednakomjerne otkucaje. Baš vrijeme lako odmiče, nepovratno se gubi i ostaje praznina, zatim buja, raste, umnaža se.

Vlak je stigao na stanicu gotovo na vrijeme, eto, i to sam dočekao, vlak dolazi po voznome redu na mojoj posljednjoj vožnji, kakva čudna simbolika.

Iznenada se sjeti, koliko tek slobodnoga vremena sada ima, sve vrijeme ovoga svijeta ispred njega je i samo njemu pripada, sve do onoga odsudnog trenutka kada se sve završava i tama se pretvara u vječnost.

S noge na nogu došetao je do svoga doma, omanje kuće s kojom je dijelio sve dobro i loše u svome životu. Ušao je unutra, upalio sva rasvjetna tijela i povikao:

– Evo, gotovo je, u mirovini sam. Sada ćemo cijelo vrijeme biti zajedno, nitko neće stajati između nas.

Ostavio je svjetlo u dnevnoj sobi, sjeo je u dubok naslonjač, zaklopio oči, prekrizio ruke na prsima i utonuo u san.

A san, san je bio veličanstven. On je sjedio u fotelji i gledao u Veru Mates kako sjedi priljubljenih nogu na kauču nasuprot njemu. Šute, promatraju se. Njemu je ugodno gledati vitku figuru žene. Odgovara mu tišina. Sasvim je dovoljna njezina blizina, gotovo ju može dotaknuti, samo da ispruži ruku, dodirnuo bi je, no ostaje nepokretan i uživa u pogledu.

Odjednom, Vera Mates nestaje, i on, naglo probuđen, razočaran pro-

matra prazan kauč.

Idući dan, iako je čvrsto odlučio kako se do podneva neće dignuti iz kreveta, digao se, kao i obično, u pet i pedeset, spremio se i otišao na željezničku stanicu kako bi dočekao vlak koji će ga odvesti u veliki grad.

S vremena na vrijeme kontrolirao bi prolazna vremena na novom Tag Heueru, zadovoljan brzinom vlaka.

Sat je ostavljao doista moćan dojam, pravi, istinski svjedok neumitnoga protjecanja.

Šetao je neko vrijeme gradskim ulicama bez ikakva plana, razmišljajući jedino o tome u koje će se vrijeme vratiti i možda ipak susresti tajanstvenu Veru Mates.

Neka, još ima vremena. Besciljno je i dalje lutao ulicama lijepoga grada, no ne pronalazeći ni jedan detalj koji bi ga barem za trenutak zainteresirao.

Najprije dani, pa dugi tjedni slili su se u mjesece i godine. Ivan Novak svakodnevno je lutao gradom, vozeći se višekratno u jednome danu i tamo i natrag, neprestano iščekujući barem djelomično ispunjenje onoga sna s Verom Mates na kauču.

Jednom, tek jednom, opazio je figuru žene koja je sličila Veri Mates, no nažalost, to nije bila ona.

Sve češće Novak gleda na svoj sat koji nepovratno drobi, melje sekunde i minute, uništava ih i pretvara u ništavilo, a on se ne može oduprijeti gledanju otmjena kretanja kazaljki kako klize na crnoj podlozi jednolično i nepromjenjivo, neprestano dostižući jedna drugu, zaobilazeći se i ulazeći u novi krug, težeći ponovnom obilaženju, prestizanju.

Sat je lijep, jak, blistav, sudbonosna sprava i Novak se u cijelosti može osloniti na njega.

III.

Nedavno je Novak čuo od rijetkoga poznanika, kako se mnogi čude njemu, Ivanu Novaku, na tim silnim i suvišnim putovanjima u grad i jednako neozbiljnim, smiješno brzim povratcima. Po što ide? Je li to i našao? Govori mu taj čovjek, iako se osobno ne čudi, svatko ima pravo činiti što ga je volja sve dok je to u skladu sa zakonom.

Novaka ne diraju te zlobne strjelice. Što, uostalom, koga briga kamo on ide? On uvijek plati svoju voznu kartu, a kamo ide i što mu je na pameti, to je samo njegova stvar.

U posljednje vrijeme osjeća stanovite zdravstvene probleme i ne putuje tako često. Čim malo sakupi snage, otisne se na kratko putovanje i brzo se vrati kako ga bolest ne bi iznenadila daleko od doma. Grad mu je sve više stran. Ponekad samo doputuje do grada i ne odlazi sa željezničke stanice, sačeka prvi vlak i njim se vrati, jednako uznemiren i dalje duboko razočaran.

– Cijeli je svijet nalik piramidi – misli Novak – piramidi sačinjenoj od nepravdi, a povijest je tek kronologija tih mračnih napora.

Eto, on nije mogao sustići ili za trenutak zaustaviti kretanje Vere Mates i reći joj nekoliko ljubaznih riječi, samo toliko je on želio, ali ni to nije mogao dobiti.

Ipak, negdje duboko u njemu tinjala je nada kako iskrica pravde ipak ponekad zasvjetluca i on bi ženu jednom negdje morao opaziti. Svoju je skrivenu nadu Novak stalno potpirivao neprekinutim očekivanjima.

Koliko je već dugo u mirovini?

Skoro pet godina, samo što nije navršio sedamdesetu. Pravi, potpuni starac. No dobro, još hoda, sam se brine o sebi, a mirovina mu je dovoljna za pristojan život, mada on nema nekih posebnih zahtjeva, uvijek je bio skroman, pa i onda kada su osjećaji bili u pitanju.

– Ah, Vera, Vera Mates. Zašto te nisam mogao bar malo bolje upoznati? Ponekad bi samo tiho razgovarao s tobom, više bih te volio slušati, ali ti se krećeš nekim tajnim putovima, pravcima koje ja ne vidim i ne slutim.

Sada, u ovim tmurnim danima života, oslanjajući se jedino na srebrne kazaljke Tag Heuera, odlazio bi do mjesnoga kolodvora i dočekivao i ispraćao, ipak sve rjeđe, vlakove. Vraćao bi se navečer izmoren, pothlađen, slijedile bi teške noći jer bi se svaki čas morao dizati kako bi stigao na vrijeme do toaleta.

Jutro mu je donijelo jasnu spoznaju, što si učinio, učinio si. Osjećao je opaku slabost, gotovo je lebdio.

Proveo je više tjedana u bolnici, kronične bolesti su se razgoropadile, uz nešto novih dijagnostificiranih bolesti.

Izišao je vidno mršaviji, no nije se obazirao na muke tijela. Jedino je i dalje pekla nepravda svijeta i njegova neosjetljivost na Novakovu, gotovo zanemarivu želju da provede poneki trenutak s Verom Mates.

I tada, na izlasku iz bolnice, nešto je puklo u glavi Ivana Novaka i on se odjednom posve osvijestio, sa samo jednim pitanjem koje je uputio sebi:

– A što bi ona uopće radila s tobom? Pa ona je atraktivna žena, po sve-mu dosta mlađa od tebe. Što bi ona s tobom, starče, stari čovječe s ruinom od tijela, s ostacima od tijela, što bi uopće ona radila s tobom?

Stoji Novak ispred velikog izloga samoposluživanja i mrmlja osvješćujuće riječi.

Zašuti za trenutak i gleda oronulu priliku s upalim očima.

– Ništa – glasno izgovori ta dva sloga i obori glavu.

– Ništa – prošapće još jednom postiđeno.

Nekako je došepesao do stajališta taksija.

Stara kuća, mračna i hladna, nekako mu djeluje neprijateljski, kao da kuća ne prepoznaje, kao da to nije ona stara kuća njegova davna rođenja i svjedok njegovih patnji.

Sjedne u fotelju ne paleći svjetlo. Osjeća hladnoću, ali ne mari. Njegova je unutarnja toplina isparila, zima mu ne može previše nauditi, jer on je cijeli svoj nedostojni život nastojao samo naškoditi sebi, želeći se što teže ozlijediti.

Je li Ivan Novak cijelu noć mislio na to kako je mogao bolje živjeti ili se, pak, hrvao sa slikama daleke Vere Mates, ne zna se. Možda je pomišljao i na onu iskricu, kako je on, možda ipak jednom prošao pored Vere Mates, na žalost svoju, ne primjećujući je.

Pred samo jutro njegovo se umorno tijelo pozdravilo s njim i napustilo ga.

IV.

MARKO SOMEK

– Eh, napokon je dočekaao dan da taj nemogući čovjek Ivan Novak nestane iz njegova života – osmjehuje se viši administrator II. klase Marko Somek, prisjećajući se neugledne crte zajedničkog službovanja kroz više desetljeća.

Sada je ova prostorija samo njegova. On je ovdje, u ovoj podrumskoj odaji, gospodar života i smrti, svih ovih nebrojenih dokumenata jer mu jučer šef, voditelj Odjela arhive, neumoljivi gospodin Matuna, rekao kako Gradska uprava neće upošljavati novoga djelatnika umjesto umirovljenoga Ivana Novaka.

Gospodin Matuna mu je još rekao:

– Sada ste vi ovdje odgovorna osoba. Računam na vaše iskustvo i znanje. Dapače, vjerujem kako će ovaj odsjek Odjela arhive ubuduće još bolje funkcionirati.

Nikada mu se gospodin Matuna nije toliko dugo obraćao. Somek je odmah prepoznao svoju šansu, uz uvjet da ne razočara voditelja Odjela, možda ga ipak unaprijedi u višega administratora I. klase, a to bi već bilo nešto jer poznato je bilo, samo su se rijetki uspinjali do I. klase.

Stoga je danas Somek, cijeli sat prije oficijelnoga početka radnoga vremena, već bio u polumračnoj sobi.

Brižljivo je pregledavao registratore i registre, svitke i sadržaje kutija, onako redom. No sve je bilo složeno po Temeljnim uputama za rad. U redu, barem se zna kakva je situacija.

Rasporedio je pristigle dokumente na stolu po skupinama prioriteta.

Samo je jednom bacio kratki pogled na prazan Novakov stol. Nije se pretjerano približavao. Je li to respekt ili tek strah? Nije znao, ali ga nije niti zanimalo. Novak je utonuo u prošlost, a on je sadašnjost i budućnost ovoga odsjeka Odjela arhive.

Tek negdje iza devetnaest sati Somek je napustio Gradsku upravu, silno zadovoljan učinjenim. Doista, i sebe je doživljavao važnijim. Da, na

dobrom je putu prema I. klasi.

Somek je, također kao Novak, ali i kao i mnogi drugi, putovao do svoga doma i na posao prigradskim vlakom, nekih sat vremena spore vožnje.

Kako mu je prijala ova večerašnja vožnja, duboko svjestan činjenice kako se u ovome vlaku nije nikada vozio ozbiljniji aspirant I. klase.

Somek je odnedavna živio u skromnom, ali novom jedno i pol sobnom stanu jer dosta mu je bilo svakodnevnih poslova oko kuće i uvijek je bila prokletlo hladna, a sada, u stanu mu je baš po mjeri, šteta što se ranije nije preselio.

Sutra bi mogao još ranije ustati i stići na posao daleko prije svih ostalih, jer njegov odsjek Odjela arhive sadrži nevjerojatan broj dokumenata koje treba precizno i racionalno razvrstati.

Da, svakako valja uraniti.

Grozničavo se okretao u krevetu, misleći samo kako nikako ne bi bilo dobro da ne čuje budilicu.

Negdje oko šest ujutro, Somek je već sjedio za pretrpanim stolom u podrumu Gradske uprave i marljivo označavao kompliciranom serijom brojeva i slova pregledane i preuzete dokumente.

Bio je zadovoljan brzinom obrade pojedinih predmeta, no morao bi biti još učinkovitiji.

Uskoro je Somek dolazio u podrum Gradske uprave i tijekom subote i nedjelje, uključujući i državne praznike.

No, već u idućemu mjesecu, jasno je opazio kako ni to nije dovoljno, stoga si je u kutu sobe od korica riješenih dokumenata složio nešto nalik na ležaj i tu odspavao tek nekoliko sati, pokriven kaputom.

Odjednom se prisjetio onih poticajnih riječi voditelja Odjela arhive gospodina Matune.

Kada se zbio taj događaj? Ta divna najava I. klase.

Ima, ima već cijela godina. U cijelome tom strelovito potrošenom vremenu, Somek je tek dva puta susreo voditelja, no ovaj ga nije niti pogledao, no on nije bio nimalo razočaran jer znalo se, riječ voditelja ima svoju težinu, ima svoju jedinstvenu važnost.

Somek nije popuštao, spavao je tek četiri sata dnevno, točnije noću, a sve ostalo vrijeme posvećivao je sređivanju obilja materijala koji je stalno pristizao u sve većim količinama.

Tako je Someku protekla i druga godina od obećanja o mogućoj I. klasi voditelja Odjela arhive.

Tijekom te druge godine susreo se samo jednom s gospodinom Matunom, koji je na trenutak zastao i upitao ga:

– Je li sve pod kontrolom, Someče?

– Naravno, gospodine, naravno – usplahireno odgovori aspirant.

Matuna klimne glavom i ode, ostavljajući uznemirenog Someka usred hodnika.

– Je li moguće da on nije zadovoljan mojim rezultatima? Da, moram se još više potruditi, ne smijem ga razočarati, ne smijem.

Oslovio me je prezimenom. On zna dobro tko sam ja, zacijelo je opazio moj veliki trud, morao je, nikada se tako brzo nisu sređivali dokumenti, nikada.

Ali, pazi, Someče, čim ti se obratio imenom, nešto mu je na umu, nešto smjera, sigurno. Ti, Someče, znaš što valja činiti, moraš biti neusporediv s drugima, budi sam vrh, špic piramide napora.

Povremeno je Somek, ali doista rijetko, napuštao Gradsku upravu kako bi si pribavio hranu za nekoliko dana.

Na početku treće godine, otkako je onaj ogavni Ivan Novak nestao, Somek je spavao tijekom noći jedva dva sata, ni minute više, umivao se i brijaio kriomice u toaletu na dnu hodnika, presvlačio se. Od nedavna je prakticirao da jednom mjesečno ode kući, zadrži se koliko je potrebno da opere robu i hitro se vraćao vlakom.

U tamnoj sobi arhive zapravo se lijepo smjestio. Debeli sloj dokumenata stavio je iznad onih korica i dobio više no udoban ležaj, a kaput mu je bio sasvim dovoljan pokrivač.

I tu treću godinu nije posustajao, rješavao je odlaganu dokumentaciju sada već fascinantnom brzinom i skoro je bio zadovoljan.

Nakon niza godina Gradska se uprava spremala preseliti u nove prostore, u novu palaču u samome centru grada.

Odjeli su se polako i oprezno selili, pa je tako došao i red na podrum, na Odjel arhive. Ne malo iznenađenje izazvao je pronalazak mumificiranog tijela u već godinama nekorištenome odsjeku Odjela arhive.

Lice se još dobro prepoznavalo.

Somek.

– Pa zar on nije odavna u mirovini?

Ni voditelj Odjela arhive gospodin Matuna ništa nije znao.

I on se nevjericom pitao:

– Što ovaj radi ovdje? Doista čudno.

V.

KRATKI ZAPIS O VERI MATES

Sanitarni inspektor gospođa Vera Mates cijeli je svoj plodni radni vijek provela na terenu, kontrolirajući zdravstvenu situaciju u mnogim tvrtkama, ugostiteljskim objektima, u radničkim restoranima, putujući s kraja na kraj države, uvijek pomalo nezadovoljna što nije uspjela dobiti adekvatan posao u glavnome gradu.

No putovanja su joj donosila i pristojne dnevnice i po koji slobodni dan, uz više nego dobru plaću.

– Doista – često je mislila Vera Mates – u koliko je samo kreveta ležala, u koliko je hotela i pansiona boravila, koliko samo raznovrsnih tanjura i čaša koristila?

Vera Mates je u tim prigodama upoznala i niz vrlo zanimljivih lica. S nekima se od njih ponekad iznova susretala, sada u drugim okolnostima, na duže ili kraće vrijeme. S druge strane, bilo je i vrlo korisnih poslovnih poznanstava, često mnogo čvršćih i kvalitetnijih od nekih prisnih.

Vera je nastojala, prije svega, da joj život bude ugodna, a ne muka ili patnja. Žalila je jedino što joj priroda ovoga posla uistinu onemogućuje ostvarenje kvalitetne veze. Muškarci koji su joj bili dragi nisu imali previše razumijevanja za njezina kontinuirana putovanja, na neprestane dolaske i odlaske, neko vrijeme izdržavajući, a onda su ipak odlazili.

Vera Mates bila je vrsni vozač i voljela je voziti automobil, ponekad i malo oštrije, ovisno koliko je cesta dopuštala, no često je vlak bio jedino sredstvo kojim se mogao dosegnuti željeni cilj, pa bi tada vješto kombinirala oba prijevoza.

Znala se dobro provoditi ako bi joj društvo odgovaralo, no ubrzo bi zaboravljala ta lica, poslužila su za jednu večer i više nisu bila važna.

Nedavno se iskreno začudila kada je čula da popularni tjednik Obzor prestaje izlaziti. Kažu, ekonomski razlozi. Šteta, dobre novine, voljela ih je čitati.

I tada se sjeti onoga čovjeka koji je davno kupovao Obzor, negdje na nekoj prigradskoj željezničkoj stanici. Da, to je bio onaj koji je onako bezobrazno buljio u nju i onda se onako glupo ispričavao, baš kada je moglo postati zanimljivo.

Da, da, sreli su se još jednom. Zapravo, ne, dva puta. Doimao se pristojnim, već malo stariji, očito kultivirana osoba, čitatelj Obzora.

Tko zna što je bilo s njim? Baš je čudno kako ga nijednom nije srela. On se služio onim lokalnim vlakom, zar ne? Da, neobično, često je putovala tim dijelom pruge. Što je bilo s tim čovjekom?

Pokušavala se dosjetiti što se moglo dogoditi čitatelju Obzora i gledala u rokovnik, u raspored budućih obaveza.

Već se pomalo umorila i od automobila i od vlakova, i od hotela i pansiona, i svih tih tuđih kreveta u kojima spavaju namjernici, i svega joj je stvarno bilo dosta, i šetnji po malo poznatim gradovima, i ponekoga bliskog druženja iz kojeg nikada neće izrasti novi dan, doista, koliko će još moći putovati i trošiti nemilice zarađeni novac, uživajući u svakome danu i ne misleći na ono što je čeka sutra?

Da, šteta za Obzor. Hm, što je bilo s onim čovjekom iz vlaka? Tko zna?

Vera Mates zatvorila je rokovnik i pripremila se za novo putovanje.

VI.

KRAJ

Tijekom proljeća je najavljeno, iako je već prošle zime bilo definitivno odlučeno, ukida se i ova linija lokalnoga vlaka, pruga koja povezuje omanje mjesto s gradom jednostavno nije rentabilna, i mada putnika ne nedostaje, oni će se morati osloniti na prijevoz autobusima ili u svojoj režiji, automobilima.

Najava je izazvala pravi šok, autobusi su skuplji i rjeđe voze, a dva puta ići automobilom nije baš isplativo, pa i kada je automobil posve pun.

Prvoga devetog ove godine lokalni vlak prestaje voziti, a osoblje željeznice s toga područja, ako ne ode u mirovinu, bit će preraspoređeno na nove zadatke u skladu sa statutom.

Uza sve to, ponuđeno je javno moguće iznajmljivanje zgrade željezničke postaje sa svim uredima i skladištima.

No, ljudi su se pitali, što će kome ured ili skladišni prostor pored mrtve pruge u zgradi koja je odslužila svoje.

Stanovnici su osjećali mogući krah sustava, a željeznica je prvi znak, jer kako da se vlak ne isplati kada vagoni su u svakoj vožnji bili ne puni, već prepuni.

No hrabriji su priznavali kako uistinu sve manje ljudi radi u sada sve daljem gradu, kako je mnogo više đaka i studenata koji će ionako napustiti ovaj siromašni i zabačeni kraj, ako ne sutra onda svakako jednoga dana.

I doista, zadnji dan kolovoza označio je i kraj života prigradskoga vlaka. Tek nekoliko putnika i znatiželjnika odvezlo se u grad u prigodi posljednje vožnje.

Pored mrtve pruge, zgrada željezničke postaje, neodržavana, ubrzano je propadala, a uskoro je postala i omiljeno stjecište raznolike galerije tipova, koji su noću ni od koga ometani, bučili i palili vatre unutar zgrade sve do jedne noći kada je plamen izmaknuo kontroli i do jutra progutao i prizemlje i prvi kat, dok se krov samo urušio.

Policija je istražila paljevinu i privela osumnjičenike, dok je vlast u međuvremenu samo ogradila ostatke požara.

Nedavno je pokopan i stari Ivan Novak, čovjek koji je proveo pola svoga dugog života vozeći se vlakom u grad i svakodnevno se vraćajući.

– On je ipak dočekao svoju posljednju vožnju vlakom, za razliku od drugih – šaputali su neki.

SVJETIONIK

Valentin Miles ili Val Miles, nezadovoljni čovjek srednjih godina, osjećao je toliko bolno jasno, tako očito svoj umor koji se desetljećima gomilao u njegovome tijelu i činio ga slabim i ranjivim, s malo mogućnosti za uobičajeni, normalni život.

Liječnik mu je savjetovao prijeko potreban duži odmor, svakako negdje na osami, kako bi jednostavno došao sebi i postupno se oporavio, najprije fizički, a zatim i psihički.

Srećom, na poslu je prikupio dovoljno slobodnih dana, preostalo je ponešto godišnjega odmora iz prošle godine, ukupno pet tjedana.

Odavno je čuo priču o legendarnoj osami na otočiću Veli vrh. Usred otočića uzdizao se odavno izgrađeni kameni svjetionik sa skromnom kućicom ispod koja se povremeno iznajmljivala.

Za dva dana, s nešto stvari, Miles je stupio na malo pristanište otoka Veli vrh. Uskoro se brodić otisnuo i s uputama na više jezika, Miles je ostao sam na Velome vrhu.

Namještenik tvrtke proveo ga je od kućice do svjetionika, pokazao sve staze na otoku i upozorio na vrijeme, na žestinu topline, hladnoću vjetra.

– Strašna tišina – pomislio je Val Miles najprije – golemi muk proparan rijetkim kricima ptica koje su nisko nadlijetale otok.

Kućicu je činila samo jedna kvadratna prostorija, pet puta četiri metra. S jedne strane ležaj i ormar, na sredini stol i četiri stolca, ispod dvaju prozora skromno opremljena kuhinja. Sa strane vrata koja vode u kupaonicu i toalet. U kutu radiouređaj, za svaki slučaj.

Miles je brzo raspremio donesene stvari i sjeo za stol. Tvrtka koja je iznajmila otočić napunila je smočnicu hranom i potrebnom količinom raznoga pića.

– Neće biti loše – mrmljao je Val – neće biti loše. Ovdje ću se sasvim dobro odmoriti. Jedino su mi društvo ptice i možda poneka skrivena zmija ili gušter.

Kao dijete veselio se Miles nevjerojatnomu miru, čarobnu spokoju: – Ovdje ću sastrugati sve taloge umora.

No spavao je loše. Ne, ležaj nije bio neudoban, ali stalno se budio, osjećao je nemir i kao da je naslućivao nešto što se ne može predvidjeti, a ionako će doći i obgrliti ga.

Jedva je dočekao jutro. Istuširao se, pojeo krišku kruha s maslacem i odmah krenuo u istraživanje otočića.

Do podneva je upoznao sve dostupne i vidljive staze, prolazeći ih više puta, gore i dolje.

Sve skupa nekoliko stotina koraka po svakoj stazi, sa strane nisko raslinje, pa goli, oštri vrhovi, rijetki cvjetovi.

Dobro mu je došlo prijepodneвно hodanje, oznojio se od topline i napora.

Dok je sjedio u udobnome hladu kamene kućice, začuo je lupkanje vrata. Vjetar.

Odnekud su doplovili tamnosivi oblaci i zakrilili plavet neba, zahladilo je.

Popodne će morati ostati u kućici, ponio je nekoliko knjiga, uvijek je volio čitati, ovdje je na sigurnome, samo da ga ne ometaju i ne nerviraju vrata stalnim lupkanjem.

Zadubio se u knjigu, pročitao je nekoliko desetaka stranica i osjetio kako mu se odjednom oči sklapaju, kako mu glava pada. Samo je položio glavu na ruke i zaspao, ne čuvši više kontinuirane udare vjetra.

Sanjao je svoga pokojnoga djeda, majčina oca, koji mu je tako mnogo značio. Djed je u snu bio ozbiljan, ne rekavši ni riječ, nijem prošao pored njega. Iza djeda je ugledao baku, slijedila je djeda i nije ga primijetila. Bio je razočaran takvim snom.

Probudio se predvečer. Vjetar se smirio. Osjećao je bol u vratu. Otvorio je dvije konzerve, narezao nekoliko kriški kruha i večerao.

Poneki krik ptice rijetko je remetio praiskonsku tišinu Veloga vrha.

Izišao je van, no vratio se. Otvorio je vrata i sjeo na prag, zagledavši se u tamno more i zvjezdani plašt iznad.

Razmišljao je o svome životu, za koji je često smatrao kako ga uzalud troši, kako nije ostvario ništa što bi bilo vrijedno, barem prosječna ljudska dostignuća, kako onoga čuvstvenoga tako i materijalnoga.

Živio je u naslijeđenome roditeljskom stanu, često mijenjajući poslove, u nekima je uživao, dok je druge samo odrađivao.

Sada mu se očito činilo kako je prestar za radikalne promjene, no mogao je izvesti određene korekcije, kako bi barem nešto promijenio.

Najprije se valja dobro odmoriti, skinuti sa sebe i iz sebe sve nataložene muke i vratiti se pročišćen natrag u svakodnevicu.

Sjedio je dugo na pragu, pušio cigaretu za cigaretom, popio nekoliko čaša okrepljujućega vina, sve dok ga alkohol nije prisilio da se protegne na krevetu sa samo jednom misli: jesam li zatvorio vrata?

Uostalom, ovdje nema nikoga tko može doći i okrene se na bok omamljen vinom.

Doista, izjutra ga je probudila hladnoća.

Naravno, nije zatvorio vrata, studen je gospodarila prostorijom.

Zatvorio je vrata i vratio se na ležaj. Pokrio se dekom i iznova zaspao.

Prespavao je cijelo jutro. Pogledao je na sat. Prošlo je dvanaest sati.

Pojeo je tri kriške kruha s maslacem, popio dvije šalice crne kave.

Planirao je cijelo poslijepodne istraživati prostore pored staza. Ponio je sa sobom malo hrane i vode, uzeo je i dalekozor koji je opazio na ormaru. Stavio je šešir na glavu i krenuo. Prvo mora pronaći nekakav komad drveta, štap od metra i pol, da mu bude pomoć u hodanju, a i za svaki slučaj.

Teško mu se bilo probijati kroz nisko raslinje, kretao se neprikrivenim oprezom, tko zna što se krije u grmlju.

Ne osobito zanimljiv krajobraz.

Okrenuo je na drugu stranu, preko oštirih vrhova kamenja. Ovdje je mogao još teže hodati, morao se pomagati i rukama, kako bi sigurno prelazio sa špica na špic.

Ni ovaj prostor nije ga oduševio, sama golet, oštri, negostoljubivi kamen opasnih vrhova, dovoljan je samo trenutak neopreza i lako možeš nastradati.

Spustio se do mora, skinuo cipele, podigao rubove hlača i zakoračio u vodu.

Ugodna svježina mora godila mu je.

Razmišljao je ne bi li se do kraja skinuo i zaplivaao. No nije se odlučio. Stajao je i dalje do koljena u moru, promatrajući pučinu. Potpuni mir, more spava. Ni ptica nema, samo vrućina koja se nesnosno spušta s neba i slijeva se u kamen koji gori.

Izišao je iz vode, odjenuo se i krenuo natrag. Kako se uspinjao prema kućici, osjećao je da temperatura raste. Nakon nekoliko minuta stigao je do spasonosnoga hlada kućice, bio je prekriven znojem i vraški umoran.

Tek tada se sjetio kako nije pronašao štap, nije ugledao ništa slično, u redu, što će mu, nekako se snalazi.

Milesu su svi idući dani bili gotovo isti ili vrlo slični. Uglavnom je lutao otokom, veseleći se susretu sa žutim leptirima, promatrao je dalekozorom ptice kako oblijeću i krešte na njega, jedan je put umalo stao na zelenoga guštera, koji mu se iznenada stvorio na putu.

I to je bilo sve.

I evo, protekao je prvi tjedan u zaboravljenome svijetu, na kraju mora. Tek krajem toga prvoga tjedna primijetio je s čuđenjem, kako se niti jednom nije obrijao. Narasla brada pomalo ga je svrbjela, no odlučio je, koliko bude na otoku, neće se brižati.

Te je večeri dugo sjedio na obali tihoga mora i bez riječi promatrao uspavanu pučinu ispod fantastična neba prepunoga dijamanata.

Tada je shvatio, on, čovjek, ogleda se u zrcalu mora i neba i pita ih što mu je činiti.

Svaku je iduću večer Val provodio na obali, suočen s morem i nebom, šutjeli su, bez glasa, posve tihi, gotovo neprimjetni.

Što je duže boravio na obali, sve je više osjećao kako je on, bijedna, beznačajna pojava ispod neba i pored mora.

Krajem drugoga tjedna osjećao se dovoljno jadno, bio je na korak da pozove prijevoz radiovezom i prekine ovu agoniju.

Kako će izdržati još tri tjedna opake samoće? Bio je potpuno sam nasuprot moći mora i neba.

Sve češće je sanjao čudne, on bi rekao nepotrebne i neobične snove s ljudima koje nije poznavao, niti su oni poznavali njega, bio je sam među tolikim svijetom.

Više nije odlazio na obalu, većinom je boravio u kućici, tek rijetko je napuštajući.

I tada se sjetio svjetionika. Uopće se nije popeo do vrha.

Ponio je baterijsku svjetiljku. Vrata svjetionika bila su širom otvorena. Uspinjao se polako, dok je vjetar hućao i brže od njega dospijevao do vrha.

Ubrzo je zakoračio na malu terasicu koja je okruživala nekada spasonosno svjetlo sada ugašena svjetionika.

Nekoliko je puta obišao uokolo, promatrajući u polutami more i nebo, različite dijelove otočića.

Kao da se osjećao malo manje jadan i malen na vrhu svjetionika.

Srećom, barem je pronašao pravo mjesto za odmor.

Preostala tri tjedna proveo je na vrhu svjetionika, promatrajući svijet oko sebe dalekozorom, pronalazeći uvijek nešto novo i zanimljivo.

U zadnjem tjednu uspio je ući, iako se čudio zašto to i prije nije pokušao, u zatvorenu prostoriju s utrnulim svjetlom i prvo što je ugledao bio je dug, ravni štap na podu.

Toliko mu se obradovao da je zaplesao vrteći se u krug.

Podigao ga je ogromnim, nemjerljivim oduševljenjem, premjerio ga i osjetio kako mu dobro leži u ruci.

Spustio se hitro, nataknuo šešir na glavu i štapom više puta prošao cijelim otokom, držeći ga visoko iznad glave.

Osjećao se gospodarem cijeloga otoka.

Spustio se do mora i zabio više puta štap u plitko more, a zatim podigao štap prema nebu smijući se grohotom.

Vratio se u kućicu, miran i zadovoljan.

Najprije se obrijao i zatim pospremio svoje stvari.

Sutra je otplovio s Veloga vrha, ponosno držeći dugi, ravni štap u ruci dok ga je namještenik tvrtke u čudu gledao.

Otvorena rosa je aktivna prolaznost

(intervju s Milkom Valentom)

Dan prije svojega sedamdesetoga rođendana (6. srpnja) primili ste 5. srpnja u Vrgorcu godišnju nagradu za pjesništvo Tin Ujević Društva hrvatskih književnika za nedavno objavljenu knjigu pjesama Otvorena rosa. Što Vam ova nagrada znači među ostalima koje ste dobili?

Znači mi doista mnogo kao što bi značila, ili bi trebala značiti, svakoj pjesnikinji ili pjesniku u Hrvatskoj. Tin Ujević je jedan od naših najvećih pjesnika hrvatske književnosti i već je to dovoljan razlog za iznimno zadovoljstvo zbog dobivene nagrade, osobito ako znate podatak da se u natječaju za tu najprestižniju hrvatsku nagradu za pjesništvo natjecalo 64 knjiga poezije. S druge strane, ta nagrada ima za mene i veliku emotivnu vrijednost. Naime, moja je majka Bračanka kao i Ujevićeva majka. Taj biografski podatak za samu stvar, za kvalitetu pjesništva, nema nikakva značaja, ali emotivan značaj svakako ima.

Otvorena rosa objavljena je koncem prošle godine, a već je doživjela značajnu kritičarsku recepciju i nagradu DHK. Koliko je trajalo stvaranje samoga djela?

Stvaranje *Otvorene rose* počelo je 1977., što će reći da je trajalo 40 godina. O tome sam sve rekao u predgovoru knjizi, pa je možda najoperativnije da za mnoge, koji nisu čitali knjigu, citiram taj značajan podatak. Evo kako slijedi. "Fenomen rose na produktivan način ukazuje na fenomen prolaznosti kao najdublje ljudske zagonetke, ujedno i enigme postojećeg svemira. Znakove koji su nagovijestili poetičku izgradnju četverolisne djeteline, dijete kaosa, i sreću rose, koja živi kratko, opazio sam već u pubertetu. Tek kasnije, za vrijeme studija, postao sam svjestan činjenice da ću jednom napisati tragičnu poetsku operu u četiri čina, odnosno knjigu koja osobitim pjesničkim diskursom tematizira fenomen rose, kao i tisućama godina staru simboliku rose i djeteline s četiri lista. Nagovještaj ideje o teškom radu na umjetnički relevantnoj rosi i četverolisnoj djetelini dogodio se dvaput; prvi put u Maksimiru, u zagrebačkom Zoološkom vrtu, kad

sam sa znatiželjom gledao masturbacijom zaigrane vragolaste majmune u kavezu, a drugi put u zagrebačkom predgrađu kad sam ugledao goluba sa slomljenom nogom na krovu jedne derutne kuće. Ne mogu, naravno, odgovoriti na pitanje kako sam povezao majmune, goluba, rosu i djetelinu s četiri lista. Pretpostavljam da je riječ o još uvijek neurološki nedovoljno istraženom funkcioniranju rada mašte i njezinoj teško objašnjivoj tvorbi spleta asocijacija. Po završetku studija, nakon čvrsto oblikovane ideje o tragičnoj poetskoj operi, rad na *Otvorenoj rosi* mogao je početi. Rad je vrlo sporo odmicao, za moj ukus presporo, prije svega zbog opsežnih istraživanja koja sam poduzeo na području antropologije, biologije, religije, folkloru i teorije simbolizma koja osjetilnu realnost promatra kao simbole inteligibilne stvarnosti. Osim, takoreći, nepregledne pučke, katkad bajkovite, građe o fenomenu rose i nužnosti uvažavanja pučkih vjerovanja da djetelina s četiri lista donosi sreću, da služi protiv groma i uroka, da je znak vidovitosti i ljubavi te da je simbol ljeta i ljubavi, kao i povijesnih činjenica da su magična svojstva četverolisnoj djetelini pridavali druidi, keltski svećenici, da je u kršćanstvu ona paradoksalan simbol Svetoga trojstva i da je Eva, prema biblijskoj legendi, kad je protjerana iz raja, sa sobom ponijela djetelinu s četiri lista, dakle, osim svega navedenog bilo je potrebno istražiti i znanstvene dosege biologa o rosi i djetelini s četiri lista. Jedan od tih doseg bio je presudan poticaj da nakon četiri desetljeća istraživanja i brojnih skica dovršim zahtjevan rad na ovoj knjizi. Naime, taj je doseg znanstveno dokazana činjenica da je djetelina s četiri lista, na kojoj se, kao i na ostalim vrstama djeteline, svakoga jutra pojavljuje rosa, zapravo ona s degeneriranim genom koji joj određuje broj listova. Prema tome, procesi na razini atoma, dakle, procesi na mikrorazini, kojima se bavi kvantna fizika koristeći načelo neodređenosti kao jedno od njezinih najjačih alata, i na makrorazini zahvaćaju rosu i djetelinu, što znači i onu s četiri lista. Ukratko, kvantna fizika i biologija nužno su povezane. Sve navedene činjenice, uz već spomenut presudan znanstveni poticaj, omogućile su završetak četrdesetogodišnjeg rada na knjizi poezije *Otvorena rosa*.”

Ova, 2018. godina, značajna je po dvjema obljetnicama; jedna od njih Vaš je rođendan. Naime, nedavno ste proslavili sedamdeseti rođendan. Kako se taj numerički podatak odnosi prema Vašemu pisanju?

Prema pisanju se uopće ne odnosi aktivno i zapravo je nevažan. Svaka spisateljica i svaki pisac uvijek su mladi, bez obzira na broj godina. Ono na što se odnosi taj “numerički podatak” jest žal što će, možda uskoro, to pisanje biti prekinuto mojom smrću. No postoji i dobra vijest. Eros pubertetske živosti pisanja nema veze s godinama, barem je tako u mojem slučaju. Pisanje je otvorena rosa. Otvorena rosa jest aktivna prolaznost.

Isto tako, ove godine slavite i okruglu, dakle pedesetu obljetnicu književnoga stvaranja. Jedan ste od rijetkih književnika u Hrvatskoj koji žive isključivo od pisanja. Kako se to odrazilo na ostala područja Vašega života?

U materijalnom smislu ta se činjenica kontinuirano negativno reflektira na kvalitetu življenja (prehrana, režije itd.). Paradoksalno, čemu se uvijek čudim, jest to što materijalno siromaštvo može čak biti poticaj za neprekidno i plodonosno stvaranje, za vibriranje uvijek novih poetika tekstualne proizvodnje.

Često vas nazivaju enfant terrible hrvatske književnosti zbog tabu-tema o kojima ste pisali i pišete, nepristajanja na kompromise i čvrstoga stava vezanoga uz stvaralačku i osobnu slobodu. Je li Vam u konačnici to više pomoglo ili odmoglo?

U društvenom, kao i u ekonomskom aspektu življenja svakako je odmoglo, osobito kad su moja djela bila, i jesu, zabranjivana, osobito u kazalištu. U stvaralačkom aspektu u velikoj je mjeri takva nepovoljna situacija doprinijela novim poticajima, još snažnijem erosu pisanja. Ponosan sam na to što sam, unatoč prilično devastiranoj kulturnoj klimi u Hrvatskoj, uspio razoriti neke tabue. Još su, nažalost, prisutni tabui staračkog seksa i seksa invalida, kao i tabu pedofilije. Ovaj potonji još će dugo ostati tabu, jer ljudi jednostavno nisu, ni povijesno ni kulturološki, spremni prihvatiti puku biološku činjenicu da je pedofilija integralan dio ljudske osobe, osobe koja pripada sisavcima, čovjekolikim majmunima. Čak i antropolozi i sociolozi spolnosti imaju snažno izražen hipokrizijski potencijal i odavno potvrđenu biološku činjenicu svjesno i namjerno zanemaruju (zbog karijere i uspjeha u društvu), osobito u kontekstu pozitivne i negativne pedofilije. Situacija je teška i komplicirana, ali svaka spisateljica, uključujući antropologinju Helen Fisher, i svaki spisatelj, uključujući Agambena, nastoje u svojim djelima razoriti taj toliko u svakom smislu retardirani tabu.

Što mislite o stanju poezije u Hrvatskoj danas i kakvi su Vam budući stvaralački planovi?

Stanje poezije u Hrvatskoj jest odlično, osobito u usporedbi s anglosaksonskom poezijom (Sjeverna Amerika, Ujedinjeno Kraljevstvo). Teško je opisati moje zadovoljstvo kad čitam poeziju mladih kolegica i mladih kolega. Osobitost njihova poetičkog pristupa proizvodnji poezije ima snagu izvorne poetske energije. Naravno, drago mi je što sam svojim primjermom potaknuo neke od njih da uvijek, ali uvijek, nastoje artikulirati svoj specifičan pristup poetskom tekstu. I sâm nastojim, koliko je to moguće, mijenjati strukturu svojeg poetskog pristupa pisanju pjesme. Sad sam u fazi ontološkog egzistencijalizma o čemu, vjerujem, na primjeren način djelatno svjedoči moja nova knjiga poezije *Otvorena rosa*. Živjela rosa! Živjela aktivna rosa koja simbolizira i snagu naše smrtnosti i snagu našeg

bivanja na ovom planetu koji se rapidno urušava usred procesa banalnosti i trivijalnosti svih mogućih vrsta! Što se, pak, tiče mojih budućih stvaralačkih planova, oni su u stalnom porastu, što je paradoksalno ako uzmete u obzir sve veću blizinu moguće smrti. Ti planovi, koji se tiču projekata na područjima proze, poezije, drame, eseja i filozofije, uključuju samo jednu jedinu esencijalnu stvar: biti još bolji, još snažniji u izrazu usred bogatstva hrvatskog jezika, u izrazu bilo strukture bilo vokabulara bilo intrigantnih tema čiji smo svakodnevni svjedoci.

Razgovarala: Livija REŠKOVAC

Milko Valent

Mrak je uvijek punoljetan

OSOBE

VODITELJ

GLUMAC

PROFESORICA

GRAĐEVINSKI RADNIK

PRODAVAČICA

PROFESOR

ŠANKERICA

FILOZOF

MLADA MALOLJETNICA

STARIJA MALOLJETNICA

1

Mrak nikad nije maloljetan

Didaskalije treba svesti na najmanju moguću mjeru, a do sredine 21. stoljeća potpuno ukinuti. Razlog je jednostavan: redatelji prevladavajućeg redateljskog kazališta su svoje glavi i uglavnom zanemaruju didaskalije koje je napisao autor dramskog djela. Stoga dramatičari mogu odahnuti i posvetiti se onom što je doista bitno: drami. (Na ovome se mjestu ne misli na takozvane lake dramske žanrove, na satiru, mjuzikle, vodvilje, skečeve, komedije ili TV sapunice.) Riječ je, dakle, o podjeli umjetničkoga rada. Nigdje nije propisano da dramatičar treba biti, iako je to nekad bio, i redatelj (to je "skriven" smisao didaskalija) ili da redatelj treba biti dramatičar. U drami Mrak je uvijek

punoljetan *didaskalije se još, iako minimalno, mjestimično koriste. Evo prve. Na rubu proscenija oskudno odjevene (možda je ljeto), primjerice u haljine od prozračnog tila, Maloljetnice sjede prekrivenih nogu jedna nasuprot drugoj. Tiha, ali jezovita psihodelična glazba. Glazba traje do kraja prizora s Maloljetnicama.*

MLADA MALOLJETNICA

Premalo je svjetla u meni, iako sam maloljetna. Da, ali mrak nikad nije maloljetan. Kažu da nisam optimistična. Vjerojatno je tako. To je možda zato što nemam ljubimca, mislim na neko živo biće. Lutke se ne računaju. Ti barem imaš psa.

STARIJA MALOLJETNICA

Imam ga. Sladak je. Volim njegove pametne oči. Nikad se neću udati.

MLADA MALOLJETNICA

To je rekla i moja sestra. Ja ću se udati. Uh, jedva čekam da završim srednju školu! Fakultet neću upisati. Naći ću bogatog muža i udati se iz ljubavi. Sve se mi manje ili više prostituiramo. Kao, naprimjer, i moja starija sestra. Tako je, naći ću bogatog muža. Svi gubitnici, invalidi i siromašni tipovi ne dolaze u obzir. Imat ću troje djece. Ne, ne boj se, draga, nikad neću završiti kao ona američka kokainska drolja. Ipak, sviđa mi se lijepa mrtva Laura, ribara starog kći, zamotana u plastiku.

STARIJA MALOLJETNICA

Ovaj je svijet definitivno postao plastičan. S troje nove plastične djece popraviti ćeš demografsku sliku Hrvatske. Pitanje je samo zaslužuje li *ovakva* Hrvatska djecu, zaslužuje li *ovakav* svijet još djece.

MLADA MALOLJETNICA

Boli me dražica za demografsku sliku. Ja ću sa svojim klicima svaki dan napraviti stotinu selfija i stavljati ih na Facebook. Povremeno ću uključiti i muža. Tek toliko da čovjek ne padne u depresiju. Ne volim depresivne ljude. Volim sliku sretne obitelji, bila ona demografska ili ne. Volim sliku velike sretne obitelji: brižna majka, brižan otac i troje djece. Znaš, ono, topla soba, vani pada snijeg, na televiziji se skijašice u slalomu spuštaju niz brijeg. Zatim proglašenje Snježne kraljice. Volim kraljice. I snježne i obične. Uopće, strašno volim bižuteriju. U braku ću ponekad peći tanke palačinke i premazivati ih domaćim džemom od marelica ili šljiva, a ne statusnom Nutellom na koju su opako navukli klince. Pritom ću citirati onu stvarno dobru Shakespeareovu rečenicu koju si spomenula jučer. Prilikom jedenja palačinki veselo ću vikati (*Viče.*): "Sve je dobro kad se dobro svrši! Sve je dobro kad se dobro svrši!" (Maloljetnice *ustanu i plešu. Zaigrano. Lelujavo.*)

Trenutak tišine. Mrak. Svjetlo. Talk Show Sinkope. U TV studiju oko voditelja na stolicama sjedi sedam ljudi različitih dobi i profesija.

VODITELJ

Dragi gledatelji. Kao što znate, ja sam kreativan i nekonvencionalan. Iz emisije u emisiju sve sam bolji i bolji, a gledanost emisije sve je veća i veća. Zato me u medijima zovu Blistavi Voditelj. I ja i vi, moji gledatelji, imamo sreću da ovaj *talk show* radim na privatnoj, a ne na uskogrudnoj javnoj televiziji. To znači da kao urednik i voditelj emisije imam, takoreći, potpunu slobodu. Svaki tjedan gledate u *Talk Showu Sinkope* nešto novo, nešto svježije i neponovljivo. Kao što nismo dosad, ni večeras ne improviziramo. I večeras imam poseban pristup našoj popularnoj emisiji. Konceptija za današnji *talk show* jest jednostavna. Iako sam voditelj, za razliku od prošlih emisija ja ću tek tu i tamo nešto reći, možda postaviti neko pitanje. Novost je i to da su moji večerašnji gosti potpuno nepoznati javnosti, osim možda gospodina glumca koji je tek na početku svoje karijere. Postoji još jedna novost. Za današnji *talk show* bitno je to da svi moji gosti večeras moraju svoj nastup započeti nekom značajnom temom koja se tiče svih ljudi na svijetu, pa tako, dakako, i ljudi u Hrvatskoj. *Sinkope* su i inače u svojoj biti internacionalni *talk show*. Isto tako, bitno je da svaki gost načetu temu poveže na sebi svojstven način sa svojim životom, sa svojom, da tako kažem, vlastitom dramom. Pa počnimo! Evo, možda je najbolje da počne glumac, mlad čovjek relativno poznat po vrlo zanimljivim idejama i po tome što voli feminističku *punk*-grupu Pussy Riot, a cijeni i, dopustite da se malo našalim, svaku *pussy*, što, uostalom, ovih dana piše u mnogim novinama i na raznim portalima.

GLUMAC

Gospodine voditelju, nemojte se više tako neukusno šaliti s *pussy*. Svaka je *pussy*, prije svega, osoba, ličnost s tjelesnim i intelektualnim integritetom te zbog toga zaslužuje naše poštovanje. To što ja slučajno volim žene jest moja privatna stvar. Prije nego načnem temu, a to je moj glumački poziv, evo pjesme iz jedne drame u kojoj sam nastupao u osnovnoj školi kao član dramske sekcije. Recitirat ću je tiho, polako i izražajno.

*Na tvoje obrve i trepavice, draga
Bogovi su osobno spustili
Svoj vlažan kist.
Trag tu je precizan i čist
I bliješti u svakom kutu
Na umornom Mliječnom putu.
Bucmasti rubovi tvoji
U toploj, masnoj, mliječnoj boji,*

*Bude u meni sasvim novu strast:
Na dan ljubavi, draga, polizat ih
želim sve njih u slast.*

A sad na temu. U zadnjih dvadesetak godina, izvjesno je, nema Godota. Nema ga i nema. Čekamo ga, čekamo, ali ga nema, nikako da dođe. Nema prave, snažne punokrvne provokativne žive krvave drame ili ih intendanti, ako ih ima, zabranjuju postaviti na scenu. Žao mi je i redatelja i glumaca. Dojadilo mi je igrati Čehova, tri sestre, četiri sestre, pet sestara i uopće domoljubnu bulevarsku bižuteriju. Želim igrati u onim dramama koje žestoko uranjaju u naš svijet, mislim na naš suvremeni svijet. Moja je najveća želja da kao glumac mogu utjeloviti običnog čovjeka, velikog junaka svakodnevice koji proživljava dramu preživljavanja bez ikakvog dramskog sukoba ili zapleta, što znači dramu bez forsirane radnje i tih, tobože smiješnih, a glupih suhih dijaloga. Također, želim nastupati u pravim radikalnim performansima kakve je, recimo, izvodila *punk*-grupa Pussy Riot. Gade mi se ovi jeftini performansi tipa neke prigodne društvene ili političke dosjetke. Ovako, bez prave drame i bez pravog performansa, moram igrati u davno istrošenim klasičnim dramama, u trivijalnim populističkim komedijama, u isto takvim TV sapunicama i filmovima te, eto, nastupati u *talk show* emisiji *Sinkope* da bih mogao platiti kruh, mlijeko, jogurt, podstanarsku sobicu, svjetlo, grijanje, internet i fiksni te mobilni telefon. (*Ustane i više.*) Dajte mi napokon prave dramatičare! Dajte mi napokon krvave drame iz bijednoga života poniženih i uvrijeđenih! Dajte mi likove od krvi i mesa! Dajte mi hrabre dramatičare, hrabre intendante, hrabre redatelje i hrabre glumce! Dajte mi napokon znoj na sceni! Dajte mi suvremenu Ofeliju, pa neka se zove i Štefica, zašto ne, a ne onu staru, posve mrtvu i potrošenu Ofeliju koju svi netaleantirani dramatičari do besvijesti eksploatiraju! Dajte mi, zaboga, nešto novo, pulsirajuće i životno iz ovoga svijeta u kojemu se upravo nalazimo! Dajte mi pravi *punk*-performans! Dajte mi ga odmah! Dajte mi ga sad! (*Tresući se stropošta se na svoju stolicu.*)

PROFESORICA

Razumijem o čemu govorite. Znam, vi biste htjeli igrati u nekoj drami prožetoj snažnim kritičkim razaranjem oštrih sibirskih zima kakve vladaju u smrznutim hrvatskim mozgovima čiji se intelekt nalazi već stoljećima u dubokom smrzavanju. Kao iskusna sveučilišna profesorica psihologije, mogu vam reći da je takvu dramu u Hrvatskoj nemoguće postaviti na scenu. Napisati je, to da, ali postaviti i igrati, to ne. Nijedna intendantica ili intendant kazališta to nikad ne bi dopustili, jer bi ih odmah otpustili. Pogledajte samo na tren psihi prosječnog hrvatskog stanovnika ili prosječnog stanovnika ostatka svijeta. Ona je dokraja razorena vjerom u stare i suvremene mitove, vjerom u Boga, koji postoji u istoj mjeri kao nikad

postignuta seljačka ili politička sloga. Ta je psiha u gadnom dužničkom ropstvu i kmetstvu te je opterećena doživotnim, zapravo dosmrtnim kreditima. Bio to euro, dolar, franak ili kuna svaka je hrvatska bluna potpuno neurotična od bezbrojnih neuroza. Neuroza na neurozu jednako psihoza. Moja psihijatrica, kojoj idem na redovite seanse, čak je i u mojoj psihi pronašla vrlo ozbiljne poremećaje. Rekla je: "Draga moja kolegice, tvoja je psiha posve iscrpljena od neimaštine. Trebala bi barem poboljšati prehranu i uzimati više vitamina. I, naravno, zamijeniti onaj krš od Forda Fieste stare više od petnaest godina". Kad je već sa mnom tako, sveučilišnom profesoricom psihologije, što vi onda mislite o psihi potpuno obespravljenih ljudi? Što očekujete od blagajnice koja želi barem jednom u životu ići na more i vidjeti plave valove te gledati padanje sunčeve lopte u more?

GRAĐEVINSKI RADNIK

Ja nikad nisam bio na moru. Ali svaku večer, kad se nakon teškog radnog dana istuširam i večeram, sa svojom kćerkicom na YouTubeu gledam more. Za svoju tročlanu obitelj štedim već jedanaest godina za pravi godišnji odmor na moru. Dobro, tu i tamo popijem previše, pa nikako da skupim dovoljno novca. Usput, onako supijan, svakoga dana malo istučem ženu, tek toliko, iz navike. Inače, jako mi se svidio nastup glumca, iako sam malo toga razumio. Ipak, shvatio sam da su kazalište i televizija u banani.

PRODAVAČICA

Ja sam dvaput bila na moru. Dobro je da sam i toliko. Za to je zaslužan moj muž koji svaki dan radi prekovremeno. Ja inače radim u onom užasu od Kauflanda. Moja je plaća mizerna. Ja nemam vremena za one napete ljubavne saponice na televiziji. Srce mi se kida zbog toga što propuštam sve te lijepe TV serije pune ljubavi i raznih komplikacija. Svaki dan poslije deset navečer, kad je struja jeftinija, plaćem dok kuham ručak za novi radni dan. Suze mi stalno kapaju u cušpajz. Moj mali sin me uvijek tješi. Kaže: "Mama, nemoj plakati. Ja ću ti pomoći rezati luk". A more, more, eh, more. Toliko volim kupanje u moru da ga svaku noć sanjam, dok doživljavam noćne more. Ja volim more, ali ne volim noćne more. Ono sve što je glumac rekao o kazalištu nisam baš shvatila, ali uvijek cijenim pametne ljude.

PROFESOR

Istina, ja sam mnogo puta bio na moru. Kao relativno dobro plaćeni profesor politologije, to si mogu priuštiti. I ja volim more, ali mi se više sviđaju planine. S njih se puno bolje vidi ljudska bijeda, osobito bijeda otprilike pedeset političkih stranaka u Hrvatskoj. Slažem se s gospodinom glumcem da nam je kazalište, televiziju da i ne spominjem, u potpunom kolapsu. Toliko repertoarnog i festivalskog smeća nisam vidio čak ni u Edinburghu, možda ste čuli za onaj Fringe festival. Gotovo sve naše predstave su bez duha,

bez krvi, bez znojnog gospodskog ili radničkog mesa. O nedostatku erotike i barem malo eksplicitnog seksa u udarnom terminu na televiziji da i ne govorim. U udarnom terminu na TV programu jest uglavnom smrt, a ne užitak.

ŠANKERICA

Ja sam s dečkom bila jedanput na moru, ali jedva da sam ga i vidjela. Cijelu večer i cijelu noć dečko i ja smo tulumarili na plaži Zrće, a po danu smo se samo, uh, kako se to pristojno kaže, a po danu smo se samo ljubili i ljubili kao ljudi. Usput smo pili goleme količine viskija. Moj dečko dila drogu, pa ima para kao blata. Ipak, ja razumijem sve što je gospodin glumac rekao. I ja bih htjela vidjeti pravu dramu na televiziji. U kazalište ionako ne odlazim. Zadnju kazališnu predstavu gledala sam u Kazalištu lutaka kad sam išla u osnovnu školu.

FILOZOF

I ja sam, kao i gospodin profesor politologije, mnogo puta bio na moru. Budući da se kao gimnazijski profesor filozofije pomalo bavim raznim društvenim pojavama, tako sam se zadubio i u uzbudljivi fenomen knjiga koje su pisane za čitanje na plaži. O knjigama za plažu mogu reći sve najbolje. Mislim, bolje je da ljudi čitaju i smeće, nego da uopće ne čitaju. Da, dame i gospodo, svi su naši horizonti odavno popljuvani, osobito oni gospodarski, obrazovni i literarni, kazališni i filmski. Da, i tu se slažem s gospodinom glumcem, najviše je popljuvan horizont na kojemu se zbiva hrvatsko glumište. Jasno nam je svima, i obrazovanima i onima koji to nisu, da su u Hrvatskoj odavno zavladaali kontejneri s odbačenom lošom hranom i mrak. Zato ja svojim učenicima na nastavi kažem da mrak nikad nije maloljetan, već da je, naprotiv, uvijek punoljetan. Žao mi je što moja ljubljena filozofija, pa čak ni ona marksistička i egzistencijalistička, ne može ništa učiniti da promijeni katastrofalno stanje u hrvatskoj ekonomiji i kulturi.

2

Mrak je uvijek punoljetan

Na rubu proscenija oskudno odjevene (možda je ljeto), primjerice u haljine od prozračnog tila, Maloljetnice sjede prekriženih nogu jedna nasuprot drugoj. Tiha, ali jezovita psihodelična glazba. Glazba traje do kraja prizora s Maloljetnicama.

MLADA MALOLJETNICA

Premalo je svjetla u meni, iako sam maloljetna. Da, ali mrak nikad nije maloljetan. Kažu da nisam optimistična. Vjerojatno je tako. To je možda

zato što nemam ljubimca, mislim na neko živo biće. Lutke se ne računaju. Ti barem imaš psa.

STARIJA MALOLJETNICA

Imam ga. Sladak je. Volim njegove pametne oči. Nikad se neću udati.

MLADA MALOLJETNICA

To je rekla i moja sestra. Ja ću se udati. Uh, jedva čekam da završim srednju školu! Fakultet neću upisati. Naći ću bogatog muža i udati se iz ljubavi. Sve se mi manje ili više prostituiramo. Kao, naprimjer, i moja starija sestra. Tako je, naći ću bogatog muža. Svi gubitnici, invalidi i siromašni tipovi ne dolaze u obzir. Imat ću troje djece. Ne, ne boj se, draga, nikad neću završiti kao ona američka kokainska drolja. Ipak, sviđa mi se lijepa mrtva Laura, ribara starog kći, zamotana u plastiku.

STARIJA MALOLJETNICA

Ovaj je svijet definitivno postao plastičan. S troje nove plastične djece popraviti ćeš demografsku sliku Hrvatske. Pitanje je samo zaslužuje li *ovakva* Hrvatska djecu, zaslužuje li *ovakav* svijet još djece.

MLADA MALOLJETNICA

Boli me dražica za demografsku sliku. Ja ću sa svojim klincima svaki dan napraviti stotinu selfija i stavljati ih na Facebook. Povremeno ću uključiti i muža. Tek toliko da čovjek ne padne u depresiju. Ne volim depresivne ljude. Volim sliku sretne obitelji, bila ona demografska ili ne. Volim sliku velike sretne obitelji: brižna majka, brižan otac i troje djece. Znaš, ono, topla soba, vani pada snijeg, na televiziji se skijašice u slalomu spuštaju niz brijeg. Zatim proglašenje Snježne kraljice. Volim kraljice. I snježne i obične. Uopće, strašno volim bižuteriju. U braku ću ponekad peći tanke palačinke i premazivati ih domaćim džemom od marelica ili šljiva, a ne statusnom Nutellom na koju su opako navukli klince. Pritom ću citirati onu stvarno dobru Shakespeareovu rečenicu koji si spomenula jučer. Prilikom jedenja palačinki veselo ću vikati (*Viče.*): "Sve je dobro kad se dobro svrši! Sve je dobro kad se dobro svrši!" (Maloljetnice *ustanu i plešu. Zaigrano. Lelujavo.*)

Trenutak tišine. Mrak. Svjetlo. Talk Show Sinkope. U TV studiju oko voditelja na stolicama sjedi sedam ljudi različitih dobi i profesija.

VODITELJ

Dragi gosti, uvjeren sam da, osim mene, i naša publika uživa u vašim dijalogima i monolozima koji se odnose na vaše drame, ali moram vas upozoriti da ipak malo manje govorite, to jest da skratite odnosno sažmete

svoje životne drame i stavove koji iz njih proizlaze. Znete da naša emisija traje samo jedan sat. Hvala vam svima na razumijevanju. A sad, gospođa profesorica psihologije!

PROFESORICA

Kako već rekoh u replici gospodinu glumcu, kao iskusna sveučilišna profesorica psihologije tvrdim da je nemoguće postaviti pravu životnu dramu na našim hrvatskim pozornicama. Primjerice moju. Uz sve ostale poslove, i na fakultetu i po kući, ja se brinem za svoju staru majku koja istodobno pati od Alzheimerove i Parkinsonove bolesti. Najmanji je to problem što me ona ne može prepoznati, što ne zna tko sam ja i što me zove raznim imenima, a nikako da pogodi moje pravo ime. Najveći je problem što uz te bolesti ima i problem s crijevima i sve što pojede posere po kući, a to je uglavnom proljev, razumijete. Znam da me razumijete. Osim toga, već sam šest godina bez muža, sve radim sama. Muž i ja nismo mogli imati djecu, jer sam neplodna. No on me nije napustio zbog te činjenice ili zato što je mojoj majci bivalo sve gore, već i zbog toga što ne mogu doživjeti orgazam, dakle zbog toga, ako ćemo se služiti hrvatskim jezikom, što ne mogu svršiti. Čak me optužio za nimfomaniju, što mu ne zamjeram jer je to istina. Meni nikad nije dosta, ali svršiti ne mogu pa ne mogu. Ja sam pomalo i pjesnikinja, pa evo jednog odlomka koji sam napisala u trenucima očaja prošle godine. Znam ga napamet.

ČEMU STREMIŠ, BOLNA DUŠO, KAD SVE JE UZALUD. I PRST I UD. I DILDO, KOBASICA I TUŠ. SVAKA SUŠA SLASTI KUŠA VRH, A TI, DRAGA MOJA, BUDI KUŠ, DOSTA TI JE SAMO SRH! PONEKAD KAD PIJEM CRNO VINO KAŽEM SEBI: "PASTUH U GALOPU I PUSTINJSKA FORMULA JEDAN MOJA SU BRZA DESETLJEĆA KOJA SU JELI ODLIČNI SKAKAVCI. ALI, POPUT INVALIDNOG FENIKSA, MOJA ŽUDNJA, NAŽALOST, NIKAD NIJE OSJETILA MIR PEPELA I SJAJ PONOVRNOG BUĐENJA. JA SAM VJEČNO ZAPALJENA BAKLJA".

E, sad, htjela bih vidjeti redatelja koji bi mogao režirati ovo govno od mog života! Kad je već sa mnom tako, što mislite o psihi ostalih posve obespavljenih ljudi? Što, za boga miloga, mislite o psihi blagajnice koja barem jednom u životu želi ići na more i vidjeti plave valove?

GLUMAC

Priznajem, gospođu profesorice, rado bih igrao u vašoj drami. Od vašega muža napravih bih monstruma, jebenu negativnu ličnost bez moralnog osjećaja. Već ga vidim kako ulicama Zagreba plazi za plavušama koje bez problema svršavaju sve u šesnaest.

GRAĐEVINSKI RADNIK

Ja ne bih igrao u toj drami. To je sto posto sigurno. Dosta mi je i ove moje drame. I ja bih na more s familijom. Gledao bih more kao plavoga Boga. Možda bih čak postao vjernik i prestao biti umjereni alkoholičar. Nastavio bih školovanje. Možda bih čak dogurao do šefa gradilišta.

PRODAVAČICA

Je, drama gospođe profesorice je strašna, ali svakome je njegova drama strašna, najstrašnija. Ja ću i noćas nakon 10 sati, kad je struja jeftinija, potpuno iscrpljena od rada kuhati ručak za sutrašnji dan i plakati, dok će me moj mali sin tješiti i rezati luk na daskici za rezanje luka i povrća.

PROFESOR

Mnogo je takvih drama. Jednim dijelom za sve njih kriva je i politika, osobito ona koja se primjenjuje u zdravstvu. Europska unija ne brine dovoljno o tome. Njezine žute zvjezdice podsjećaju me na Holokaust.

ŠANKERICA

Ni ja ne bih igrala u drami gospođe psihologice. Osim toga, svakoga dana za šankom čujem toliko strašnih drama da sam i više od pola sata nakon posla deprimirana. Plus toga, nikako da odviknem svog dečka od dilanja drogom. Na kraju će još i u zatvoru završiti. I što ću onda ja?!

FILOZOF

Dame i gospodo, drama svakodnevice je neprekidna drama bez nekog naročitog zapleta. Zapleti se zbivaju samo u žanrovskoj književnosti i u istim takvim filmovima, e da bi život izgledao napetiji nego što jest, da bi se postigla napetost, takozvani *suspense*. A drama svakodnevice bez ikakva zapleta jest drama svijeta. Psiha svih ljudi na svijetu je bolesna. Svi smo mi psihički poremećeni, neki više, neki manje, a neki teško. Jaspers je jedini, koliko ja znam, uspio sabrano govoriti o tome. Sve ostalo je zvjezdana prašina, puki rafali fotona svjetlosti. Svjetlosti kao takve.

3

Kućni ljubimci ispunjavaju prazninu

Na rubu proscenija oskudno odjevene (možda je ljeto), primjerice u haljine od prozračnog tila, Maloljetnice sjede prekrivenih nogu jedna nasuprot drugoj. Tiha, ali jezovita psihodelična glazba. Glazba traje do kraja prizora s Maloljetnicama.

MLADA MALOLJETNICA

Premalo je svjetla u meni, iako sam maloljetna. Da, ali mrak nikad nije maloljetan. Kažu da nisam optimistična. Vjerojatno je tako. To je možda zato što nemam ljubimca, mislim na neko živo biće. Lutke se ne računaju. Ti barem imaš psa.

STARIJA MALOLJETNICA

Imam ga. Sladak je. Volim njegove pametne oči. Nikad se neću udati.

MLADA MALOLJETNICA

To je rekla i moja sestra. Ja ću se udati. Uh, jedva čekam da završim srednju školu! Fakultet neću upisati. Naći ću bogatog muža i udati se iz ljubavi. Sve se mi manje ili više prostituiramo. Kao, naprimjer, i moja starija sestra. Tako je, naći ću bogatog muža. Svi gubitnici, invalidi i siromašni tipovi ne dolaze u obzir. Imat ću troje djece. Ne, ne boj se, draga, nikad neću završiti kao ona američka kokainska drolja. Ipak, sviđa mi se lijepa mrtva Laura, ribara starog kći, zamotana u plastiku.

STARIJA MALOLJETNICA

Ovaj je svijet definitivno postao plastičan. S troje nove plastične djece popraviti ćeš demografsku sliku Hrvatske. Pitanje je samo zaslužuje li *ovakva* Hrvatska djecu, zaslužuje li *ovakav* svijet još djece.

MLADA MALOLJETNICA

Boli me dražica za demografsku sliku. Ja ću sa svojim klicima svaki dan napraviti stotinu selfija i stavljati ih na Facebook. Povremeno ću uključiti i muža. Tek toliko da čovjek ne padne u depresiju. Ne volim depresivne ljude. Volim sliku sretne obitelji, bila ona demografska ili ne. Volim sliku velike sretne obitelji: brižna majka, brižan otac i troje djece. Znaš, ono, topla soba, vani pada snijeg, na televiziji se skijašice u slalomu spuštaju niz brijeg. Zatim proglašenje Snježne kraljice. Volim kraljice. I snježne i obične. Uopće, strašno volim bižuteriju. U braku ću ponekad peći tanke palačinke i premazivati ih domaćim džemom od marelica ili šljiva, a ne statusnom Nutellom na koju su opako navukli klince. Pritom ću citirati onu stvarno dobru Shakespeareovu rečenicu koji si spomenula jučer. Prilikom jedenja palačinki veselo ću vikati (*Viče.*): "Sve je dobro kad se dobro svrši! Sve je dobro kad se dobro svrši!" (Maloljetnice *ustanu i plešu. Zaigrano. Lelujavo.*)

Trenutak tišine. Mrak. Svjetlo. Talk Show Sinkope. U TV studiju oko voditelja na stolicama sjedi sedam ljudi različitih dobi i profesija.

VODITELJ

Dragi moji gosti, još jednom vas moram upozoriti da budete kraći, da sažete svoje životne drame i stavove koji iz njih proizlaze. Znaete da naša emisija traje jedan sat. Hvala na razumijevanju. A sad, gospodin građevinski radnik!

GRAĐEVINSKI RADNIK

Moj život je moja psiha. I, ako baš hoćete, i obratno. Prema ovome što sam dosad čuo, moj život ima jako jednostavnu dramu. Ja samo radim kao konj od ranog jutra do večeri. Ima tu, doduše, i malo veselja. Najviše sam volio raditi na polaganju vrućeg asfalta sve dok me nisu otpustili iz poduzeća, koje je propalo u onoj predratnoj, ratnoj i poslijeratnoj pljačkaškoj privatizaciji. Obožavam miris vrućeg asfalta. Sviđa mi se i tekući i stvrdnuti asfalt. To nije ništa čudno, jer sam ja dečko sa zagrebačkog asfalta. Najviše me muči to što sam iz siromašne obitelji. I sirotica od moje žene isto je, jadna, iz siromašne obitelji. To znači da je i naša mala obitelj siromašna. Najviše me boli to kaj nikad nisam bil na moru. Ali, kao što sam to već rekao, svaku večer, ali baš svaku večer, kad se nakon teškog radnog dana istuširam i večeram, sa svojom kćerkicom na YouTubeu gledam more. Usput je dragam po kosi i po tijelu. Čuo sam da se to zove pedofilija. OK, nemam problema s pedofilijom. Naša je kćerkica naša jedina radost. Ona je naše zlato. Moja žena, koja puno čita nekakve magazine, kaže da će našu kćerku odgajati liberalno. Šef gradilišta, inženjer Miki, rekao mi je da to znači u slobodnom duhu. OK, ja volim slobodan duh. I, kako već rekoh, šparam već jedanaest godina za godišnji odmor na moru s familijom. Dobro, tu i tamo popijem previše, zapravo napijem se kao deva, pa nikako da skupim dovoljno novca. Usput, onako, reda radi, ne puno, samo malo, istučem ženu. Lova ode na cugu i pljugu. Previše pušim. Loše se hranimo. Jako loše. Samo to dosadno kiselo zelje. Nemamo novca za nove tenisice maloj. Ove stare se već raspadaju. Ipak, za malu smo nabavili kućnog ljubimca, psa. Moja žena kaže da je čitala da kućni ljubimci ispunjavaju našu prazninu. Da me ubijete, ako je razumijem. Meni se pas jako sviđa.

GLUMAC

E, to je drama, tako mi Marlona Branda! Rado bih igrao građevinskog radnika. Ono, znoj, cuga, pljuga, tip šora ženu, nasilnik, negativac, a ipak nekako drag. Ništa u životu nije samo crno ili samo bijelo. Eh, da mi je sad malo bijeloga! Crnoga imam i previše. Horizonti su popljuvani, kako se precizno izrazio gospodin filozof. Želim igrati građevinca koji toliko voli asfalt. To je uloga za mene. Svi bi glumci igrali Hamleta. Ja ne bih. Idu mi na kurac svi ti, tobože komplicirani poluintelektualci, kao što je to bio i Hamlet, i koji na kraju završavaju u tobožnjoj krvi. Uopće, u većini drama je mnogo tobožnje krvi.

PROFESORICA

Psiha gospodina građevinskog radnika samo je naizgled jednostavna kao i njegova drama. Svaka je psiha iznimno komplicirana. Svaka drama u kojoj se naizgled ništa bitno ne događa itekako je dramatična. Za to su krivi ti prokleti neurotransmiteri. Neurologija još ima mnogo, mnogo neobavljena posla.

PRODAVAČICA

Je, i drama gospodina građevinskog radnika je na svoj način strašna, ali moja je meni ipak najstrašnija. Ja ću i večeras nakon 10 sati, kad je struja barem malo jeftinija, potpuno iscrpljena od rada u Kauflandu i po kući, kuhati ručak za sutrašnji dan i plakati, dok će me moj mali sin tješiti i rezati luk na daskici za rezanje luka i povrća. Od seksa ni ove noći ništa. Katastrofa. Seks je u našoj obitelji rezerviran samo za blagdane i praznike. To su Božić, Štefanje, Nova godina, Uskrs, ponekad Uskrsni ponedjeljak, zatim Prvi maj i Dan domovinske zahvalnosti. I to je sve, ljudi moji.

PROFESOR

Za sve je kriva politika predatorskog prvobitnog kapitalizma. I za prodavačice i blagajnice u Kauflandu, Billi, Lidlu, Intersparu te ostalim konzumerističkim logorima smrti trebalo bi osigurati zagaraniranu minimalnu plaću, takozvani minimalac. Iako sam politolog i shvaćam neokapitalizam, ipak mi se sve češće bljuje od nelagode u ovoj kulturi beščašća.

ŠANKERICA

Eh, kad biste vi znali kakvih se ja drama naslušam za svojeg radnog vremena provedenog za šankom u birtiji! Meni uopće nije čudno da ima toliko alkoholičara u Hrvatskoj. Evo, i gospodin građevinski radnik ne može se othrvati. On cuga da ubije tugu. Svaki čas pali pljugu. Pa i ja tu i tamo trgnem po skrivečki dvije ili tri šibenske loze. Naravno, doma puno više. Ja sam, kako se kaže, solo trinker, a to je najgora varijanta alkoholizma. Moj dečko je čist. Nikad se ne drogira. On je pravi profesionalac. On zarađuje na tuđoj nevolji. On je pokvaren, on je kriminalac. Ali ni njemu nije lako. Njegova drama je u tome što će završiti u zatvoru, a ja ću sama piti šibensku lozu i plakati, plakati, plakati. Kad se vrati iz zatvora, nastavit će istim poslom, kladim se.

FILOZOF

Dame i gospodo, kao što već rekoh, drama svakodnevice je neprekidna drama bez nekog naročitog zapleta. Sve ostalo je neobična zvjezdana prašina, puki rafali fotona svjetlosti. Svjetlosti kao takve. No bez obzira na to, ipak nije lako slušati drame svojih bližnjih. Uh, sad bi mi dobro došla čašica nekog finog francuskog konjaka.

Socijalna osjetljivost prema životinjama

Na rubu proscenija oskudno odjevene (možda je ljeto), primjerice u haljine od prozračnog tila, Maloljetnice sjede prekrštenih nogu jedna nasuprot drugoj. Tiha, ali jezovita psihodelična glazba. Glazba traje do kraja prizora s Maloljetnicama.

MLADA MALOLJETNICA

Premalo je svjetla u meni, iako sam maloljetna. Da, ali mrak nikad nije maloljetan. Kažu da nisam optimistična. Vjerojatno je tako. To je možda zato što nemam ljubimca, mislim na neko živo biće. Lutke se ne računaju. Ti barem imaš psa.

STARIJA MALOLJETNICA

Imam ga. Sladak je. Volim njegove pametne oči. Nikad se neću udati.

MLADA MALOLJETNICA

To je rekla i moja sestra. Ja ću se udati. Uh, jedva čekam da završim srednju školu! Fakultet neću upisati. Naći ću bogatog muža i udati se iz ljubavi. Sve se mi manje ili više prostituiramo. Kao, naprimjer, i moja starija sestra. Tako je, naći ću bogatog muža. Svi gubitnici, invalidi i siromašni tipovi ne dolaze u obzir. Imat ću troje djece. Ne, ne boj se, draga, nikad neću završiti kao ona američka kokainska drolja. Ipak, sviđa mi se lijepa mrtva Laura, ribara starog kći, zamotana u plastiku.

STARIJA MALOLJETNICA

Ovaj je svijet definitivno postao plastičan. S troje nove plastične djece popraviti ćeš demografsku sliku Hrvatske. Pitanje je samo zaslužuje li *ovakva* Hrvatska djecu, zaslužuje li *ovakav* svijet još djece.

MLADA MALOLJETNICA

Boli me dražica za demografsku sliku. Ja ću sa svojim klincima svaki dan napraviti stotinu selfija i stavljati ih na Facebook. Povremeno ću uključiti i muža. Tek toliko da čovjek ne padne u depresiju. Ne volim depresivne ljude. Volim sliku sretne obitelji, bila ona demografska ili ne. Volim sliku velike sretne obitelji: brižna majka, brižan otac i troje djece. Znaš, ono, topla soba, vani pada snijeg, na televiziji se skijašice u slalomu spuštaju niz brijeg. Zatim proglašenje Snježne kraljice. Volim kraljice. I snježne i obične. Uopće, strašno volim bižuteriju. U braku ću ponekad peći tanke palačinke i premazivati ih domaćim džemom od marelica ili šljiva, a ne statusnom Nutellom na koju su opako navukli klince. Pritom

ću citirati onu stvarno dobru Shakespeareovu rečenicu koji si spomenula jučer. Prilikom jedenja palačinki veselo ću vikati (*Viče*): "Sve je dobro kad se dobro svrši! Sve je dobro kad se dobro svrši!" (Maloljetnice *ustanu i plešu. Zaigrano. Lelujavo*.)

Trenutak tišine. Mrak. Svjetlo. Talk Show Sinkope. U TV studiju oko voditelja na stolicama sjedi sedam ljudi različitih dobi i profesija.

VODITELJ

Dragi moji gosti, sad već postajem pomalo nervozan. U tome se sastoji drama voditelja, dakle, sastoji se u ekstremnoj nervozni. (*Gleda na sat*.) Vrijeme nam curi. Sad vas zadnji put upozoravam da budete kraći. Znači i sami da *Talk Show Sinkope* traje samo jedan sat. Vrijeme nam stvarno curi. Idemo malo brže, hoću reći, budite malo kraći. Zar mi doista želite upropastiti današnju koncepciju emisije? Naravno da ne želite. Nije samo vama teško. I meni je teško slušati vaše drame, iako zabavno kao i, siguran sam u to, poštovanim gledateljima naše emisije. Ukratko, molim vas da malo ubrzate, barem malo. A sad, gospođa prodavačica!

PRODAVAČICA

I moja je drama strašna kao i drama gospodina građevinskog radnika. Cijeli dan na poslu režem razne nareške, od tirolske salame do kraškog pršuta. Zatim ih važem pa zamotam i dajem mušterijama, i onim stalnim i onim koje prvi put vidim. Ruke me jako bole. Moja je plaća mala, pa kradem. Uvijek dođem doma sita. Na poslu pojedem barem deset šnita raznog sira, još deset šnita raznih narezaka i tako dalje. Da, ali doma me čekaju muž i sin, i suđe i ovo i ono. Kao što sam već sto puta rekla, moja je drama meni ipak najstrašnija. Ja ću i večeras nakon 10 sati, kad je struja barem malo jeftinija, potpuno iscrpljena od rada kuhati ručak za sutrašnji dan i plakati, dok će moje suze kapati u cušpajz i dok će me moj mali sin tješiti i rezati luk na daskici za rezanje luka i povrća. O seksu sam već sve rekla. Nažalost, samo na blagdane i praznike. To je oko deset puta godišnje. I još deset puta za godišnji odmor. Zar je to seks o kojemu sam maštala kao djevojka? Zar je to život?

GLUMAC

Odlična drama. Vi ste, draga moja gospođo, vi ste Majka Hrabrost. Rado bih igrao vašega muža. Zamislite moje očajno lice u iščekivanju raznih blagdana i praznika te godišnjeg odmora! To, vjerujem, ne bi mogao odigrati ni najkarakterniji glumac na planetu. No što se mene tiče, ja bih pokušao.

PROFESORICA

Kako rekoh, za sve su krivi ti komplicirani neurotransmiteri u mozgu. Mi živimo, kako je to, ako se ne varam, dobro primijetio Kamov, mi živimo u velikoj tragediji mozgova. Sunce je daleko. Suncobrani i more još dalje. Naša psiha je uvijek tu, ona je uvijek s nama. Ne možemo pobjeći od nje. Naša je psiha naša i samo naša svakodnevna stvarnost.

GRAĐEVINSKI RADNIK

Bilo bi dobro da si vi, gospođo prodavačice iz Kauflanda, nabavite psa ili nekog drugog kućnog ljubimca, ipak najbolje psa, pa bi se on mašući repom fino motao oko vas i vašeg sinčića dok vi, kad je jeftinija struja, pripremate ručak za drugi dan. Da, kućni ljubimci su rješenje za mnoge nepravde u životu. Oni, kako kaže moja žena, ispunjavaju našu prazninu. Ona kaže čak i to da prema životinjama uvijek treba biti socijalno osjetljiv. Čak je rekla, a to me stvarno jako zaprepastilo, da prema ljudima treba biti manje socijalno osjetljiv ili čak uopće ne. Ili čak uopće ne. Zamislite!

PROFESOR

Za sve je kriv taj prokleti bankarski kapitalizam. Oprostite na ovoj riječi "prokleti". Ipak smo u javnosti. Gleda nas milijun jadnica i jadnika. No moji studenti čuju od mene mnogo žešće riječi, čak i prave psovke. Da, ja na predavanjima ponekad od ogorčenja psujem, iako bih kao profesor morao zadržati prisebnost duha, ponašati se pristojno i primjereno te se isključivo držati provjerenih znanstvenih dostignuća politologije.

ŠANKERICA

Strašna je drama gospođe prodavačice. I ja ću si nabaviti nekog kućnog ljubimca, možda baš psa. Kad nema mog dečka kod kuće, a koji put nema ga cijelu noć, osjećam veliku prazninu. Da ne postoji dobra rakija, moja omiljena šibenska loza, ja bih već potpuno poludjela.

FILOZOF

Nemojte mi, molim vas, spominjati alkohol. Ja obožavam francuski konjak, ali ni protiv rakije, vina ili viskija nemam ništa. No, dame i gospođo, kao što već stotinu puta rekoh svojim studentima, drama svakodnevce je drama bitka, drama naše ljudske esencije. Ukratko, to je trajna drama s pokojim nevinim i tihim kratkotrajnim prividnim zapletom. Prividnim stoga, jer zaplet, zapravo, i ne postoji. Postoji samo drama. Ta riječ, ako se ne varam, na starogrčkom znači "radnja". Dakle, postoji samo radnja, suvremeno kazano radnja drame. Neki filozofi tvrde da se ta ista drama nastavlja i nakon naše smrti. Tvrde da je sve uvijek jedno te isto. Isto te jedno. Jedno te isto. Sad mi stvarno treba konjak.

Sve je dobro kad se dobro svrši

Na rubu proscenija oskudno odjevene (možda je ljeto), primjerice u haljine od prozračnog tila, Maloljetnice sjede prekrštenih nogu jedna nasuprot drugoj. Tiha, ali jezovita psihodelična glazba. Glazba traje do kraja prizora s Maloljetnicama.

MLADA MALOLJETNICA

Premalo je svjetla u meni, iako sam maloljetna. Da, ali mrak nikad nije maloljetan. Kažu da nisam optimistična. Vjerojatno je tako. To je možda zato što nemam ljubimca, mislim na neko živo biće. Lutke se ne računaju. Ti barem imaš psa.

STARIJA MALOLJETNICA

Imam ga. Sladak je. Volim njegove pametne oči. Nikad se neću udati.

MLADA MALOLJETNICA

To je rekla i moja sestra. Ja ću se udati. Uh, jedva čekam da završim srednju školu! Fakultet neću upisati. Naći ću bogatog muža i udati se iz ljubavi. Sve se mi manje ili više prostituiram. Kao, naprimjer, i moja starija sestra. Tako je, naći ću bogatog muža. Svi gubitnici, invalidi i siromašni tipovi ne dolaze u obzir. Imat ću troje djece. Ne, ne boj se, draga, nikad neću završiti kao ona američka kokainska drolja. Ipak, sviđa mi se lijepa mrtva Laura, ribara starog kći, zamotana u plastiku.

STARIJA MALOLJETNICA

Ovaj je svijet definitivno postao plastičan. S troje nove plastične djece popraviti ćeš demografsku sliku Hrvatske. Pitanje je samo zaslužuje li *ovakva* Hrvatska djecu, zaslužuje li *ovakav* svijet još djece.

MLADA MALOLJETNICA

Boli me dražica za demografsku sliku. Ja ću sa svojim klincima svaki dan napraviti stotinu selfija i stavljati ih na Facebook. Povremeno ću uključiti i muža. Tek toliko da čovjek ne padne u depresiju. Ne volim depresivne ljude. Volim sliku sretne obitelji, bila ona demografska ili ne. Volim sliku velike sretne obitelji: brižna majka, brižan otac i troje djece. Znaš, ono, topla soba, vani pada snijeg, na televiziji se skijašice u slalomu spuštaju niz brijeg. Zatim proglašenje Snježne kraljice. Volim kraljice. I snježne i obične. Uopće, strašno volim bižuteriju. U braku ću ponekad peći tanke palačinke i premazivati ih domaćim džemom od marelica ili šljiva, a ne statusnom Nutellom na koju su opako navukli klince. Pritom ću citirati onu

stvarno dobru Shakespeareovu rečenicu koji si spomenula jučer. Prilikom jedenja palačinki veselo ću vikati (*Viče.*): "Sve je dobro kad se dobro svrši! Sve je dobro kad se dobro svrši!" (*Maloljetnice ustanu i plešu. Zaigrano. Lelujavo.*)

Trenutak tišine. Mrak. Svjetlo. Talk Show Sinkope. U TV studiju oko voditelja na stolicama sjedi sedam ljudi različitih dobi i profesija.

VODITELJ

Dragi moji gosti, sad sam već doista na rubu strpljenja. Rekoh vam da nam vrijeme curi, a vi opet i opet opširno te opširno. Znae i sami da *Talk Show Sinkope* traje samo jedan sat. Vrijeme nam stvarno brzo curi. Pokušajte biti kraći, jer ćete mi upropastiti pomno pripremanu koncepciju emisije. A sad, gospodin profesor politologije!

PROFESOR

Moja se drama sastoji u tome što već dugo predajem na fakultetu. Najkraće rečeno, počela mi se gaditi politologija. Zbog čega? Pa zbog toga što na ovome svijetu postoji uvijek jedna te ista matrica politike. Njezina je bit sasvim očita – korumpiranost svih političkih faktora, dakle, i svih političara. Ima, doduše, raznih varijacija, ali je ta korumpirana matrica u osnovi uvijek ista. Da bih razbio tu uznemirujuću rutinu, rekao bih već i dosadu, koju izazivaju klasične politološke teme, uveo sam u predavanja, osobito na seminare, politološke rasprave o takozvanim tabuima koji su u mnogim zemljama i političkom voljom oštro sankcionirani. Uveo sam rasprave o pedofiliji, incestu i abortusu. Studenti su odmah živnuli, a i ja zajedno s njima. Uvijek počnem od svoje glavne teze, koju sam i znanstveno u jednom radu obrazložio, ali ga nigdje nisam mogao objaviti. Moja je glavna teza da su pedofilija, incest, homoseksualizam, biseksualnost i abortus integralni sastojci ljudske prirode i kao takvi potpuno prirodni, potpuno normalni. Jasno, postoje zloupotrebe tih prirodnih procesa, ali to su rijetki patološki slučajevi, rijetki u odnosu na spomenute, posve prirodne fenomene. Ta tko ne voli mlada ljudska bića, te tako privlačne sisavce koji su, zašto kriti, i erotski privlačni, zar ne! Osim što dugo predajem na fakultetu, moja je drama i u tome što se čak i neki moji studenti, budući napredni intelektualci, gnušaju moje osnovne teze. Nevjerojatno! Oni su i u naprednom dvadeset i prvom stoljeću toliko retardirani da je to teško povjerovati nama u znanstveno naprednoj akademskoj zajednici, a i šire. Oni, čini se, žive u srednjem vijeku. Najveća je gužva nastala u vezi s abortusom, incestom i pedofilijom. Često sav očajan pogledam u nebo i pomislim da je ljudska glupost, kako je to ponekad naglasio i Krleža, doista vječna i neiskorjenjiva.

GLUMAC

Ja bih rado glumio pedofila. Osim toga, što nije zanemarivo, ja jako volim djecu. Vrlo izazovna uloga. Vjerujem da bih lako ušao u taj lik. Upravo u toj i takvoj ulozi najbolje se može uočiti tko jest, a tko nije karakteran glumac. Uzmite, primjerice, odličnog Jamesa Masona u ulozi profinjelog pedofila u filmu *Lolita*. To je, ljudi moji, glumac nad glumcima.

PROFESORICA

U potpunosti se slažem s gospodinom profesorom. No kako sam već nekoliko puta naglasila, za sve su krivi ti komplicirani neurotransmiteri u ljudskom mozgu. Dakako, ne možemo zanemariti i kulturološki aspekt, to jest invalidno školstvo, poremećenu kurikularnu reformu školstva, koja nikako da se dogodi, te invalidan odgoj u školi i obitelji. Da, dame i gospodo, sunce spoznaje je daleko. Suncobrani i more još dalje. Naša psiha je uvijek s nama. Ne možemo pobjeći od nje. Naša je psiha naša i samo naša svakodnevna stvarnost. Naša psiha je naša sudbina.

GRAĐEVINSKI RADNIK

Kažete da je ta pedofilija normalna stvar. Pa i ja, znate, mislim tako. Eto, ja često pomilujem svoju kćerkicu kad gledamo more na YouTubeu i ona je zbog toga vesela, sjedne mi u krilo i mazi se. To je tako lijepo. Otkad su joj počele rasti grudi, milujem i njih. Ona se uopće ne buni. Samo mi šapne: "Tata, ti si najbolji tata na svijetu". I kažete taj incest, kažete da je posve prirodan. To znači da kad moja kćerkica postane djevojka da se s njom mogu, ma znate, ono, ono malo čudno.

PROFESOR

Naravno da možete, osobito ako se i vaša supruga s tim složi. Ta zabrana incesta postoji, opet zbog politike, kulture i ekonomije, tek nekih pukih sedam ili osam tisuća godina. A što je s onih sto ili dvjesto milijuna godina prije? Pa za to vrijeme zabrane incesta nije niti bilo. Ljudi su živjeli veselo, neopterećeni predrasudama i glupim zabranama.

PRODAVAČICA

Meni je sve to odvratno što je gospodin profesor rekao. To bi značilo da nema ništa loše u tome ako me moj sin, kad malo odraste, u kuhinji tu i tamo malo pritisne noću kad je jeftinija struja, kad kuham. Odvratno!

ŠANKERICA

I meni je to odvratno. A najviše su mi odvratni homoseksualci. To su bolesni ljudi. Svi ti ljudi, i pedofili i pederi i lezbijke i ovi što prakticiraju incest su poremećeni bolesni ljudi. Sve je to neprirodno i patološko.

FILOZOF

I gospođa prodavačica i gospođa šankerica pate od teških predrasuda, dakle od teške hipokrizije. Sjetite se, moje dame, što sve zamišljate prigodom svakodnevne masturbacije ili kad se spolno spajate s vašim partnerima u seksu ili, kako se to uobičajilo nazivati, partnerima u ljubavi. U potpunosti se slažem s profesorom. Još bih, kao filozof, dodao i ovo što slijedi. Sve što se zbiva u prirodi, znači i kiša, i snijeg, i poplave, i ratovi, i ubijanje, i incest, i homoseksualizam, i sve elementarne katastrofe, i pedofilija i tako dalje, sve što se, dakle, zbiva u prirodi jest potpuno prirodno. U tome i jest ljepota prirode. To je katkad mukotrpana, ali zanimljiva, pa čak i zabavna drama svakodnevice prirode, drama bitka i, kao sam već naglasio, drama naše ljudske esencije. I sad bi mi dobro došao jedan dupli konjak.

6

Ljudska je glupost punoljetan mrak

Na rubu proscenija oskudno odjevene (možda je ljeto), primjerice u haljine od prozračnog tila, Maloljetnice sjede prekrivenih nogu jedna nasuprot drugoj. Tiha, ali jezovita psihodelična glazba. Glazba traje do kraja prizora s Maloljetnicama.

MLADA MALOLJETNICA

Premalo je svjetla u meni, iako sam maloljetna. Da, ali mrak nikad nije maloljetan. Kažu da nisam optimistična. Vjerojatno je tako. To je možda zato što nemam ljubimca, mislim na neko živo biće. Lutke se ne računaju. Ti barem imaš psa.

STARIJA MALOLJETNICA

Imam ga. Sladak je. Volim njegove pametne oči. Nikad se neću udati.

MLADA MALOLJETNICA

To je rekla i moja sestra. Ja ću se udati. Uh, jedva čekam da završim srednju školu! Fakultet neću upisati. Naći ću bogatog muža i udati se iz ljubavi. Sve se mi manje ili više prostituiramo. Kao, naprimjer, i moja starija sestra. Tako je, naći ću bogatog muža. Svi gubitnici, invalidi i siromašni tipovi ne dolaze u obzir. Imat ću troje djece. Ne, ne boj se, draga, nikad neću završiti kao ona američka kokainska drolja. Ipak, sviđa mi se lijepa mrtva Laura, ribara starog kći, zamotana u plastiku.

STARIJA MALOLJETNICA

Ovaj je svijet definitivno postao plastičan. S troje nove plastične djece

popravit ćeš demografsku sliku Hrvatske. Pitanje je samo zaslužuje li *ovakva* Hrvatska djecu, zaslužuje li *ovakav* svijet još djece.

MLADA MALOLJETNICA

Boli me dražica za demografsku sliku. Ja ću sa svojim klincima svaki dan napraviti stotinu selfja i stavljati ih na Facebook. Povremeno ću uključiti i muža. Tek toliko da čovjek ne padne u depresiju. Ne volim depresivne ljude. Volim sliku sretne obitelji, bila ona demografska ili ne. Volim sliku velike sretne obitelji: brižna majka, brižan otac i troje djece. Znaš, ono, topla soba, vani pada snijeg, na televiziji se skijašice u slalomu spuštaju niz brijeg. Zatim proglašenje Snježne kraljice. Volim kraljice. I snježne i obične. Uopće, strašno volim bižuteriju. U braku ću ponekad peći tanke palačinke i premazivati ih domaćim džemom od marelica ili šljiva, a ne statusnom Nutellom na koju su opako navukli klince. Pritom ću citirati onu stvarno dobru Shakespeareovu rečenicu koji si spomenula jučer. Prilikom jedenja palačinki veselo ću vikati (*Viče*): "Sve je dobro kad se dobro svršil! Sve je dobro kad se dobro svršil!" (Maloljetnice *ustanu i plešu. Zaigrano. Lelujavo.*)

Trenutak tišine. Mrak. Svjetlo. Talk Show Sinkope. U TV studiju oko voditelja na stolicama sjedi sedam ljudi različitih dobi i profesija.

VODITELJ

Dragi moji gosti, pokušajte, zaboga, biti kraći. Rekoh vam da nam vrijeme curi. Pokušajte sve svoje misli izložiti brže i kraće, jer ćete mi inače doista upropastiti današnju koncepciju emisije. A sad, gospođica šankERICA!

ŠANKERICA

Još sam toliko zgrožena onime što su gospodin profesor i gospodin filozof rekli da ne mogu doći k sebi. U birtiji se stvarno naslušam svakakvih stvari, ali ovo, ali ovo je previše čak i za iskusnu šankericu poput mene. No, ipak, pokušat ću nešto reći o svojoj svakodnevnoj drami. Rad za šankom strahovito me iscrpljuje. Morate biti ljubazni, čak i s pijanim gostima. Još nekako s pijancima iz kvarta. Oni dođu po svoje dnevne doze i uglavnom su neprekidno supijani tako da i ne mogu biti nepristojni. Osim tog potplaćenog posla, čistim i štenge u svojem ulazu, e kako bi nešto dodatno zaradila. To sa mnom izgleda mi kao neka američka biografija. Navečer sam toliko iscrpljenja da, osim gledanja sapunica i ispijanja šibenske loze, ne mogu ništa učiniti. Stan mi je prljav. Jedva čekam ljeto da napravim veliko spremanje stana. Da, svaku večer, najčešće uzalud, čekam svog dečka dilera pa zaspem na kauču onako obučena, u trapericama i majjici. Onda, kad on ipak ponekad dođe, onda se ljubimo do besvijesti. Da, ali to kratko traje, jer moram u birtiju za šank, moram na posao. Noć užitka tako brzo prođe. Užas! To nije život, to je životarenje. Malo me spašava

maštanje o moru, školjkama i o ribicama te maštanje o kupanju i plivanju. Da, ja znam plivati i kraul. Ma, pustite, moja je drama meni strašna. Samo još čekam da moj dečko ode u zatvor zbog tog prokletog heroína.

GLUMAC

I vaša drama je odlična, izvrsna. Uh, oprostite, ja samo sebično mislim na svoje glumačke uloge, a ne na sve ono što vi u svojoj svakodnevici prolazite. Istina, rado bih u vašoj drami, kad bi se postavila na pozornicu, igrao vašeg dečka dilera. To je opasan posao. Ono, morao bih uvijek imati ozbiljno lice i vrlo koncentriran pogled. Ukratko, opasan pogled. Fantastična uloga.

PROFESORICA

I opet ja o neurotransmiterima koji određuju, velikim dijelom, i stanje naše psihe. Nemojte mi zamjeriti, ali nikako se u TV emisiji, čak ako je i *talk show*, ne mogu osloboditi stručnog žargona. Ukratko ću reći, jer nas voditelj požuruje, da je psiha gospođice šankerice vrlo zanimljiva i konfuzna. Koliko samo glasova i raznih pijanih priča iz birtije bruji u njezinoj glavi. To je strašna količina informacija koje, ako se ozbiljnije uvuku u čovjeka, mogu lako upropastiti njegovu psihu. Tim procesima bavi se neurologija, ali znanje o funkcioniranju mozga zasad je još vrlo daleko od zadovoljavajućeg. Da, ljudi moji, daleko je sunce spoznaje, jako daleko. A suncobrani i more, kako već rekoh, još i dalje. Nažalost, naša je psiha uvijek s nama i u nama. Ne možeš pobjeći od psihe. Naša je psiha naša svakodnevna stvarnost. Ona je tu neminovno kao, primjerice, nedjelja, već dugo radni dan u cijelome svijetu.

GRAĐEVINSKI RADNIK

Oprostite, gospođice šankerice, ja osjećam da je vaša drama strašna i velika, ali ja bih svoju dramu drage volje zamijenio vašom. Čovječe, ono, na radnom mjestu, uz neograničene količine alkohola, ah! Ja bih za vrijeme radnog vremena neprekidno pijuckao, onako polako, da ipak koliko-toliko ostanem trijezan, a zatim bih se veseo vratio kući k ženi i kćerkici. Pa fino na YouTube i gledanje mora te milovanje moje drage djevojčice. A ne ovako kako ja radim svaki dan na raznim bauštelama. Dođem doma umoran kao konj, kao pas, kao neki rob iz Egipta. Gledao sam o njima na televiziji. Strašno.

PRODAVAČICA

Još se ne mogu oporaviti od onoga što su rekli profesor i filozof. Sve je to toliko odvratno da me boli želudac. U nedjelju idem na misu. Možda me svećenik ohrabri i izliječi ovu odvratnost koju osjećam u emisiji nakon odvratnog nastupa gospode profesora i filozofa. Što se tiče drame drage gospođice šankerice, nju osjećam kao da je moja. Ne zna se čija je drama ružnija. Ne zna se što je gore: cijeloga dana rezati nareske i zatim ih vagati

te dodavati mušterijama i onda doći kući te raditi sve kućanske poslove, a u noći, kad je jeftinija struja, kuhati ručak za drugi dan, ili cijeli dan biti u onoj zadimljenoj kvartovskoj birtiji s pijancima i polupijancima. Sve je to toliko užasno da ću od iscrpljenosti, koju sam danas u ovoj emisiji doživjela, spavati kao zaklana cijelu noć. Neću sanjati lijepo valovito more i morske stijene o koje udaraju valovi sa sjevera i juga. To je sigurno. Imat ću noćne more.

PROFESOR

Razumijem dramu gospođice šankerice. Itekako je dobro razumijem. Uz ovakvu politiku Europske unije kao i, jasno, uz politiku naše Hrvatske, porast alkoholizma zagaraniran je, takoreći, kao tvrdi cement Staljinovih logora i Hitlerovih konclogora. Iskreno rečeno, i ovako javno rečeno, dosta mi je politologije. Vjerujte mi, jedva čekam mirovinu.

FILOZOF

Kao što sam već nekoliko puta naglasio, čini mi se do ruba dosade, sve što se zbiva u prirodi, znači i kiša, i snijeg, i ratovi, i ubijanje, i incest, i homoseksualizam, i sve te elementarne katastrofe, i pedofilija, pa dakle i alkoholizam te postojanje gospođice šankerice kao takve i njezine stvarno ružne drame, dakle, baš sve što se zbiva u prirodi jest potpuno prirodno i normalno. Nenormalno bi bilo da je drugačije. U tome i jest dramska, da ne kažem tragična, ljepota prirode. Kad smo već kod konjaka, i sad bi mi dobro došao jedan dupli. Da, ali u ovom studiju imamo samo običnu vodu. Hej, ljudi, vodu! Zar privatna televizija nije mogla osigurati neko konkretno piće?! Osim toga, ne smijem u studiju zapaliti. Možete li uopće zamisliti kakva je to drama kad pušač ne smije pušiti?! Što se mene tiče, to je zapravo tragedija. A tragedija je stoga što smo mi pušači diskriminirani, što nemamo sva ljudska prava, dakle, i ljudsko pravo na pušenje običnih cigareta, da ne spominjem hašiš i ostale lijepe te za zdravlje korisne supstancijalne supstance za pušenje.

7

Dobar izgled, joga

Na rubu proscenija oskudno odjevene (možda je ljeto), primjerice u haljine od prozračnog tila, Maloljetnice sjede prekrivenih nogu jedna nasuprot drugoj. Tiha, ali jezovita psihodelična glazba. Glazba traje do kraja prizora s Maloljetnicama.

MLADA MALOLJETNICA

Premalo je svjetla u meni, iako sam maloljetna. Da, ali mrak nikad nije

maloljetan. Kažu da nisam optimistična. Vjerojatno je tako. To je možda zato što nemam ljubimca, mislim na neko živo biće. Lutke se ne računaju. Ti barem imaš psa.

STARIJA MALOLJETNICA

Imam ga. Sladak je. Volim njegove pametne oči. Nikad se neću udati.

MLADA MALOLJETNICA

To je rekla i moja sestra. Ja ću se udati. Uh, jedva čekam da završim srednju školu! Fakultet neću upisati. Naći ću bogatog muža i udati se iz ljubavi. Sve se mi manje ili više prostituiramo. Kao, naprimjer, i moja starija sestra. Tako je, naći ću bogatog muža. Svi gubitnici, invalidi i siromašni tipovi ne dolaze u obzir. Imat ću troje djece. Ne, ne boj se, draga, nikad neću završiti kao ona američka kokainska drolja. Ipak, sviđa mi se lijepa mrtva Laura, ribara starog kći, zamotana u plastiku.

STARIJA MALOLJETNICA

Ovaj je svijet definitivno postao plastičan. S troje nove plastične djece popraviti ćeš demografsku sliku Hrvatske. Pitanje je samo zaslužuje li *ovakva* Hrvatska djecu, zaslužuje li *ovakav* svijet još djece.

MLADA MALOLJETNICA

Boli me dražica za demografsku sliku. Ja ću sa svojim klincima svaki dan napraviti stotinu selfija i stavljati ih na Facebook. Povremeno ću uključiti i muža. Tek toliko da čovjek ne padne u depresiju. Ne volim depresivne ljude. Volim sliku sretne obitelji, bila ona demografska ili ne. Volim sliku velike sretne obitelji: brižna majka, brižan otac i troje djece. Znaš, ono, topla soba, vani pada snijeg, na televiziji se skijašice u slalomu spuštaju niz brijeg. Zatim proglašenje Snježne kraljice. Volim kraljice. I snježne i obične. Uopće, strašno volim bižuteriju. U braku ću ponekad peći tanke palačinke i premazivati ih domaćim džemom od marelica ili šljiva, a ne statusnom Nutellom na koju su opako navukli klince. Pritom ću citirati onu stvarno dobru Shakespeareovu rečenicu koji si spomenula jučer. Prilikom jedenja palačinki veselo ću vikati (*Viče*): "Sve je dobro kad se dobro svrši! Sve je dobro kad se dobro svrši!" (Maloljetnice *ustanu i plešu. Zaigrano. Lelujavo*.)

Trenutak tišine. Mrak. Svjetlo. Talk Show Sinkope. U TV studiju oko voditelja na stolicama sjedi sedam ljudi različitih dobi i profesija.

VODITELJ

Dragi moji gosti, e sad smo stvarno pri samom kraju emisije. (*Pogleda na sat*.) Sad nam vrijeme curi brzinom svjetlosti. Sad stvarno požurite, e kako mi ne biste upropastili koncepciju emisije. A sad, gospodin filozof!

FILOZOF

Pri kraju smo emisije, pa će moj sažetak biti dubok i zbog toga vrlo kratak. Budući da smo se u ovoj, konceptijski odličnoj, *talk show* emisiji rubno dotaknuli mnogih i važnih ljudskih, suviše ljudskih tema, dakle, glumačkog poziva, teatra, potplaćenog rada, alkoholizma, pedofilije i svega što je već rečeno, evo i mojeg zaključka. U svemu se slažem s gospodinom profesorom, a njegove retardirane studente ne želim niti analizirati, pa ću još jednom na kraju emisije ponoviti ono što kao truizam ponavljam već desetljećima i svojim studentima i široj javnosti, a to je, kao što ste već čuli, sljedeće. Sve što se na bilo koji način zbiva u prirodi, znači i kiša, i snijeg, i tuča, i poplave, i odroni zemlje, i ratovi, i ubijanje, i incest, i homoseksualizam, i sve elementarne katastrofe, i pedofilija i alkoholizam, dakle, baš sve što se zbiva u prirodi jest potpuno prirodno i normalno. Priroda je, dakle, normalna, ona je, znači, prirodna i sve u njoj zbiva se po njezinoj prirodi, ali je ljudska kulturološka matrica, kako kaže omladina, potpuno sjeban. No u toj je svojoj sjebanosti, da nastavim rječnikom svojih najboljih i najperspektivnijih studenata, u toj je svojoj sjebanosti i ona u potpunosti prirodna i normalna. U tome i jest, kao što sam već naglasio, u tome i jest dramska, da ne kažem tragična, ljepota prirode.

GLUMAC

Zahvaljujem gospodi profesoru i filozofu, kao i svim sudionicima ove emisije, što ste mi omogućili dublje poznavanje drame, kazališta i mojeg glumačkog poziva. Hvala vam još jednom na tome.

PROFESORICA

Uz sve uspone i padove u ovom *talk showu*, koji su, jasno, integralan dio ljudske prirode, smatram da smo potvrdili moju staru temeljnu tezu, koju sam oblikovala još u studentskim danima, a to je da je ljudska psiha iznimno komplicirana, a u isto vrijeme i nevjerovatno bogata.

GRAĐEVINSKI RADNIK

Sve što je rečeno u ovoj emisiji meni je, priznajem, prilično mutno, ali mislim da je sve ispravno rečeno, pogotovo ono što su rekli gospođa profesorica i gospođa profesor i filozof. Jedno je ipak sigurno, a to je da se sad osjećam umornije nego nakon teškoga rada na baušteli, kako mi građevinci nazivamo gradilište. Sad brzo idem kući. Veselim se moru na YouTubeu i mojoj kćerkici koja će mi, kladim se, reći: "Tata, znaš, ti si meni najbolji tata na svijetu".

PRODAVAČICA

Iako se još ne mogu sasvim oporaviti od onoga što su rekli profesor i filozof, ipak mi se čini da je naša emisija uspjela i da su gledatelji u njoj užili

vali. Ipak, kao što sam rekla, u nedjelju idem na misu. Možda će mi misa i vjera u Boga vratiti vjeru u prirodu koja, po riječima sudionika emisije, radi sve onako kako treba i kako je ispravno pa makar, kako se meni čini, bilo i neispravno.

PROFESOR

Mislim da je ova koncepcija emisije pokazala što sve može nezavisna privatna televizija. Čestitam uredniku i voditelju. Što se mene tiče, ja sam svoje rekao, to jest rekao sam da mi je dosta politologije i da jedva čekam mirovinu.

ŠANKERICA

Potpisujem sve što je rekao gospodin profesor. Iako sam još mlada i još je puno drame svakodnevice preda mnom, ipak već sad razmišljam o mirovini. Ali pustimo to! Najednom sam tužna. Jedva čekam da se dokopam svoje kućne šibenske loze.

VODITELJ (*Gleda na sat.*)

Ljudi, nećete vjerovati! Završili smo emisiju na vrijeme. Dobro, malo smo prekoračili termin, zapravo vrlo malo, samo trideset sekundi. Dragi gledatelji, nadam se da ste uživali i u ovoj emisiji. *Talk Show Sinkope* ide dalje. Budite sa mnom i sljedeći petak. Zahvaljujem svim mojim gostima i nadam se da će opet, ako bude prilike, surađivati sa mnom. Želim vam svima ugodnu i lijepu noć uz uzbudljive snove.

8

Uznemiravanje užitkom

Na rubu proscenija oskudno odjevene (možda je ljeto), primjerice u haljine od prozračnog tila, Maloljetnice sjede prekrštenih nogu jedna nasuprot drugoj. Tiha, ali jezovita psihodelična glazba. Glazba traje do kraja prizora s Maloljetnicama.

MLADA MALOLJETNICA

Premalo je svjetla u meni, iako sam maloljetna. Da, ali mrak nikad nije maloljetan. Kažu da nisam optimistična. Vjerojatno je tako. To je možda zato što nemam ljubimca, mislim na neko živo biće. Lutke se ne računaju. Ti barem imaš psa.

STARIJA MALOLJETNICA

Imam ga. Sladak je. Volim njegove pametne oči. Nikad se neću udati.

MLADA MALOLJETNICA

To je rekla i moja sestra. Ja ću se udati. Uh, jedva čekam da završim srednju školu! Fakultet neću upisati. Naći ću bogatog muža i udati se iz ljubavi. Sve se mi manje ili više prostituiramo. Kao, naprimjer, i moja starija sestra. Tako je, naći ću bogatog muža. Svi gubitnici, invalidi i siromašni tipovi ne dolaze u obzir. Imat ću troje djece. Ne, ne boj se, draga, nikad neću završiti kao ona američka kokainska drolja. Ipak, sviđa mi se lijepa mrtva Laura, ribara starog kći, zamotana u plastiku.

STARIJA MALOLJETNICA

Ovaj je svijet definitivno postao plastičan. S troje nove plastične djece popraviti ćeš demografsku sliku Hrvatske. Pitanje je samo zaslužuje li *ovakva* Hrvatska djecu, zaslužuje li *ovakav* svijet još djece.

MLADA MALOLJETNICA

Boli me dražica za demografsku sliku. Ja ću sa svojim klincima svaki dan napraviti stotinu selfija i stavljati ih na Facebook. Povremeno ću uključiti i muža. Tek toliko da čovjek ne padne u depresiju. Ne volim depresivne ljude. Volim sliku sretne obitelji, bila ona demografska ili ne. Volim sliku velike sretne obitelji: brižna majka, brižan otac i troje djece. Znaš, ono, topla soba, vani pada snijeg, na televiziji se skijašice u slalomu spuštaju niz brijeg. Zatim proglašenje Snježne kraljice. Volim kraljice. I snježne i obične. Uopće, strašno volim bižuteriju. U braku ću ponekad peći tanke palačinke i premazivati ih domaćim džemom od marelica ili šljiva, a ne statusnom Nutellom na koju su opako navukli klince. Pritom ću citirati onu stvarno dobru Shakespeareovu rečenicu koji si spomenula jučer. Prilikom jedenja palačinki veselo ću vikati (*Viče.*): "Sve je dobro kad se dobro svrši! Sve je dobro kad se dobro svrši!"

STARIJA MALOLJETNICA

U pravu je Shakespeare. Sve je dobro kad se dobro svrši. Nikad se neću udati. Da, to je točno, ali ipak volim biti uznemirena užitkom. Ja stvarno volim takvo uznemiravanje. Ofelija više nije živa. Mi smo mlade. Na nama mladima ostaje svijet. Da, istina, ali kakav svijet? Zar *ovaj* i *ovakav* svijet!? (Starija Maloljetnica *podigne ruku u smjeru publike. Zatim* Maloljetnice *polako ustanu i plešu. Zaigrano. Lelujavo. Crveno svjetlo puno krvi postupno se gasi.*)

Mrak

Ivan Slamnig

Čajkavski

Što je to materinji jezik? Ono što su nas mater i u izvjesnoj mjeri pater naučili? Onaj jezik kojim nečujno govorimo u mislima, u privatnosti svoga mozga? Onaj jezik koji je dio nas samih, kao ruka ili bubreg?

Kada sam ja išao u osnovnu, hiljadama (tisućama, ne) malih zagrepčančeka, zagorčeka, međimurčeka bilo je objašnjeno da ih je mater krivo naučila govoriti. A mali su štokavčeki ni krivi ni dužni dobijali petice. I danas, koliko vidim na teletekstu i čujem od svojih osnovnoškolskih doušnika, nije ništa bolje, a još je mnogo gore, jer sada ni štokavac nikad nije ziher što zinuti.

Nevjerojatna količina domoljubne energije troši se na forsiranje razlikovnosti hrvatskoga i srpskoga, jer ugroza *vrijeba* svakoga neukoga hrvatskoga govornika, koji se nikada ne smije opustiti. Tokom? Tijekom! Ponovo? Ponovno! Uprkos? Usprkos! Dobija? Dobiva! Jer jezik je oznaka nacionalnoga identiteta, a ne sredstvo ekspresije ili nedajBože komunikacije. Zašto se, umjesto sitnog acjepidlačenja, ne odlučimo na jednostavan korak kojim bi se zauvijek odvojili od morskoga nam okupatorskoga srbočetničkog? Predlažem savršeno rješenje: **umjesto štokavskog, proglašimo kajkavski ili čakavski službenim hrvatskim govorom.** Štokavski hrvatski je jednostavno pljunuti štokavski srpski, i tu nema pomoći.

Osećam uznemirenost akademije, politike, piljarica – e, ne bi to išlo, pa ovo je demokracija, štokavski govori XX %, kajkavski XX %, a čakavski samo XX %. A koji su to točno postoci? Za kajkavce i čakavce još ćete naći nešto na wikiju, a za štokavce ni slova ni brojke. Nek vas ne zavedu one karte s premoćnom „geografskom zastupljenošću“ štokavskoga, na tim nepreglednim hrvatskim prostranstvima ne živi gotovo nitko, pa čak više ni Srbi. Uglavnom, neke neformalne akademske procjene govore kako „izvornih“ hrvatskih štokavaca/ijekavaca ima negdje između 10 % i 14 % (maksimalno). Pa si ti *muesli*.

Dakle, ne brinite, cijenjeni kroatisti i kumice, stvar će se riješiti u kajkavsko-čakavsku korist u tren oka, kao što su onomadne bila riješena i vjerska opredjeljenja. Pa ako i tada ne bude dovoljno kajkavaca ili čakavaca, predlažem unifikaciju tih dvaju dijalekata u novi službeni hrvatski jezik – čakavski. Četvrtina se, recimo, na čakavskom kaže *kvartl*, kao kombinacija riječi *kvarat* i *firtl*.

Jer ako 4 milijuna ljudi i, nažalost, nevine djece tjeramo govoriti stranim jezikom, onda to mirne duše može biti i esperanto.

I kemijska se osušila onom tko se ovaj tekst drzne lektorirati.

Zagreb, 2017.

Vjekoslava Jurdana

Ime ciklame

Odlučila je danas očistiti svoj veliki radni ormar u hodniku. Ljuti ju i umara to slaganje. U hodniku slabo svjetlo, ormar velik i dubok, sve pretrpano, ispremiješano. Među gomilom zgužvanih papira izviruje kutijica, oslikana crnim i ružičastim šarama u zlatnome obrubu. Ima čak i ključić kojim se zaključava. Evo i nemarno zabačenoga primjerka književnoga časopisa u kojemu je objavljen njezin putopis po samostanima sjeverne Italije.

Tu je zapravo njezina knjižnica, njezino pisanje i njezin život.

I sada se valja sagnuti, duboko zariti glavu i ruke, ući u taj labirint da bi se doprlo do dna. Hvata ju blaga omaglica, ima slab želudac, pa joj je od tih pokreta mučno, osjeća znoj po stražnjemu dijelu vrata, uz hladne trnce po koži.

Preslaguje svoj život. Mučan posao.

Gotovo u bunilu, žureći se što prije završiti tu muku, među prstima osjeti paketić s obrisima nečega mekanoga. Nalik jagodicama na vršcima prstiju. Životna izbočina. Stisne još jednom polako... kao da nadražuje vrškove ženskih dojki. Skupivši palac, kažiprst i srednjak u onoj tami i dubini, dodiruje taj sakriveni brežuljak.

Zatim ga primakne licu, pomiriše... Otvara se slika proplanka obrasla gustom nekošenom travom. A među čupavim busenima vire ciklame visokih stapki i krupnih cvjetova kako bi doprle do sunca, do zraka... do kiše. Toga su ljeta posebno cvale, čak i na toj nakošenoj i nekošenoj livadi. Dani su bili topli, nebo je bilo modro i On bi ju odvodio na tajnovita mjesta u tihoj i pustoj prirodi. Daleko od vreve i njihovih odvojenih života. Ponad proplanka izrastao je mladi gaj koji zaštićuje blagu udolinu. Kao u kolijevku, prostro je ondje ponjavu koju je imao u svojem automobilu, i na njoj su se posve nagi spojili u grčevitu zagrljaju.

U sjedećemu položaju, uspravnih leđa, sučelice jedno drugome, gleda-

jući se izravno, isprepleli su svoje duše povezujući se kao jedno biće. Jer, *ne postoji ništa što tako ispunjava i vezuje srce kao ljubav.*

Zatim je legla, osjećajući oštre ubode granja duž svojih leđa. Nije marila! U Njegovu je naručju, a ponad njih je modro nebo s granama mladih stabala koje lelujaju u omaglici. Širi svoje ruke, smijući se, uživajući... gleda ravno u Njegove divne crne oči. Jedino nebo njezine zemlje. U tome trenutku više ne postoji kao Ona, kao Ja... *Love, love madly, love more than you can and if they say that it's sin, love your sin and you'll be innocent.*

Gubeći se u bjelini onostranoga, rukama klizi po travici čupajući je u drhtajima vrhunca. Snopovi otkinutih ciklama mrve se među njezinim prstima. Tragovi tamnoljubičaste krvi. Ciklame, krvave ciklame... da broja im ni znati... *Rosa que al prado, encarnada, te ostentas presuntuosa de grana y carmin bañada: campalozana y gustosa. pero no, que siendohermosa tambiénerasdesdichada.*

Vraćaju se do automobila, spuštajući se padinom među gustom travom. Radosna je kao djevojčica, otima se iz Njegova zagrljaja, zabavlja se pustopašno i pobire tu i tamo pokoju ciklamu, slažući ih u malu kiticu. Uokviruje ju s nekoliko sročolikih listova ciklama, sa šarama nalik onima na škrinjici sa zlatnim obrubom. On ju pušta da se zabavlja, pa je iznova privuče k sebi, šapćući joj u uho Domjanićeve stihove, očinski zaglađujući njezinu razbarušenu kosu, čisteći ju od travki, sitnih grančica, iglica... tragova izvršene ljubavi.

Poslije ispijaju čaj na sunčanoj terasi motela, uz suhi kolačić na tanjuriću pored šalice. Njezinu kolačiću pridodaje i svoj. Dovršeni ritual u vatrometu ljeta.

Vrativši se u svoju samoću, ona žurno prione pisanju. Želi posvetiti taj nestvarni ljetni dan dovršavajući knjigu svojih priča. Nemoguće je sada podnijeti odvojenost. Preostaje vjera. U stvarnost ciklame. Uostalom, *knjige nisu pisane da bi se u njih vjerovalo nego da se preispituju.* No ne može misliti na knjigu. *Kada mislimo o knjizi, ne trebamo se pitati o čemu govori nego što to znači.* Misli na ciklame. Na njihovu čistoću. I svoju žurbu da ih izbriše iz sjećanja. „Čime vas čistoća najviše zastrašuje?“ Adsonovo pitanje. I Williamov odgovor: „Žurbom.“

Vraća se već sparušenim, polumrtvim ciklamama koje je zbog žurbe ostavila na kuhinjskome stolu. U ubranoj kitici, začuđeno pronalazi i jedan majušni lukovičasti korjenčić kao gorušičino zrno. *Manje od svega sjemenja na zemlji.* Svojim, još uvijek tamnoljubičastim prstima ovlaš ga utisne u pregršt sasušene zemlje, ostavljene u starome glinenom lončiću na njezinu balkonu. *Kao kad se gorušičino zrno posije u zemlju.*

Preostali cvjetovi u danima jesenje samoće prirodno su se sasušili, postavši cjelinom sa suhim kolačićem. Sljubljeni u maloj ljubičastoj omotnici čame u najdubljem kutku njezina ormara, njezine knjižnice. Suhi, ali u gustoj teksturi, kao vlati trave s one padine njihove ljubavi. *Stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus.*

Ali što to znači, što znači... možda, *kamo sreće da je dosta cvijeće*, kako je rekao jedan mudrac.

Ostaje bez daha... u tami, dubini, sjećanjima. Okončava odmah svoju muku po ormaru, žurno se otputivši iz tamnoga hodnika na balkon. Nemogućnost dovršetka knjige, kao i preduga, vrlo hladna zima opustošili su temeljito njezine, ionako uboge, lončanice. Ali u toj pustoši ugleda blijedi tamnoljubičasti trag. U onoj suhoj bezvodnoj zemlji iznikla je čudesnom milošću šumska ciklama. *Jednoć posijano, naraste i postane veće*. S dva sićušna nestvarna pupoljka. *Pa potjera velike grane te se pod sjenom njegovom gnijezde ptice nebeske*. A iznad grana sivo nebo. *Ipak, ljudi nikad ne prestanu opisivati nebo, jednostavno nabrajajući ono što vide*. Na sivoj podlozi sa zrakom pramaljetnoga sunca. *Kako se osoba osjeća kada gleda u nebo?* Ponad proplanka obraslog ciklamama. *Misli da nema dovoljno riječi da opiše što vidi*.

Ono nebo koje je gledala ležeći u Njegovu naručju. *Nebo tako lijepo da će se cijeli svijet zaljubiti*.

Što znači, što znači... ime... shvatila je. *Ime nije ništa; ono što nazivamo ružom, slatko bi mirisalo i s drugim imenom*.

Imenom ciklame.

Vinko Grubišić

O zanimljivu i inovativnu romanu najčitanijega i kazališno najizvođenijega francuskog pisca

Éric-Emmanuel Schmitt, *Čovjek koji je vidio kroz lica (L'homme qui voyait à travers les visages)*, Éditions Albin Michel, Paris, 2016., 422 str.

Schmitt je pisac nade u jednom beznadnom svijetu. No koja je to njegova tajna? To je prije svega njegov stil: pročišćen, precizan, sve se kaže u nekoliko riječi. Michel Meyer, Éric-Emmanuel Schmitt ili poremećeni identiteti, str. 8.¹

Schmittovo obilje kazališnih i proznih tema

Od prve objavljene i prikazane drame o Don Juanu, *Valonješka noć* (prikazana prvi put 17. rujna 1991. u Nantesu i manje od mjesec dana kasnije u Comedie des Champs des Élisées u Parizu) pa do triju pripovijedaka pod naslovom *Osveta oprosta* (2017.), najčitaniji i kazališno najizvođeniji francuski dramaturg i prozaik Éric-Emmanuel Schmitt² objavio je četrdesetak

---

¹„Schmitt est un écrivain de l'espérance dans un monde désespéré. Mais quel est son secret? D'abord, son style: épuré, précis, tout est dit en quelques mots (...).“ Michel Meyer, *Eric-Emmanuel Schmitt ou les identités bouleversées, ili poremećeni identiteti*. Pariz: Albin Michel, 2004., str. 8.

²Éric-Emmanuel Schmitt rođen je 28. ožujka 1960. godine u Saint-Foy-lès Lyonu. Školu pohađa u liceju Saint-Just, a nastavlja u Lycé de parc. Doktorirao je na Sorbonei tezom o Denisu Diderotu *Diderot et la métaphysique* 1987. Zatim se zapošljava, najprije u vojnome liceju Saint-Cyr, zatim u liceju Cherbourg te nakon kraćeg zaposlenja na sveučilištu u Chambéry, nastavlja karijeru kao neovisni književnik, dramaturg, a bavio se i glumom. Od 2002. živi u Belgiji, gdje dobiva belgijsko državljanstvo 2008. godine.

Već od uprizorenja *Posjetitelja*, kada dobiva prestižnu nagradu Molière, dobitnik je brojnih književnih i kazališnih nagrada u Francuskoj i inozemstvu, a najznačajnija je svakako nagrada „Grand Prix du théâtre“ Francuske Akademije za sveukupno kazališno stvaralaštvo 2001. godine.

djela različitih žanrova. Romani: *Sekta egoista* (*La secte des égoïstes*, 1994.), *Evangelje po Pilatu* (*L'Évangile selon Pilate*, 2000., 2005.), *Dio drugoga* (*La parte de l'autre*, 2001.), *Kad sam bio umjentičko djelo* (*Lorsque j'étais une oeuvre d'art*, 2002.), *Odisej iz Bagdada* (*Ulysse from Bagdad*, 2008.), *Žena u ogledalu* (*La femme au miroir*, 2011.), *Papige s Trga d'Arezzo* (*Les peroquets de la Place d'Arezzo*, 2013.), *Noć vatre* (*La Nuit de feu*, 2013.), te već spomenuti *Čovjek koji je vidio kroz lica*. Pripovijetke: *Odette Toulemonde i druge priče* (*Odette Toulemonde et autres histoires*, 2006.), *Sanjačica od Ostendea* (*La rêveuse d'Ostende*, 2007.), *Koncert u znak sjećanja na jednog anđela* (*Concerto à la mémoire d'un ange*, 2010.), *Dva gospodina iz Bruxellesa* (*Deux messieurs de Bruxelles*, 2014.), *Eliksir ljubavi* (*Elixir d'Amour*, 2014.), *Otrov ljubavi* (*Le poison d'amour*, 2014.) te *Osveta oprosta* (*La vengeance du pardon*, 2017.).

Kazališna djela: *Valonješka noć* (*La Nuit de Valognes*, 1991.), *Posjetitelj* (*Le Visiteur*, 1993.), *Golden Joe*³, 1995., *Enigmatične varijacije* (*Variations énigmatiques*, 1996.), *Slobodnjak* (*Le libertin*, 1997.), *Frederik ili Bulevard zločina* (*Frédéric ou le boulevard du crime*, 1998.), *Hotel dvaju svjetova* (*Hôtel de deux mondes*, 1999.), *Mali bračni zločini* (*Petits crimes conjugaux*, 2003.), *Moja Evangelja* (*Mes Évangiles*⁴, 2004.), *Tektonika osjećaja* (*La tectonique des sentiments*, 2008.), *Odveć lagan čovjek* (*L'Homme trop facile*, 2013.), *The Guitrys*, 2013., *Einsteinova izdaja* (*La trahison d'Einstein*, 2014.), *Georges i Georges* (*Georges et Georges*, 2014.), *Kad bismo ponovno*

Njegove dramske likove interpretiraju neki od najpoznatijih francuskih glumaca i glumica. Tako poznatog glumca iz prve polovice 19. stoljeća Frédériccka Lemaîtrea glumi Jean-Paul Belmondo u drami *Frederik ili Bouevard zločina*, Alan Delon i Francis Huster su glumili Znorka i Erika u *Enigmatičnim varijacijama*, a „damu u ružičastom“ u drami *Oskar i Dama u ružičastom* glumila je tada osamdesetšestgodišnja Danielle Darieux, koja je za tu ulogu dobila Molièrea. U filmu *Gospodin Ibrahim ili cvijeće Kurana* glumili su, među inima, Max von Sydow te Mylène Demongeot. Za filmsku ulogu Ibrahima u *Gospodin Ibrahim...* Omar Sharif je posmrtno dobio Cezara u Veneciji 2004. godine. Neka je svoja prozna djela sam Schmitt adaptirao za kazalište, kao *Milarepa*, *Moja Evangelja* (pr. *Evangelje po Pilatu*), *Gospodin Ibrahim i cvijeće Kurana*, *Oskar i dama u ružičastom...* Preveo je na francuski dvije Mozartove opere: *Figarov pir* te *Don Giovanni*. E. E. Schmittu, izvrsnu glazbeniku i poznavatelju glazbe, W. A. Mozart je – prema vlastitome priznanju – najomiljeniji ne samo glazbenik nego, općenito, čovjek nota i riječi. Glumio je u nekim vlastitim djelima, kao *Gospodin Ibrahim...* te *Eliksir ljubavi*. Naravno, ovdje nismo iscrpili sve njegova umjetnička ostvarenja. È. E. Schmitt je nerijetko u novinskim i televizijskim nastupima govorio o pojedinim svojim djelima, kao i općenito o svojem tako bogatu i raznolikom opusu. No posebno su značajna za razumijevanje njegovih djela prvenstveno njegov tekst *Noć vatre*, zatim djelo Yvonne Y. Hsieh, *Eric-Emmanuel Schmitt ili filozofija otvaranja* (*Eric-Emmanuel Schmitt ou la philosophie de l'ouverture*, Birmingham, Alabama: Summa Publications Inc., 2006.). Djelo sadrži bogatu bibliografiju, ali, naravno, mnoga su Schmittova djela nastala nakon što je Y. Y. Hsieh objavila svoje djelo. Dvije godine prije Hsieha izišlo je djelo Michela Meyera, *Eric-Emmanuel Schmitt ili poremećeni identiti* (*Eric-Emmanuel Schmitt ou les identités bouleversées*, Paris: Albin Michel, 2004.), a posebno će čitatelju Schmittovih djela biti zanimljiv autorov razgovor s Catherine Lalanne u djelu *Kasnije, bit ću dijete* (*Plus tard, je serai un enfant*, Toronto: Bayard, 2017.). Za razgovor Jean-Luca Heesa s Èric-Emmanuelom Schmittom koristio sam se čvrstim diskom (CD) *Audiolib*, Collection *L'Écrivain*, 2016.

³Naslove koji su u Schmittovu opusu na engleskom jeziku (*The Guitry* ili *Golden Joe*), odnosno ako se razumiju iz sama naslova nisam stavljao u zagrade.

⁴*Moja Evangelja* su dramska prerada *Evangelja po Pilatu*.

počimali (*Si on recommençait*, 2014.)⁵. Neka su kazališna djela snimljena kao filmovi, npr. *Hotel dvaju svjetova*, *Slobodnjak* ili *Mali bračni zločini*.

Prozna djela pod naslovom *Ciklus nevidljivog*⁶ sastoje se od sljedećih prozних djela, od kojih su neka doživjela uspjehe na pozornici : *Milarepa*, 1997., *Gospodin Ibrahim i cvijeće Kurana* (*Monsieur Ibrahim et les fleurs du Coran*, 2001.), *Oskar i gospođa u ružičastom* (*Oscar et la dame rose*, 2002.), *Noin sin* (*L'enfant de Noé*), *Sumo koji se nije mogao debljati* (*Le sumo qui ne pouvait pas grossir*, 2009.) te *Desetero djece koju gospođa Ming nikada nije imala* (*Les dix enfants que Madame Ming n'a jamais eus*, 2012.).

Dodajmo još njegovo filozofsko djelo koje je nešto prerađena doktorska teza *Diderot ili filozofija zavodjenja* (*Diderot ou la philosophie de la séduction*, 1997.), zatim eseje *Moj život s Mozartom* (*Ma vie avec Mozart*, 2005.), djelo koje se sastoji od kratka uvoda i autorovih pisama Mozartu, te *Dok razmišljam kako je Beethoven umro, dok toliki kreteni žive* (*Quand je pense que Beethoven est mort alors que tant de crétiens vivent*, 2010.). Kada smo već kod glazbe, spomenimo i njegovo najnovije djelo *Gospođa Pylinska i tajna Chopina* (*Madame Pylinska et le secret de Chopin*, 2018.), u kojemu opisuje veoma stručnu i mučnu glazbenu učiteljicu, pijanisticu, koja upućuje kako ući u tajnu glazbe velikoga glazbenika.

Roman o čovjeku koji vidi mrtvace

Možda se ni o jednome Schmittovu djelu nije toliko raspravljalo koliko o *Noći vatre* te o *Čovjeku* koji je vidio kroz lica. Za roman *Čovjek...* mogli bismo reći, u određenome smislu, da je sabirište Schmittovih ideja: razmišljanja o sudbini, o životu i preživljavanju, o zlima i nasiljima, kao i pitanjima njihovih izvorišta. Iako je Augustinu prišivena etiketa da je *bez stalna boravišta, drugim riječima klošar, promašeni, isključeni, samotnik, luralica, zabludjeli*, on se ipak ne predaje: *Ja nisam konačna prnja, utuvio sam sebi u glavu da je moja bijeda privremena. Promašio sam šansu. Put sreće opet će mi se vratiti.* (str. 115)

Naime, Augustin ima jednu izvanrednu osobinu: može vidjeti ljude i mrtvace koji ih okružuju. Tako, npr. vidi kako na stolici pored urednika lista *Demain* sjedi njegova kći koja se utopila nehajem svojega oca. To je jedan od primjera u kojemu se vrsno povezuju mrtvi i živi (278. – 279.).

Radnja je gotovo uokvirena dvjema okrutnim eksplozijama, dvama zločinima. Kao neplaćenoga novinara stažista s ambicijama književnika, Augustina je urednik glasila *Demain* poslao na „ulično novinstvo“ i tu na

⁵ Kao i još neka Schmittova djela, može se smatrati i romanom i dramom.

⁶ Prvotno je *Ciklus nevidljivog* bio zamišljen kao *Trilogija nevidljivog*: *Milarepa*, *Gospodin Ibrahim...* te *Oskar...* Kasnije su se trilogiji priključili i *Noin sin* i druga djela te se trilogija pretvorila u mnogo opširniji ciklus koji obrađuje pozitivan pristup međuljudskim odnosima i ljudskoj sudbini, općenito u budizmu, islamu i kršćanstvu..

Trgu Charlesa II. on vidi čovjeka, istovremeno uznemirena i odlučna, a uza nj vidi pticu kako ga oblijeće. *Je li to gavran? Vrabac?... Neka pernata životinja. Postajem li lud... Jesam li ja igračka svoje imaginacije? Vidim minijaturnog čovjeka umjesto životinje, ljudsku spodobu obučenu u sivu delabu, koja bjesomučno maše rukama... Nasuprot mene mladić, briše čelo, drhti, oklijeva, pa onda opet odlučuje vratiti se. Na njegovu ramenu čovječuljak počinje lupkati, praviti grimase, urlati. Nisam uhvatio riječi, ali sam shvatio da minuskularna spodoba grdi mladića.* (24. str.)

Ubrzo zatim: strašna eksplozija pred crkvom Sv. Kristofora na Trgu Charlesa II., dok iz crkve polazi sprovod... Detonacija. Pandemonium. I prije nego se našao u bolnici, Augustin pomalo dolazi sebi, ali nigdje više one spodobe čudovišta u delabi, pa ni njegovih dijelova među raznesenim tjelesima. Među prvima Augustina u bolnici posjećuju urednik novina *Demain* Philibert Pégard, želeći da mu Augustinove izjave povećaju tiražu novina te policijski zapovjednik Terletti, namjeravajući otpočeti anketu o zločinu i bojeći se da ga u tome netko ne bi pretekao. U bolnici Augustin vidi „svojega mrtvaca“: *Napeto lice, istraživački pogled, promatra me, kao iz zasjede, kao da je od mene nešto očekivao, ne znam ni ja što* (50.). Kao glavni svjedok zločina Augustin, u isto vrijeme, iznosi, a i ne iznosi istinu, jer njegova istina kako vidi mrtvace, i to uglavnom uz žive, nije nimalo uvjerljiva. S jedne strane Pégard, koji osim novina i nije u stanju ništa drugo vidjeti, od Augustina traži previše, a Terletti „i njegovi dvonošci“ previše toga odbijaju na mitomaniju, a svi slijedeći liniju najmanjega otpora. Tu je uskoro i treća osoba – koja će se provlačiti dobrim dijelom romana – Claudine Poitrenot, istražna sutkinja koja mu najavljuje da će otkriti i ono što Augustin skriva. Ona ne podnosi nikoga od prije spomenutih. Uza nju je i njezin pomoćnik, djetić, i to u svakome, a posebno u intelektualnome smislu, pa ga jednom njegova šefica šalje u kavanu: *Méchin, otidite dakle u kavanu i vidite jesam li ja tamo. A on odgovara: U redu, gospođo sutkinjo.* (str. 375). I odlazi u kavanu.

Na sutkinjino pitanje je li govorio o svojoj sposobnosti gledanja mrtvaca policijskomu zapovjedniku Terlettiju, Augustin kaže da nije, na što će ona o tome policijskom zapovjedniku, kojega nikako ne podnosi: *Nikada mu ne govori o tomu. /.../ Terletti predstavlja obična adaptirana dvonošca, savršena funkcionara u našem svijetu* (204.).

Augustinu u bolnicu dolaze, među inima, i stručnjaci koji su nacrtali robota, točno onakvu osobu kakvu im je opisivao Augustin. Na pitanje je li sigurno, bez ikakve sumnje baš ta osoba, Augustin potvrđuje da tu ne može biti nikakve sumnje.

Činilo se kako bi roman mogao skrenuti u pravcu dobrih starih policijskih romana, ali (već na str. 68) sve se izokreće. Ta osoba, i opisana i nacrtana, zasigurno je trebao biti Mustafa Badawi. No *Mustafa Badawi umro je od raka prije deset godina* (68.). Ili, kako bi Terletti rekao, već godi-

nama *sisa korijenje maslačka*. Istražna sutkinja vjeruje kako Augustin vidi kroz ljudska lica, ali i ona i Terletti slijede – zlu ne trebalo – makar iz daljega, Augustina i kao mogućega supočinitelja zločina, redovito uzimajući od njega tek ono što njima može biti od koristi. Ta, u takvim slučajevima sumnjivih nije nikada previše.

Dakle, Augustinu je preostalo krenuti u potragu vlastitih rješenja. Za polazište i nije mogao ništa bolje pronaći nego na smetištu računalo Hocinea Badawija, sina Mustafina, koji je izvršio strašni atentat. Taj svojevrsni ne toliko „deus ex machina“ koliko „deus machina“ sačuvao je snimljene okrutne riječi „Istine“ iz *Sure 4:56* i drugih dijelova Kurana, a riječi su to upućene onima koji nailaze na poteškoće pri objašnjenju Kurana sa svojim bližnjima i daljnjima. Koliko je pronađeni tekst na računalo autentičan tekst iz Kurana, sasvim je drugo pitanje. Time se Augustin upoznaje s mladim bratom samoubojice Hocinea Badawija, na što ga upućuju riječi s kompjutera „Momo i ja“, što pokazuje da mlađi brat ima sve predispozicije nastaviti putom starijega brata. Ne znajući kamo bi s tim strojem punim informacija, Augustin konačno daje kompjuter Hocinea Badawija policijskomu zapovjedniku Terlettiju. No umjesto da se time otarasi problema, on postaje još sumnjiviji policijskomu istražitelju, a u isto se vrijeme zbližava se s Hocineovim bratom Momom. Valja usput napomenuti da taj „Momo“ (Muhamed), naravno, nema ništa zajedničkoga s Momom iz Schmittova teksta *Ibrahim...*, gdje je Momo inačica židovskoga imena Mojsije, ali može biti kada mu ustreba, kao u susretu s majkom koja ga je kao bebu napustila, i Muhamed.

Momo nema nikoga na svijetu, osim majke koja stalno oplakuje mrtvog sina samoubojicu, sveudilj tvrdeći kako on ne može biti kriv, kako su novine stvorile krivu sliku njezina sina koji će se, eto, vratiti i sve objasniti. No Momo uza se uvijek ima „svoga mrtvaca“, poginuloga brata koji ga gura nastaviti tamo gdje je on stao. I on zaista nastavlja. Dok Augustin promatra zaplakana četrnaestogodišnjaka, iza leđa mu je šutljivi mrtvac Hocine Badawi koji usmjerava brata prema novomu samoubilačkom pothvatu koji je trebao biti još krvaviji.

Na Augustinovo pitanje Momi je li njegov brat čitao Kuran odgovor je da se Kuran živi i ne treba ga čitati. *To je kao neki rječnik. Jesi li ti čitao rječnik?*

Govorio ti je o religiji? Više nego ranije?

Momo me sanjalački promatra:

Govorio je kako je imam previše Nazarećanin. Taj imam naše četvrti! Ponavljao je kako s takvim imamom ne ćemo promijeniti svijet. Ja se slažem s bratom. Oduvijek nas nije boljela glava što imam trabunja. Hocine nije nikada bio religiozan, gotovo da i nije proučavao Kuran, pio je alkohol, sudjelovao na tulumima, s prijateljima pušio drogu, marihuanu, hašiš, uzimao ecstasy, u sobi je drogirao djevojke, ukratko, bio je normalan, eto. (139.)

Ipak će kasnije (str. 354) Momo za sebe tvrditi da je čitao neke odlomke Kurana na francuskome, na internetu. No njega daleko više privlače kompjutorske igre. I to one najokrutnije.

Spontana poznanstva s posljedicama

Poznanstvo, gotovo neka vrsta prijateljstva između Mome i Augustina razvija se samo od sebe. No najprije Augustin nastoji svojega novog poznanika odvratiti od zla nauma, ali i sam počinje sumnjati u mnogo toga:

S vremena na vrijeme prisiljavam se da moje vladanje bude razumno. U tom gotovo da uspijevam, pričajući da pošteno odrađujem posao za Schmitta i Terlettija. Potiče me strast istraživanja. Ipak u tom primjećujem površnost svojih objašnjenja, jer ona plutaju na površini razuma: ili se svodim na svoje rezoniranje; nešto duboko, slijepo, neodoljivo gura me da se bratimim s Mominim nasiljem (370.).

Prije definitivna odlaska Momi: *Želio sam otići razgovarati sa Schmittom, ali od njegovog povratka, on se zatvorio kako bi pisao...* (382.). Kao i u tolikim slučajevima, ona neka sitnica izmakne da sudbina ne krene drugom ispravnom stazom, ali...

A još malo prije Augustin se pitao kako bi mogao to izbjeći, a da se ne uspaniči pred tim strašnim masakrom nevinih ljudi gdje je samoubojici svejedno tko su žrtve, *mladi, stari, kršćani, nevjernici, muslimani, čestiti i perverzni, siromasi i genijalci. Što je još gore: potrebno je samo da budu tu. Slučajno tu.* (342.)

I zaista: sve do kraja ne znamo što je Augustinova misija. Ide li dosljedno do kraja svojim ispitivanjem o zločinu kojeg je rijetki očevidac? Radi li za policiju? Za sutkinju? Je li možda od prije bio „radikaliziran“, tim više što je – prema izlaganju Terlettija – svojim žalosnim djetinjstvom bio kao predodređen za to? Na koncu, Augustin od Mome traži da se i on, Augustin, opaše eksplozivom, da idu skupa u kazalište Grammont i to kada je ono puno djece. Onih najnedužnijih! Važno je da krvoproliče bude što groznije. Augustin ipak telefonira policiji, još dok se svemu moglo stati na kraj, ali kao što ćemo kasnije vidjeti takvih dojava bude mnoštvo i policija ne posvećuje tomu anonimnom telefonskom nazivu nikakvu pažnju. Ovaj – tek najpovršnije gledano – gotovo policijski roman s jakim filozofsko-moralističkim značajkama postaje veoma napet. Dvojica atentatora skriveni su u podrumu kazališta. U zadnja dva sata Augustin nastoji Momu odgovoriti od toga zla čina, ali *Hocine se pojavljuje iznad svojega brata i prekriva moje riječi svojim izlaganjem. Momo više nema ništa osim mržnje da opravda svoju nazočnost ovdje. Hocine ga ponovno stalno potiče* (396.). Augustinu Momo čak uzvraća glasom i intonacijom svojega brata. Nagli Momin krik *Allahu Akbar* i sve se pretvara u ruševine, ali od ljudskih žrtava – samo atentatori, Momo i Augustin.

Tri glavne značajke romana

Tri su značajke koje ovaj roman zaista čine posebnim: osoba koja iznosi događanja u prvome licu Augustin Trolliet, kao što vidjesmo, ima tu moć – ili nevolju, kako se već uzme – da uz žive može vidjeti i mrtve osobe. Kao u slučaju Hocinea Badawija, on često gleda mrtve koji prate žive, a zna se dogoditi da živi djeluju po žestoku nagovoru mrtvih, čineći ono najgore, a to i jest svojevrsno čvorište ovoga romana.

Već od 6. godine života, kada je bio posvojen od neke obitelji, Augustin je prigodom jednoga pogreba, prvoga i posljednjega u svome životu kojemu je prisustvovao, vidio mrtvoga Raoula koji ne bijaše veći nego li ptica, Augustin promatra mrtvace koji su redovito veoma blizu živih.

Druga je zanimljiva pojava ovoga romana da u njemu dosta značajnu ulogu ima autor Schmitt, iako taj autor – da stvar bude još zanimljivija i misterioznija – odlučno niječe u dopisu istražnoj sutkinji, naslovljenu 30. lipnja 2016., da je spomenutoga Augustina opskrbljivao drogom i da ga je smjestio kod sebe.

Treća značajka ovog romana – koja je mogla biti i na prvome mjestu – jesu raspitivanja o Bogu i njegovu sudioništvu u događanjima. Sam Schmitt u jednom razgovoru naglašava da se u ovom romanu po prvi put donosi intervju s Bogom, a jedan je kritičar istaknuo kako bi podnaslov toga romana mogao biti „Anketa o Bogu“.

Novinari koji pišu za *Demain* uzeli su najatraktivnije osobe za intervjuje, a Augustin, koji više puta naglašava kako dolazi niotkuda, kako je nitko i ništa, ići će postavljati pitanja Éricu Emmanuelu Schmittu. *Opisuju ga kao pisca lakoma za metafizikom i religijama. Strast mu je razumijevanje bića i događaja, uključujući tu i one nad kojima se zgraža koje ne opravdava.*

Jedan mu kolega dobacuje:

To je velika riba, Augustine.

Pročitao sam sva njegova djela. Njegovih četrdeset knjiga. (179.)

Približio se glasovitom autoru mnogo lakše nego što je to mislio. Dvorac-farma, zidovi prekriveni knjigama, osim jednoga koji je posvećen glazbi. Dok mi se pogled vraća na široku fotelju u ljubičastom veluru gdje je Schmitt sio, odmah primjećujem mrtve. (217.) Tu su Mozart, Diderot, lascivna sanjalačka Colette... Shvatio sam. Geniji kojima je Schmitt često iskazivao čast u svojim djelima i u razgovorima (...) nisu ni u jednom određenu času utjecali na nj... (217. – 218.)

Da, zaista, od *Posjetitelja* do danas često se susrećemo s različitim imenima, posebno Mozartom, Diderotom, B. Pascalom... ali istraživati utjecaje...

U pogledu „svojih mrtvih“ Schmitt tvrdi kako oni još uvijek nisu sve rekli. Još govore. Kao što Augustin mrtve gleda tako ih Schmitt sluša i čuje. On se i ne smatra piscem nego „prepisivačem“, pa kaže: *Spopadnu me ideje, pojedinosti, emocije a da ne shvaćam odakle izviru. Mrtvi! Točnošću opisujem mjesta gdje nikada nije stupila moja noga. U vrijeme mojeg romana Evandjelje*

po Pilatu, iznio sam neke pretpostavke koje su kasnije potvrđene dokumentima s Bliskog istoka. Mrtvaci! Ne pretkazujem samo prošlost, izvješćujem o budućnosti. (249. – 250.)

Među prvim je osobinama koje Augustin primjećuje kod Schmitta: *Taj čovjek pokazuje vitalnost kakva se rijetko viđa* (247.). Primjećuje kako mu je Diderot nešto šapnuo dok je govorio o spoznaji. *Diderot šapće, Mozart korigira, Colette se ruga. Nisu oni samo moje sjećanje, zar ne? I ne svode se oni samo na moju lektiru, na nagomilano znanje, na rezervu, oni su živi, oni otkrivaju, reagiraju.* (249.)

Poznavajući Schmittova djela, sasvim je naravno da je jedno od prvih Augustinovih pitanja upravo pitanje o religiji, točnije o religijama, odnosno o Bogu: *Tko je nasilan? Je li to Bog kroz čovjeka? Je li to čovjek? Je li to sam čovjek koji se služi Bogom kao izgovorom ili pretekstom? Vi ste skloni ovom drugom rješenju, ali kako možete biti sigurni?*

Schmitt mu odgovara protupitanjem: *Jeste li čitali Božja djela?* Riječ je o trima knjigama koje sačinjavaju sveukupni književni Božji opus: *Stari zavjet, Novi zavjet i Kuran.* Augustin prihvaća Schmittov prijedlog da bi trebalo obaviti intervju s Bogom, a da će mu Schmitt ujedno pribaviti i Božju adresu.

Uporabom droge „ayahuasca“, drugim riječima „gorke povijuše“, odnosno „povijuše smrti“, onog što se popularno zove „mistični sok“, tj. biljka od koje se dobiva droga telepatin, koja omogućuje hvatanje misli na daljinu (str. 258) „može se“ doći do spomenute adrese. *Za svaku sigurnost Schmitt mu je faksom poslao „pitanja namijenjena Bogu, pod naslovom ‘U slučaju da...’“* (281.).

U poglavlju 16. i 17. pitanja su upućena „Velikom Oku“, ona i onakva kakva bismo očekivali od Schmitta: *Tu stižu milijuni molitava, ali molitva ne formulira neku zamolbu nego neku zahvalu* (str. 298). Odgovori su veoma prodorni i izravni.

Kad Augustin tvrdi: *Ja, na primjer, nisam nikada vjerovao u vas.* Božji odgovor je: *Šteta. Ja vjerujem u tebe* (298.). A zatim: *Ti si zamišljaš da sam ja odsutan, al ja sam tu. Ako Bog nije prisutan tebi, ti si uvijek prisutan Bogu. Ja stanujem posvuda, čitavo vrijeme. Ljudi se obično pokazuju slijepi i gluhi prema Bogu, jer oni zamišljaju samo namalo; ne otvaraju se svijesti velikog. Eto, što se tiče sama tebe, trebala ti je droga da mi se pridružiš, da iskoraciš iz svoje kratke inteligencije, za koju pretendiraš da je autonomna.* (299.)

U pogledu triju velikih Božjih književnih djela najprije se Augustinovo pitanje, i nehotice, dotiče mogućih plagijata, ali Bogu nije potreban jezik ni riječi, jer On izmiče potrebama stvorenja. Govori se opširno o prednostima, tj. slabostima ljudskih tumačenja svakoga od triju djela. Govoreći o *Starom zavjetu* Bog, tj. „Veliko Oko“ tvrdi da su čak i poslanici koje je poslao da zapišu i protumače Božju riječ bili *poetske duše koje su odmah sve pretvorili u mitove, legende, epopeje, zanosne priče koje su me izdale* (303.). Mojsije je izuzetak; izuzev ponekih detalja, Mojsije je Boga potpuno poslušao. Augustin upada pitanjima: *Vratimo se bitnomu: zašto je toliko nasilja u*

Bibliji? Odgovor je da je Bog zasnovao Bibliju protiv nasilja, ali mnogi ne govore u Božje nego u svoje ime.

Čak se ni Crkva više ne pozivlje na apokaliptične tekstove. Ljudi radije istražuju sreću nego li istinu. (274.)

No pišući „prvi svezak“, tj. *Stari zavjet*, već je postojala Božja zamisao o „Drugom svesku“. Čak je taj svezak i obećan u *Starom zavjetu*. Problem s *Novim zavjetom* jest taj što je prerano dospio u „elitni klub“, a Božja je zamisao bila da to bude popularna knjiga. *Zamišljao sam da sam na križu ubio mržnju. Gledajući nevinog gdje umire, svaki će pojedinac uočiti mrski rezultat vlastitog nasilja. Isus je kroz agoniju izliječio nasilnika svojeg nasilja, potaknuo ljudski rod da rješenja traži drugdje nego li u sili; da izgradi nov svijet gdje će dobrohotnost potisnuti strah. Kakav divan program! (318.)*

Budući da *Kršćanstvo nije bilo prihvaćeno jer ga nisu razumjeli (320.)*, trebalo se ponovno prihvatiti pera. Bolje rečeno *potaknuti Muhameda* na taj pothvat (320.).

Po meni, tek je jedna religija Knjige: islam. Judaizam i kršćanstvo su religije s knjigama!

Ta tri monoteizma oblikuju dakle jednu obitelj trojice braće?

Trojica braće, često više bratoubilački nego li bratski, ali ipak trojica braće. (322.)

Sasvim je naravno da Augustin, u takvoj prigodi, nije mogao zaobići neka sasvim izravna pitanja:

Kako se postaje Bog?

Zjenica Velikog Oka na središtu se proširi kao da se tu začudnost raširila.

Nikada to pitanje sebi nisam postavljao.

No ja vam to pitanje postavljam: kako se postaje Bog?

Veliko oko spusti trepavice.

To je učinjeno unatoč meni, ali ne bez mene... U onoj mjeri u kojoj sam ja sve. Neki oblik prisile.

A ne ono da ste tako sebi rekli, kad ste bili mali, 'kasnije ću biti Bog'?

Ja nikada nisam bio mali. (301.)

Kada Augustin pokušava Schmittu iznijeti svoj razgovor, bolje rečeno intervju s Bogom, Schmitt mu kaže da želi sve to napisмено, čak će mu on davati plaću određeno vrijeme dok sredi te razgovore.

Tu su i pitanja okrutnosti Starog zavjeta, Kurana i džihada, okrutnosti Apokalipse... no Schmittova misao – koju je istakao u više djela, a posebno u *Noinu sinu* – ovdje često izbija na površinu: Bog je čovjeka obdario (iako izgleda daleko više da je to kazna nego li dar) slobodnom voljom, kojom je čovjek odmah udario zlim putom: Adam prekršivši jednu jedinu Božju zapovijed odmah, bez mnogo razmišljanja, svaljuje krivnju na životnu družicu (*Žena koju si stavio uza me...*, *Geneza 3:12*), a onda – jedva da su se stvari malko pomakle i posložile – kad „iz čiste zavisti“ Kain ubi Abele, počinivši tako prvi strašan genocid, jer je umorio polovicu čovječanstva.

Kako je Bog čovjeku dao slobodnu volju, tj. moć da sam odabire,

Augustin, bolje rečeno Schmitt, buni se protiv toga dara, na što mu Bog odgovara kako mu Augustin i ne bi mogao postavljati nikakva pitanja da mu nije dao tu neovisnost izbora.

Na Augustinovo pitanje vjeruje li u Boga, gospođa Poitrenot odgovara: *Ne, ja u nj ne vjerujem. Ali uvjerena sam da postoji* (209.). Istraživačka sutkinja izjavljuje kako svako nasilje polazi od Boga, pa da bi, *ipso facto*, svaku religiju trebalo zabraniti i uvesti obavezno za sve ateizam.

Augustin joj ipak odvraća:

Nastavite, gospođo Poitrenot, svoje istraživanje onoga na koga se to odnosi. Ipak uzmite u obzir da bi i čovjek mogao biti odgovoran... On modificira klimu unoseći plinove. Ljudska djelatnost čini da se toplina povećava u atmosferi i da se uništava sloj ozona. Ljudska pohlepa je iscrpla zemlju kako bi ona postala isplativom. Ljudska lakomost je industrijalizirala prirodu, uračunavši tu i životinje koje su pretvorene u besplatne radnike koji proizvode mlijeko, jaja, meso. Ljudska gramzljivost uništila je šume. njihova znanost je stvorila atomsku opasnost. Možda vas vaši apokaliptični tekstovi tjeraju na opreznost. Oni daju znak ljudima da će, ako zaborave ono bitno, proizvesti kaos i uputiti se prema ništavilu. (274. – 275.)

Rijetko je naći i u nekoj teološkoj raspravi da se Božje ime spominje toliko puta koliko u ovome romanu. Slično je i u drugim djelima ovoga autora. Schmitt se predstavlja kao vjernik, kršćanin. Od roditelja ateista u djetinjstvu i u mladosti primio je – rekli bismo – solidan ateistički odgoj. A studijem filozofije, gdje Denis Diderot nije mogao razbistriti stvari svojim nejasnoćama i oscilacijama materijalizma i neke vrste panteizma, ateizam se mogao samo učvrstiti... I onda se u dvadeset osmoj godini, kao scenarist filma o Charlesu de Foucauldu (iako prije nije niti riječi napisao ni za film ni za televiziju), uputio tragovima Foucaulda u Saharu. I to nakon završene tek jedne drame, tj. *Valonješke noći*, tu doživljava u Sahari – kao što je sam volio reći – *Noć vatre*, nazvanu tako prema noći Blaisea Pascala, što podrobno opisuje u romanu *Noć vatre*.

Odrzi te *Noći vatre* vidljivi su i u ovome djelu. Tako na str. 221 čitamo: *Ne stidim se toga što vjerujem. Milost koja mi je pružena u Sahari, to mi je nakon milosti života najveličanstveniji dar koji sam primio. Imao sam dvije vrste roditelja: svoje roditelje i Charlesa de Foucaulda.*

* * *

Možemo u ovome romanu pronaći ponešto što smo u prethodnim djelima mogli pročitati. Najprije zlo i ljudska odgovornost. Pišući roman *Dio drugoga* Schmitt je temeljito proučio život, a i (zlo)djelo Adolfa Hitlera koji je kao mladić bio daleko od bilo kakva nastrana rasizma, posebno od antisemitizma, ali je onda uzimao novo za gotovo, sasvim neutemeljene

priče o krivnju Židova za izgubljen Prvi svjetski rat. To je u Hitleru razbudilo ono čudovište koje je uvijek moralo ostati u kavezu. I Hitler je sigurno imao pokojega svojega mrtvaca koji nije silazio s ramena, kao što ga je imao i Hocine Badawi.

Kao što u drami *Einsteinova izdaja* Skitnica u više navrata pita Einsteina vjeruje li u Boga, i u ovome romanu to se pitanje postavlja pojedinim osobama. *Iako tri knjige označavaju istog Boga, on nije identičan. Prema tome, htio sam uspostaviti odnose* (321.), kaže Gospod Bog u veoma zanimljivu spomenutom intervjuu.

Autor je u *Ciklusu Nevidljivog* uspješno iznio pozitivnoga muslimana Ibrahima, židove dječake Rudyja i Josipa i posebno katoličkoga svećenika Oca Ponsa. Dodajmo tomu i *Milarepu*, odnosno veliko značenje koje su za Schmitta imale *Tibetanske knjige života i smrti*, kao i Konfucijevi *Razgovori* koji se spominju u romanu *Desetero djece koje gospođa Ming nije imala* (*ignoriranje Konfucija gđi Ming se činilo isto tako čudno kao kad netko ne bi nikada jeo rižu, Desetero...*, 78.). No nedvojbeno pitanje Božje nazočnosti svijetu ili odsutnosti od svijeta u Schmittovim djelima zavrjeđuje podrobniju i produbljeniju raščlambu, nego li je to moguće u ovome prikazu.

Za ženu u zidu Schmittovih mrtvaca, koja Augustinu izgleda začuđena, autor kaže da o njoj nitko ništa ne zna osim njega (*O njoj ne ćete naći traga nigdje*, str. 235). Ipak nas ona svojom sudbinom podsjeća na Hélène Metternach iz *Enigmatičnih varijacija*. Schmitt kaže da ju je volio „svim snagama svojim“, baš kao i Abel Znorko Helenu. U književnome pogledu: *Ja sam tražio, ona je nalazila. Ja sam joj se divio, ona me ohrabivala...* (236.), a onda je došlo do prekida, pa zatim: *Neka bolest ju je odnijela u tridesetim godinama* (236.).

* * *

Svojevrsna upotpuna romana i sasvim suprotno od onoga kako su izvijestili policija, sudstvo i mediji o Augustinu, koji kao da je bio „mozak“ terorističkih napada, „rano radikaliziran“ i sl., Schmitt tvrdi da je sreo i u romanu prikazao *delikatna, osjetljiva čovjeka, zaljubljena u literaturu, osobu koja se raspituje, čovjeka zabrinuta za mir i čast, takvoga kakav se pokazuje na ovim stranicama* (404.). I što je najčudnije, tvrdnja da je s atentatorima „u kulisama“ bila i istražna sutkinja Poitrenot čista je izmišljotina, jer nisu nađeni dijelovi trećega tijela. Ukratko, autor niječe da je on Augustinu dostavljao drogu te da je Augustin boravio kod njega, naglasivši da je taj dječak – koji je u očima pravde i medija „monstrum stoljeća“ – vjerojatno heroj!

Sasvim službeno pismo koje autoru upućuje Éliane Bitbol iz pisarskoga ureda samo pet dana nakon Schmittova pisma, unosi daleko više zabune

nego objašnjenja. Najprije je sutkinja Poitrenot umrla prije dvadeset godina, a u romanu se pojavljuje *uvijek u krucijalnim trenucima* (412.). Tomu dodaje: *Da bi se neki mrtvi nametnuo nekome živom, mora među njima postojati neka posebna veza. Eto to je ono područje gdje me uz neke uspomene prolaze trnci* (413.).

I zadnji tekst „objavila je“ (gledano iz budućnosti) Maïa Schmitt, nevjesta Érica-Emmanuela, koja se prije u romanu spominje kao vrijedna studentica, a osvrće se na roman autora Augustina Trollieta *Čovjek koji je vidio kroz lica* objavljena u izdanju Albin Michel 2026. *Augustin Trollet, kako to sam naglašava, pročitao je čitava Schmitta, i njime se nadahnua, to znači oponašao ga* (418.). Riječ je uglavnom o „Velikom Oku“ Trolletovim, odnosno o Schmittovim mislima o religiji, vjeri i Bogu. *Za njega razum nije bio neprijatelj religije nego njegov najsigurniji saveznik* (419.). Tako piše Maïa o svojemu svekru prigodom stogodišnjice autorova rođenja. Šteta što neki od nas ne ćemo moći pratiti tu „književnu aferu“.

* * *

Kao i druga prozna djela, É.-E. Schmitt piše veoma jasnim, konciznim i bogatim izrazom. Tako će, npr. biti opisan susret s Bogom:

*To je oko. Ogromno oko. Koje zauzima čitav prostor.
Drhtim.
Oko mene: ništavilo.
Nasuprot, Bog.
Osjećam da ću pasti ako se budem primicao.
Što učiniti?
Stati? Nastaviti? To je ili umrijeti, ili razumjeti. (298.)*

Ili kada se susretne s Rumunjima koji su zauzeli njegov „životni prostor“ i kada Augustin vidi na njima svoju odjeću: *otac sa sinovima odmah zauzme ratnu pozu i sve kaže jednim jedinim pitanjem: Tko ti? Umjesto da čeka odgovor, uskoro dodaje: Ovdje ja!* (117.). I time je sve rečeno. Naravno, još i potvrđeno sasvim upečatljivim žigom, šakom u glavu.

Ovo zanimljivo književno pletivo imaginacije i stvarnosti, osoba popraćenih svojim sudbinama i svojim mrtvima, nije Schmittovo najnovije prozno djelo, jer se već na književnim policama nalazi spomenuto djelo *Gospođa Pylinska i tajna Chopina*.

No sam je Schmitt najzanimljivije stranice ovoga romana povjerio tomu misterioznom Augustinu, koji se pitao skupa sa Schmittom: *Tko piše kad ja pišem?* (str. 218 i 421). S obzirom na tako zanimljiv i dobro pisan roman, čitatelj vjerojatno ne će niti pokušavati odgovarati na to pitanje.

TEMA DVOBROJA: IVAN ARALICA

Hrvatska književnost i hrvatski komunizam

(fragmenti nenapisane cjeline)

*Povijesna distanca
(njega komunizam nije ni okrznuo)*

Sa stanovišta pisca gledano, postoje književni kritičari, koji u kratkim tekstovima, izbrušenom literarnom frazom, promoviraju pisca ne toliko dubinom svojih sudova koliko težinom svog ugleda u percepciji javnosti – i za to im hvala, iako se od njih nema što naučiti; postoje kritičari koji grde i omalovažavaju upotrebom literarne fraze bez dubine i žestinom napada pobuđuju interes javnosti za napadnutog pisca – pa i njima na toj plodotvornoj huli i kuđenju hvala; postoje kritičari visokog stupnja stručnosti, obično pripadnici neke književne škole koji u analizi tvoga teksta nalaze ono što samo oni u njem mogu vidjeti, makar ti to što oni nalaze, kad si tekst pisao, u vidu nisi imao – za što, jer te uče što si, zaslužuju hvala koliko i svaki onaj koji te je nekad nečem naučio; i postoje kritičari koji, upotrebljavajući širok spektar kritičarskog alata, porijeklom iz sveukupne znanosti o književnosti, u tvom tekstu otkrivaju, i o svom otkriću podučavaju čitaoca, ono što si ti sam u svoj tekst ugradio – oni, po mom osjećanju, zavređuju najveću zahvalnost pisca. Među takve kritičare svojih djela, a nevelik ih je broj, stavljam Nedjeljka Mihanovića sa svime što je o meni bilo kojom zgodom napisao. On je otkrivao ono što je bila moja namjera u svoj tekst ugraditi, njegovi su tekstovi premosnica između piščeva i čitaočeva bila kao, kako se kaže, *žile kucavice*. . . Prije nego kažem nešto o onom što je u mojim djelima otkrio, da ispričam kad smo se jedan drugomu približili.

Mihanović i ja smo vršnjaci, ali nam, neka živimo iste godine, pod istim podnebljem i u sličnim sredinama, u svim razdobljima života ne teku na identičan način. Nakon identična djetinjstva provedena na selu, patri-

jarhalnoj obitelji, s izgledom da postanemo svećenici, on pop glagoljaš, a ja franjevac, on odlazi u sjemenište, a ja, pošto sam neko vrijeme proveo u samostanu na liječenju, ulazim u rat, u turbulentno razdoblje svog života. Kraj rata njega zatječe u sjemeništu, gdje pohađa klasičnu gimnaziju, a mene s partizanskom puškom u ruci, a, kad pušku odložim, u partizanskoj gimnaziji, koja u ratnim danima djeluje šest mjeseci.

Nakon završetka srednje škole, on pohađa teologiju, a ja učiteljsku. Kad on počinje studirati književnost, počinjem je studirati i ja. On u Zagrebu, a ja u Zadru. Kako je zadarski filozofski fakultet u početku djelovanja bio dio filozofskog fakulteta zagrebačkog sveučilišta, neki su nam profesori bili isti. Badalić i Frangeš! Nastaje razdoblje života kad on radi kao asistent Instituta za književnost HAZU, a ja sam direktor učiteljske škole i pedagoške gimnazije, kad se on bavi kritikom i poviješću književnosti, a ja u književnosti pokušavam i sam nešto napraviti. On je – što posebno naglašavam – cijelo vrijeme, od sjemeništa do Instituta, od Instituta pa nadalje – odvojen od partizanije i partije, a ja sam, prognan pa ponovo primljen, ostao u okviru partizanije i u službi njene partije. Sve do konačnog razlaza u «hrvatskom proljeću». Našli smo se, po logici Višnjega kojom smo u djetinjstvu poučeni i po političkoj logici pomirbe Franje Tuđmana u Saboru kao zastupnici Tuđmanove stranke.

Ne pamtim kojom smo se prilikom prvi put rukovali – poznavali smo se otkako smo počeli objavljivati ono što bismo napisali – ali pamtim kad smo se, kratko vrijeme nakon prvog rukovanja, jedan drugomu približili i do danas ostali bliski.

Od početka svibnja tisuću devetsto devedeset i četvrte, kad je počeo parlamentarni puč Stipe Mesića, predsjednika Sabora, i Josipa Manolića, predsjednika Županijskog doma, sa ciljem da se Tuđman skine s vlasti i počne provoditi – sad to možemo tako reći – politika komunističkog «anti-fašizma», u ulozi potpredsjednika Županijskog doma, zamjenika jednog od pučista, imao sam s Tuđmanom češće susrete u četiri oka nego prije toga vremena. Razumljivo!

Na jednom od tih susreta, na samom početku puča, obećao sam mu puno angažiranje u sprečavanju puča pod uvjetom da ja, kad Manolića smijenimo s mjesta predsjednika Županijskog doma, ne dođem na njegovo mjesto. Neka na to mjesto predloži bilo koga i ja ću toga podržati, ali mene predlagati ne smije ni pod koju cijenu, dat ću ostavku. Što on jest primio na znanje, ali mi ništa nije obećao! Kad je Manolić bio smijenjen i na njegovo mjesto došla Katica Ivanišević, ne sjećam se dana, ali vjerojatno nekoga između sedamnaestoga, kad je puč počeo, i dvadeset trećeg svibnja, kad se krenulo na smjenjivanje Mesića, opet me je pozvao i pohvalio se kako je mojoj želji, što se tiče predsjednika Županijskog doma, udovoljio. A sad se trebamo dogovoriti oko predsjednika Sabora. Nisam vodio bilješke i nisam siguran da je upravni govor, kojim ću se poslužiti, doslovan, ali

sam siguran da je njegov smisao u svakom segmentu točan.

«Ivane, odlučio sam na mjesto predsjednika Sabora postaviti Nedjeljka Mihanovića.» Dakle, on od mene ne traži ni prijedlog ni mišljenje o onomu koga predlaže, što je u drugim slučajevima znao činiti, on meni priopćava svoju čvrstu odluku, pa što god ja o predloženom mislio. «Ja sam s njim radio, ja ga poznajem. On je izuzetno dobar čovjek i on je čvrst karakter. On je čovjek s hrvatskim nacionalnim uvjerenjem koje komunizam nije ni okrznuo, a nekmoli pomutio, kao što je slučaj s mnogima od nas. A meni, pred sudbonosne dane koji nas čekaju, treba čovjek koji me neće izdati, koji nije prevrtljivac kao što su oni bili. Književnik je, nije pravnik, i na tom mu mjestu to može nedostajati. Imam ja na raspolaganju pravnika, ali nema među njima karaktera u koga bih se pouzdao koliko se u njega mogu pouzdati.» Ušutio je i, kako sam i sam šutio, ponovo nastavio: «Ivane, pomozite mu!»

«Predsjedniče, koliko god budem mogao! Samo, ni ja, kad je riječ o pravu, kao profesor književnosti, što je i Mihanović, nisam bogzna koja marka.»

«Neka niste, pomozite mu! Čekaju nas sudbonosni dani. Moramo biti jedinstveni.»

Proći će tek koji dan više od jedanaest mjeseci i dogodit će nam se «Bljesak». Proći će godina dana i od naredne ljeto i dogodit će nam se «Oluja». Drugi dan po oslobođanju Knina, grada moje mladosti i sudbine, zajedno s Tuđmanom spustili smo se helikopterom na nogometno igralište i popeli na kninsku tvrđavu, do mjesta zvanog Lab, gdje se zastava pobjednika vije.

Ne znam da li sam ispunio Tuđmanovo očekivanje, znam da sam to nastojao i znam da je Tuđman s njim na čelu Sabora, a sa mnom na mjestu potpredsjednika Županijskog doma, kad je posrijedi rad Sabora, mogao biti miran i svu svoju snagu upotrijebiti na pripremu hrvatske pobjedonosne vojske. Vojske kakvu hrvatski narod nikada dotad nije imao, iako se, tako povijest kaže, ubraja u ratničke narode.

A sad se – nakon ovoga izleta u politiku, kao što smo nas dvojica uradili kad smo se politikom prestali baviti – vratimo književnosti, mom i Mihanovićevu temeljnom zanimanju.

Nije mi poznato da li je on ranije pisao o mojim djelima. On je o mojim djelima, po mojim saznanjima, počeo pisati kad smo politiku napustili. I do sada je napisao toliko da je po obimu teksta o meni izbio među prvih nekoliko. Po kakvoći toga pisma također. Što me se u tom pismu posebno dojmilo već sam rekao – da je otkrivao ono što sam namjeravao postići, da je detektirao ono što sam, ne izjašnjavajući se o tom, želio biti.

Ja bih samo ponekad, iz nužde, ugrađujući to u pripovijedanje, napisao pokoji stih, pokoju strofu i, kad bi se po toj apstinenciji i po tom što bih, ipak, napisao, sudilo, moglo bi se zaključiti da je meni lirika i lirsko strano. Ali je istina suprotna! Ispod primarno epskog kod mene, i kao poticaj i kao

struktura stoji lirsko ili isključivo lirsko. Nikada onom što kanim ispričati nisam pristupao, recimo tako, kao «objektivni pripovjedač», uvijek sam tomu pristupao kao «subjektivno preokupiran pripovjedač» ili zato što je dotična tema potjecala od mog žića i izvirala iz mog bića, mog doživljaja i mog svjetonazora, ili zato što je tangirala moju misao i moj stav. A Mihanović, pošto izjavi da sam *stihotvoračko očitovanje svojih osjećanja* zadržao u sebi, otkriva, zbilja, po želji autora, tajnu mog lirizma:

Takvi tihi lirizmi pripadaju u tajnu njegova stvaranja. Na tim lirizmima tanahnim kao paučina on svira svoje najfinije i najintimnije melodije. Svi su ti lirski refleksi dobili u njemu svoga velikog pjesnika i pisca blistave prozne instrumentacije i pripovjedne vještine.

Ne bih rekao da sam otprve i lako pronašao ono što se danas prepoznaje kao moj način pripovijedanja; ne bih rekao da nisam pokušavao ovo i ono, što se može vidjeti u mojim ranim radovima koje sam u drugoj verziji, i prije sabranih djela, doradio; i ne bi se moglo reći da mi se na pazaru literarnih vještina nije mnogo što nudilo, od tvrde kuhane do defabulizirane proze, od ogoljenog dijaloga do orkestriranog kazivanja priče, od Kafke do Becketta, sve roba kurentna zbog tobožnjeg bijega od socijalističkog realizma, a doista od socijalizma kao od društvene stvarnosti – o čemu ću na drugom mjestu nešto više reći – i ne bi se moglo kazati da od toga ponešto nisam bio voljan uzeti. Ali, zaludu volja, meni to nije pasalo, meni to posvajanje nije išlo.

Vjeran tradiciji, koju su do vrhunca uzdigli Matoš i Andrić, a riješen pisati modernu, suvremeniku prihvatljivu prozu, ja sam, korak po korak, spoznao da se modernitet postiže osuvremenjivanjem tradicije. Što je to značilo na čitavom spektru mogućnosti ilustrirat ću na jednom segmentu. Moj profesor Ivo Frangeš, kad sam postao akademik i pridružio se njemu u razredu za književnost i kad mi je dao značajno mjesto u svojoj povijesti hrvatske književnosti, reče mi jednom kako mu se čini da bi moja proza bolje djelovala kad bi povijesna lica u njoj govorila jezikom kojim su govorila za života, a ne jezikom naših suvremenika. Odgovorio sam mu da jezik kojim su oni govorili, i kad bi govorili ono što kod mene govore, od suvremenog čitaoca ne bi bio prihvaćen ni kad bi bio shvaćen smisao u nj ugrađen. Zato sam, da bih tradiciju osuvremenio i prilagodio suvremenom čitaocu, povijesnim licima namijenio upotrebu suvremenog jezika i, kako se vidi, o čemu god govorili i razumijemo što govore i čini nam se da govore iz naše glave. Dragi se Frangeš, moj najdraži profesor, nasmijao! I rekao: «Lukavo, baš lukavo! Tomu se drugi nisu dosjetili!»... A, evo, kako to lukavstvo Mihanović otkriva:

U svojoj pripovjednoj strukturi Aralica se od pomodnog i šokantnog kvazimoderniteta takozvane «alternativne književnosti» nije dao prikovati za brutalnost svakidašnjice, niti zarobiti od trivijalnosti suvremenog ukusa, u kojemu su omalovažene sve estetske i moralne granice tradicije. On se u duhu

tradicionalne poetike funkcionalno smjestio između tradicije i moderniteta. Tradicija i modernitet se tako upotpunjuju, da se u sebi identificiraju i poklapaju. Tradicija prodire u njegovu analitičnost, u metodički postupak, u misaone konstrukcije motivirane povijesnim čimbenicima i kulturalnim kršćansko-katoličkim kontekstom. Njegova prozna struktura znači punu afirmaciju novog duha suvremene pripovjedne tehnike, ali u svome modernitetu nikad ne prekoračuje umjetničku granicu tradicije. Moderni umjetnik se u njegovoj nutrini uvijek slaže s tradicionalnim pripovjedačem.

U mom formativnom razdoblju neki su, stariji od mene, moji vršnjaci i od mene mlađi, oslanjajući se na strane uzore – a svakako bježeći od socijalističkog realizma, da bi se uklonili s puta samoupravnog komunizmu – smislili su defabulizaciju, prozu bez priče, priču bez priče. Pričati priču bez priče meni se nije dalo, a pravo reći, iako je to lagan posao, činilo mi se to poslom doličnim onoga koji je zakucao na vrata umobolnice, gdje kani voditi unutarnji monolog, što defabulizacija doista jest, do mile volje. Ja sam se opredijelio za priču. Ako si eglen, pripovjedač, samo u priči možeš eglenisati, pripovijedati. Evo kako Mihanović otkriva to opredjeljenje:

Priča je ona evokativna moć koja nam srce grije kao proljetno sunce i obogaćuje naš unutarnji svijet na putu osjećajnog i etičkog doživljavanja. Priča je onaj «ljudski dokument» u kojoj spoznajemo viziju svijeta, jedinstvo života i poetike i koja nas zaštićuje «da nam se osamljenost ne bi pretvorila u pješčanu pustinju» (Aralica). «Svijet priče je jedini istinski svijet na ovom svijetu i u ovom životu» – ističe Aralica, i ovu misao možemo uzeti kao moto njegova poniranja u proces umjetničkog stvaranja.

Pred neko vrijeme, da usput kažem, pročitao sam članak cijenjenog teoretičara književnosti, od koga sam mnogo naučio, i kad sam prihvaćao ono što nudi i kad sam to odbijao. Pošto je utvrdio – i poimenično nabrojio, neka se zna o čemu se radi – da je sve ono što je nuđeno pripovjednoj prozi, priči, noveli i romanu, tijekom proteklog vremena pripovjedna proza od sebe odbacila i, da bi udovoljila čitaocu, ostala samo na priči, teoretičar se književnosti zapitao što će u budućnosti biti s pripovjednom prozom ako je samo na priči ostala. Neka teoretičar književnosti bude bez brige. Pripovijedanje će se i na samoj priči održati. Zbog onih razloga koji su ga kroz vjekove održali! Dugo bi i nepotrebno bilo da te razloge navodim, svi su nam dobro poznati. Ne živi čovjek samo od života, čovjek živi i od pričanja priča o životu. Da parafraziram onu o kruhu i riječi božjoj! I da sve razloge za dugovječnost pripovijedanja zbijem u jedno!

Nastavim li nizati što je sve Mihanović otkrio čitajući moje knjige i što je sve napisao pišući o njima, bio bi to podugačak red. A to nisam planirao. I ono što sam dosad nanizao, nakon biografskog zapisa, uz svoje popratne bilješke, samo je uvod u, za mene osobno, najvažnije otkriće. Otkriće kako Mihanović pozicionira moju ulogu pisca u komunizmu, onim dijelom koliko sam od životnog vijeka u komunizmu živio; i kako iščitava iz njihovih

tekstova moj odnos prema komunizmu dok smo u njemu živjeli i kad je komunizam propao, a mi se našli u demokraciji. Kako sam iz demokracije gledao na komunizam, ostavit ću za drugu priliku, a sad navedimo ono mjesto kad Mihanović otkriva kako sam se kao pisac ponio u komunizmu prema komunizmu:

Bio je među osamljenim pojedincima koji su odstupali od propisanih ideoloških klasno-svjesnih normativa, koji su svaku kritičnu misao koja je išla protiv ideološkog pranja mozga i policijskog terora u zametku onemogućavali. On nikad nije stajao daleko od suvremene stvarnosti. Među prvima se usudio progovoriti o našem čovjeku, koji se pod surovom indoktrinacijom mračnog komunističkog ideološkog fanatizma moralno deformirao i koji se po partijskim forumima poigravao ljudskim sudbinama i skidao glave kao čunjeve u nekoj hazardnoj kuglani.

Dok su se mnogi Aralici književni suvremenici samodopadno bavili modernističkom razgradnjom forme, ludističkom igrom riječima i literarnim poticajima koji su dolazili iz svijeta, on je u ideološki zagušljivom zraku svoga vremena anatomsikom perom zahvaćao svakodnevnu zbilju i s provjerenim iskustvom upotrebljavao hrabru analitičku tehniku vivisekcije čovjeka i društva. Krećući se sa svojom sviješću pisca i nacionalnog herolda pred licem svoga naroda, Aralica je kao tihi graditelj integralnog humanizma s jasnom perspektivom ustrajno oblikovao svoje idejno moralno uvjerenje i humanističku viziju svijeta.

Uhu je svakog pisca drago čuti kad o njem književni kritičar tako govori. Volio bih kad bi mi se vjerovalo da taj citat radi ugone uhu nisam naveo. Naveo sam ga kao pristupni most koji nas vodi na vrata utvrde koja se zove «povijesna distanca», u vrijeme samoupravnog komunizma, u lijevoj frazi, čest literarni pojam, danas gotovo zaboravljen. Ima dosta sličnosti s «kulom od bjelokosti». I jedno i drugo, figurativno, znači kulu u koju se smještaju konformizmom produhovljeni duhovi, koji gude svoju pjesmu i ne haju što se oko kule događa, iako je «povijesna distanca» komunistički konstrukt i ima specifično značenje i svrhu. Uostalom, idemo pogledati što o tom pojmu, o «povijesnoj distanci», kaže Mihanović:

Aralica piše neposredno, bez takozvane «povijesne distance». Ta je distanca kao izlika zbog pomanjkanja hrabrosti progutala i potisnula u zaborav čitavo razdoblje naše komunističke mračne stvarnosti. Iz toga simulacijskog prenemaganja na crti povijesne distance redovito su stajali politički strahovi, ideološki tabui i bezidejna praznina. Aralici nije smetala distanca, da 1987. objavi svoj obračun s nakaznim društvenim pojavama u romanu «Okvir za mržnju», koji je tada u intelektualnim društvenim krugovima primljen kao poziv na antitotalitarnu društvenu akciju. Taj je roman svojom porukom na pobunu «duh» i na čin normalnog ljudskog otpora uvelike uzburkao tadašnje gluhonijemo stanje naše književne svijesti. Nažalost je zbog te smicalice, koja se licemjerno nazivala «povijesnom distancom»,

hrvatska literatura na magnetskom polju kritike društvenih odnosa nakon godine 1945. postala inertna. Ta književna neizgovorena riječ se rasplinula u oprezu autocenzure i ostala u mraku totalitarizma. Hrvatska književna riječ se u odnosu na komunistički totalitarni režim suviše vladala pokorno i prijetvorno te često igrala ulogu političke papige.

Ako to netko ne zna, prostonarodnim jezikom rečeno, vjerovali ili ne vjerovali, bilo je to literarno mišljenje da o suvremenom društvu, samoupravnom komunizmu, uvodu u čisti komunizam, prelaznom društvu iz kapitalizma u komunizam, ne treba pisati ni priče ni romane, ni pozitivne ni negativne, ni laude ni satiru. Treba čekati izvjesno vrijeme, «povijesnu distancu» treba pričekati, da se to društvo iskaže, pa da ga se iz te «vremenske distance» sagleda i vidi što ono jest a što nije. Pozitivno o prelaznoj suvremenosti ne treba pisati, jer bismo mogli ispasti tendenciozni i upasti u pogrešku socijalističkog realizma, koji je, nakon sukoba Staljina i Tita i nakon oživljavanja i glorifikacije Krležine pozicije protivnika tendencioznosti u takozvanom «sukobu na književnoj ljevici», za naše pisce postao odbojan. I zbog promidžbene naravi, nedolične književnosti, i zbog zastarjelog realističkog postupka. A negativno se o prelaznoj suvremenosti ne treba pisati zbog toga što je, općenito gledano, suvremenost *vruć krumpir* i može ti se dogoditi da pozitivno vidiš kao negativno i, obrnuto, da negativno vidiš kao pozitivno. Treba proći izvjesno vrijeme, treba se zauzeti «povijesna distanca», da bi se vidjelo što je što. Od toga je bilo izuzeto vrijeme rata, vrijeme socijalističke revolucije, gdje se, načelno i u pojedinost, znalo da je revolucionar ogrnut sunčanim plaštem, a njegov protivnik živa pomrčina, pa si o tom mogao guslati koliko ti se guslati dalo. Gusli o uzvišenosti revolucije, a oko prelazne stvarnosti, koja je iz te revolucije proistekla, *obilazi kao mačak oko vruće kaše* i ne zbori o njoj ni lijepo ni ružno. Što vidio kao da vidio nisi, što čuo kao da čuo nisi... Do čega je dovelo čekanje «povijesne distance» Mihanović kaže:

Koristeći po receptu «bezkonfliktnosti» tu zaštitnu fasadu «povijesne distance» kao spasonosnu mimikriju u okruženju policijskog terora, političkih i dogmatskih ideoloških lomača, cenzura, indeksa i raščovječenja čovjeka, naša se poslijeratna «revizionistička» književnost u vrtlozima društvenih potresa zaustavila pred tom «distancom» kao pred željeznom zavjesom. Zbog traženja «distance» mi u hrvatskoj književnosti nismo imali jednog Pasternaka, Solženjicina ili Kunderu, jer je svu našu brutalnu pojavnost progutala ta fiktivna razdaljina. Tako je četrdeset i pet godina tragične zbilje, koja se na pozadini surovoga komunističkoga terora i u vrtlozima osobnih i kolektivnih sudbina dramatično odmotavala, preventivno potisnuto iza paravana političkog konformizma i sveopće abulije svijesti.

Gledajući me kao usamljen slučaj pisca koji se «povijesne distance» nije držao, nego je, pišući «Okvir za mržnju», prokazivao komunizam kao društveni poredak zasnovan na mržnji i zavisti, Mihanović nastavlja:

Dočaravajući varljivu iluziju o slobodi umjetničkog stvaranja u permanentno nenormalnom stanju povijesne zbilje, mnogi stvaralački potencijali, ušutkani i slomljeni pod teretom konformizma, ostali su okrutno bešćutni, neosjetljivi, izolirani, pasivni i apolitični. Takvo obuzdavanje kreativnih reakcija na svakodnevni život i potiskivanje unutarnjih impulsa, koji su u sebi nosili intelektualnu smjelost izazova, u mnogomu nam objašnjavaju elemente naše klaustrofobične izolacije duha, zbog koje je hrvatska pripovjedna proza u europskome književnom okruženju ostala bezimena i nepoznata.

Za razliku od brojnih konformista ja sam se, po mišljenju Mihanovića, prema socijalističkoj stvarnosti, točnije, prema stvarnosti socijalističkog samoupravljanja, odnosio kritično:

Kroz groteskne projekcije ideološkog osvješćivanja, definiranog partijskom mjerom vrijednosti i detektivskom fantazijom, Aralica analizira tadašnju neurotičnu sliku političkog jednoulmlja, optuživanja i samooptuživanja. Kroz postupke istražnih komisija...

...Zalazi u zmijsko gnijezdo zadržanih partijskih aktivista, vjernih poslušnika Partije, komunističkih funkcionara «u ulozi streljačkog stroja», u fanatični sustav «idejnih dogmatika» i tajnih agenata u službi «državne bezbednosti», koji svoju kadrovsku službu obavljaju u duhu bezuvjetne partijske subordinacije.

Kad sam sve to o sebi i odnosu hrvatske književnosti prema hrvatskom komunizmu pročitao, podsjetio se na dvojbe koje sam proživljavao suočen s teorijom o «povijesnoj distanci», razgradnji forme, ludizmu, konformizmu i mnogom drugomu, što se sebe sama tiče, upitao sam Mihanovića, priznajući mu da nad onim što se pisalo u vrijeme komunizma ima bolji pregled od mene, ne pretjeruje li on, na moju korist, kad tvrdi da u hrvatskoj književnosti kritičnih tekstova na komunizam izuzev mojih nema. Odgovorio mi je pitanjem neka mu kažem, ako ih znam, koji bi to bili, pisci i tekstovi. Ako nešto i ima, nastavio je, to je dano parcijalno, uzgredno, ili je skriveno u simbol i alegoriju, što se s mukom moglo dešifrirati i kad je nastalo, a danas u njima nitko ništa prepoznati ne može.

To o meni kao o iznimci, i o ostalomu o čemu je Mihanović govorio i govorio nije, iz vlastitog kuta gledano, odlučio sam ispisati u nekoliko «fragmenata nenapisane cjeline» – koju ja i ne znam i ne želim dovršiti – o «hrvatskoj književnosti i hrvatskom komunizmu». Uz već navedeno, i zato što mislim – po Mihanoviću s pravom – da i hrvatska književnost, ponašajući se konformistički, snosi dio krivnje što se hrvatsko društvo – književnost posebno – teško rastaje s komunističkim naslijeđem, što se prema komunističkom totalitarizmu i dalje odnosi blagonaklono i što je mnoge elemente komunizma zadržalo u svom mentalitetu, promijenivši samo ambleme pod kojima taj mentalitet brani i promiče. Odlučio napisati te fragmente, kakav je i ovaj o «povijesnoj distanci», iako znam što me

nakon toga čeka. Znat će i čitalac mog teksta kad pročita zapis što sam ga pribilježio na margini Mihanovićeve knjige:

Jao, ta kula bjelokosna, ta utvrda za konformiste, ta slavna «povijesna distanca»! Danas, kad je distanca stvorena, kad je i tupanu postalo jasno da je komunizam bio zlo zamotano u iluziju natopljenu ljudskom krvlju, i ti, retroaktivno, o tom zlu napišeš roman – recimo «Bunar na turskoj granici» – dočekat će te neki od kritičara, biološki ili duhovni potomak onih koji su se toville u kuli zvanoj «povijesna distanca», čistokrvni komunist a da to ni sam ne zna, i reći da se komunizmom već jednom prestaneš baviti, da ga trebaš zaboraviti i okrenuti se svijetloj budućnosti, istoj onoj što su je komunisti, dok je to bio njegov djed ili čaća, obećavali, a nikad je nitko nije dočekaao.

Neka kažu što kazati žele! Valja pisati o tomu i zato što za književnost ni jedna tema, ni ona vezana uz vrijeme komunizma, ne odlazi u zastaru i zato što je komunizam još uvijek naša suvremenost i još će dugo vremena time ostati. Što još uvijek prebiva u nama i maršira našim ulicama! Ne više pod crvenom petokrakom i crvenim barjakom, promijenio je kompromitirano znakovlje. Zna on što je ilegala i konspiracija, pa danas nastupa pod mnoštvom znakova, koje dnevno smišlja, da bi pod njima uspio preživjeti, po sebi, nepovoljno vrijeme... Zahvalan sam Mihanoviću što me je potaknuo na pisanje ovog uvodnog i svih drugih fragmenata nečeg što će imati naslov «Hrvatska književnost i hrvatski komunizam».

Zamisli i izvedbe

Prijepori kako stvari stoje sa *zamisli* i *izvedbom* ustaštva i partizanije – termini koji će mi za naše potrebe poslužiti kao sublimacija terminologije vezane uz pojavu fašizma i komunizma – traju kod nas u javnom prostoru od državne samostalnosti do danas. I nema izgleda, bez obzira na pojavu tijela i pojedinaca s pretenzijom da kažu konačan sud, da će uskoro prestati. Što ni prijeka potreba nije dokle god o tomu samo raspravljamo, dokle god, što kažu, *bistrimo mutnu vodu*.

Partizanija za sebe samu smatra da je, po komunizmu, koga je, usporedno uz otpor talijanskom i njemačkom okupatoru, slijedila, potekla iz plemenite zamisli: osloboditi zemlju od stranog zavojevača i uspostaviti, kako je u «Komunističkom manifestu» zabilježeno, socijalno pravično društvo. Ali su u izvedbi ti plemeniti ciljevi zatamnjeni greškama, među koje spada i ono što je učinjeno oko Maribora, Kočevskog Roga, Hude Luknje i u Maceljskim šumama, da ne nabrajamo dalje, ima toga dosta. Za svog protivnika, za ustašiju, pak, da bi istaknuli svoju nedostižnu superiornost, kažu da su ustašija i njihova država bili zločini i u zamisli i u izvedbi, pa navode suradnju s okupatorom, logore i sve ostalo po propisu poodavno i pomno ispisano.

Njima nasuprot, ono što sam sublimirano nazvao ustaštvom, tvrdi za partizaniju isto što i partizanija za njih: da su i u zamisli, jer su stvarali komunističku Jugoslaviju – a komunizam je zamišljen kao nasilje – i u izvedbi, po načinu kako su komunizam uspostavili, a Jugoslaviju uskrisili, čisti zločinci. Nasuprot sebi, stvarateljima samostalne hrvatske države, koja ih otkupljuje i za zločine koje su, nažalost, tom prilikom počinili.

Strana mi je pretenzija da sam izbistrim mutnu vodu, koja je upravo ovim prijemcima oko zamisli i izvedbe bitno zamućena. Štoviše, savjetujem onima koji imaju iluziju da to sami mogu učiniti, neka od nauma odustanu. I neka, po logici da se politički sporovi mogu uspješno riješiti samo zaboravom na njih, i ovaj prijepor prepuste zaboravu da ga on riješi. A mi se zadovoljimo time da ga postanemo svjesni i da s njim živimo, ne dopuštajući mu da s nama ovlada i natjera nas na ono što se zove *ponavljanje povijesti*. U tom uvjerenju, da bistrim vodu ne želeći u njenoj prljavštini plivati, i s toga stanovišta, da nemam pretenziju vodu izbistriti, rekao bih nešto o dvije stvari: kako sam gledam na zamisli i izvedbe ustaštva i partizanije, i kakve je posljedice komunistička interpretacija tog problema, koristeći polustoljetnu strahovladu, imala na hrvatsku književnost.

Vrednujemo li ustaštvo i partizaniju samo s epitetom, pozitivno i negativno, čini mi se da se u oba slučaja vrednovanje zamisli, temeljne ideje iz koje politička formacija nastaje, može označiti pozitivnim, da zle namjere ni kod jednih ni kod drugih u začetku nema. Kod ustaštva to je njihovo pravaško naslijeđe sa ciljem da stvore samostalnu hrvatsku državu, s društvenim uređenjem koje će biti oslobođeno stranog hegemonizma, bilo otkuda potjecao, iz bilo kojeg središta s početnim slovom B u imenu; a kod partizanije to je njihova vizija Hrvatske kao *sovjetske socijalističke republike*, dijela realizacije ideje o savezu zemalja s radničkom klasom na čelu, koja će ostvariti, najprije, socijalističko, prelazno društveno uređenje, a potom, komunizam, besklasni *raj na zemlji*. U tim pobudama, dok su namjere u povojima, i kod jednih i kod drugih zlo se ne da pročitati. I otuda pojava da su u tamnicama prve Jugoslavije ustaše postajale komunisti a komunisti ustaše – cilj im se činio sličan ili isti.

U prvom slučaju, da je ustaštvu izvorna ideja pozitivna, ne treba se, kad to čuju, partizaniji dizati kose na glavi, kao što se ježila kosa na glavi Raćanu kad je čuo kako Tuđman kaže da ustaški pokret, uza sve brojne negativnosti, sadržava i težnju hrvatskog naroda da ima svoju državu, pa je Tuđmana nazvao čovjekom opasnih namjera. Ili, kao što se i do danas partizaniji diže kosa na glavi kad čuju kako je Stepinac na prigovor da je s odobravanjem dočekao osnivanje NDH, na sudu, rekao kako bi on bio hulja kad se ne bi pridružio radosti svoga naroda što stječe svoju državu. Raćan, čovjek skromne pameti i uz to kao svi komunisti ukalupljen u komunističke karakterne dogme, *nema mene do mene* i *nema nas do nas*, sve je drugo, umom mjereno, ispod nas – iako prčevit i prilagodljiv novonasta-

lim prilikama – nije shvatio o čemu Tuđman i Stepinac govore – a govore o pozitivnim zamislima ustaštva – pa se izjavom o sumnjivim namjerama pred poviješću zauvijek blamirao.

Tuđman, čovjek goleme političke naobrazbe i još veće moći da pro-
nikne u budućnost, noseći i sam, u svom iskustvu, pozitivno ishodište,
pozitivnu zamisao partizanijske – stvoriti sovjetsku socijalističku republiku
Hrvatsku – na toj je premisi svoga pokreta, Hrvatske demokratske zajed-
nice, poznate kao pomirba lijeve i desne političke opcije, stvorio današ-
nju hrvatsku državu... Prethodno hrvatsku pobjedničku vojsku koja je
tu državu stvorila i učvrstila, upravo onako kako su njeni protivnici tražili
– *da državu na sablji steknemo kao što su je i oni stekli*. Na toj premisi, koju
je komunistički aparatčik, još neprilagođen postkomunističkim prilikama,
nazvao *zlom namjerom*, sagrađena je hrvatska država.

Ali ta premisa, koliku god snagu imala u desnoj političkoj opciji, u
ustaštvu, u danim okolnostima, ne bi bila djelotvorna da nije mobilizirala
i lijevu opciju, partizanijsku. Ne bi polučila ni vojni ni državotvorni uspjeh.
Zato je Tuđman u tu premisu ugradio njenu drugu polovinu, svoje životno
iskustvo, koju je jezično uobličio Cesarec, književnik i hrvatski komunist,
ispisujući je na zidu zatvorske ćelije iz koje će otići u smrt, pa se može držati
njegovim kredom: *Živjela sovjetska republika Hrvatska*. Tuđmanova je
pomirba, to treba jasno reći, sastavljena iz ustaške vizije o apsolutnoj neza-
visnosti hrvatske države, pod svaku cijenu, i viziji hrvatskih komunista da
u prostoru države s radničkom klasom na čelu postoji i država Hrvatska,
po mogućnosti bez Jugoslavije, a ako već mora, onda sa što manje Jugo-
slavije. Račanu se od ove zamisli doista morala dizati kosa na glavi jer on
takvu sintezu nije mogao zamisliti. Nije mogao, budući da je kao političar
formiran i na razdvajanju i na negaciji tih vizija. A Tuđmanu se to ukazalo
kao jedino polazište koje je jamčilo siguran uspjeh! Ne zaboravimo to – ne
zaboravljajmo to! Bez toga nas neće biti! Ili će nas biti, ali će nam biti teže!

I zato, kad se kaže – što bih još jednom rekao u strahu da dosad nisam
dovoljno istaknuo – da je partizanijska, vođena od hrvatskih komunista,
koliko je od njih vođena bila, u svom početku, pa tijekom cijele narodno-
oslobodilačke borbe, nadahnuta mišlju o stvaranju hrvatske države sa što
manje Jugoslavije, ne treba ježiti kosu na glavu onima koji su do državo-
tvornosti došli preko ustaštva. Neka se ne ponašaju kao Račan i današnji
komunistički «antifašisti»! Zato su primjer brojni hrvatski komunisti, od
Hebranga do onih koji su bili žrtve presuda partijskih tajnih ćelija u vojnim
jedinicama: *daj mu metak u leđa, makar ga morao slaviti kao neprežaljenog
narodnog heroja*. Brojni su hrvatski komunisti, vjerni izvornim načelima,
ne hoteći se prilagoditi jugoslavenstvu, čemu se partija okrenula s Titom na
čelu, i ostajući pri realizaciji izvorne ideje, ostali bez glave, neki kao heroji,
neki kao izdajnici, a neki kao oni koje je *progutala noć*. A krunski je dokaz
ovoga što tvrdim da su iz partizanijske, na čelu s Tuđmanom, izišli brojni

arhitekti, presudni kad se državu stvaralo i gradilo, u nastanku samostalne hrvatske države... Ne gledajte u ovoj tvrdnji obranu moje pozicije, i ja sam iz partizanije došao, gledajte u ovom svjedočenju očevidca, gledajte u ovom prilogu nadi! Neka se u ovomu ne traže sumnjive namjere, ni za ustaše ni za partizaniju – neka se gleda samo moja želja da ih privedem pravom putu. Bogzna po koji već put i bogzna na koje sve načine!

Dakle, zamisli su i ustaštva i partizanije pozitivne i jao nama ako ih kao takve ne shvatimo, kao takve ne doživimo i kao takve ne smjestimo u prošlost. U prošlost, da bi ih se sjećali istovremeno dok ih budemo prepustali blagotvornom zaboravu; nikad nepotrebno oživljavali i blagotvornom zaboravu usporavali posao. Međutim, izvedbe su i jednog i drugog projekta, ustaškog i partizanskog, stvaranja hrvatske države, jer su se realizirale unutar dva globalna totalitarizma, fašističkog i komunističkog, obilovala brojnim negativnostima. Koji projekt više, može biti predmet znanstvene rasprave, ali ishod te rasprave ne bi smio utjecati na konačan negativan sud o izvedbi oba projekta. Jedina činjenica – za ovo što pišem – vrijedna da se iz rasprave *tko je u izvedbi bio gori* izdvoji jest činjenica da je izvedba ustaškog projekta trajala četiri godine, tijekom surovog rata, a partizanska je, nakon jednako krvave i jednako duge ratne epizode, kao proces komunističkog nasilja i proces otrežnjenja od komunističkih iluzija, trajala još četrdeset i nešto godina. Kao negativan proces, zbog dužeg trajanja, iluzije i deziluzije, partizanija je imala jače posljedice na hrvatsku književnost i kao represija na mozgu, dok je bila vlast, i kao mentalitet smješten u mozgu, koji traje i nakon silaska komunista s vlasti. Ustaštvu u književnosti prije rata jedva da ima traga, u ratu malo, a nakon rata utjecaj mu, ako ga izdvojimo od nacionalne misli u emigrantskoj književnosti, koja se od ustaštva većim dijelom distancira, jedva da i postoji. Partizanija ima dug period komunističke inkubacije pred rat, u ratu eksploziju te indoktriniranosti, a nakon rata, u vrijeme iluzija i deziluzija, taj proces utjecaja samoupravnog komunizma na književnost činio se beskrajno dug i, glede konačnog ishoda, beznadan.

Da se pobjednička strana u ratnom sukobu, u našem slučaju partizanija, u skladu s prastarim običajem, kako pobjednik piše povijest, prema poraženima, u našem slučaju ustaštvu, ponašala tako da im je bar i donekle priznavala dobru namjeru u zamisli, stvaranje slobodne i nezavisne hrvatske države, a žalila što je tu namjeru ustaštvo kompromitiralo u suradnji s fašističkim zavojevačem i njegovim zločinima, dakle, da su im priznali zlu sudbinu u izboru saveznika, možda je u hrvatskoj književnosti i moglo nastati djelo slično «Tihom Donu» s glavnim likom ustašom koji bi nalikovao neponovljivoj Griši Melehovu. I zato ustaškog Melehova u hrvatskoj književnosti nije moglo biti ni na pomolu, ni u epizodnoj ulozi. On bi, da ga je bilo, sotonizaciju ustaštva, u mjeri kojom se ustaštvo sotoniziralo, dovodio u pitanje. I pisac koji bi takav tekst napisao bio bi proganjan kao

što su bili progonjeni oni koji su tvrdili da je u Jasenovcu moglo biti nekoliko desetaka tisuća žrtava, ali milijun i nekoliko stotina tisuća sigurno biti moglo nije.

Kad bi preuveličana sotonizacija ustaštva, kao spor oko zamisli i izvedbe, završila samo na šteti da u književnosti nismo imali likova kakav je Melehov, šteta bi se od sotonizacije nekako dala i izdržati. Međutim, sotonizacija se s ustaštva – za njegove protivnike, sublimirane težnje hrvatske političke misli da stvori samostalnu državu, makar legitimitet hrvatskog nacionalnog sinkretizma, ni u zamisli ni u izvedbi, ustaštvo nije imalo – protegnula na sve oblike hrvatske politike kojoj je cilj od federalne jedinice veća ili potpuna samostalnost hrvatske države. Pa čak i na one oblike – osobito žestoko – koji su nastajali unutar komunističkog pokreta, u procesu deziluzije od jugoslavenstva i komunizma, i nisu se uklapali ni u samoupravni komunizam ni u projekt Titova *bratstva i jedinstva*: da je nacija prolazna pojava, da su nacionalne države i u obliku federalnih jedinica nužno zlo; a da je svijetla perspektiva jugoslavenski državni i nacionalni sinkretizam.

Tako se hrvatska književnost, ima li se u vidu nacionalno kao fon na kojemu nastaje, našla razapeta *između sotoniziranog ustaštva kao sinkretizirane nacionalne misli o državnoj samostalnosti i diviniziranog bratstva i jedinstva kao jugoslavenskog i komunističkog sinkretizma, u kojemu hrvatska državna samostalnost i u obliku federacije mora nestati*. Onako, priprosto rečeno, nisi li vjernik samoupravnog komunizma i zadrta jugoslavenčina, ti si ustaša, koljač jasenovački, pa za koju god Hrvatsku bio, makar i za federalnu jedinicu, koja bi u federaciji zasebno federirala. Ako si pisac, tih si sinkretizama morao biti svjestan! I ne samo svjestan!

Ako si želio pričati priče o sebi i svom narodu u uvjerenju da pišeš o čovjeku, jer samo kroz sebe i one oko sebe možeš spoznati čovjeka, morao si se neokrznut provući između sotoniziranog ustaškog i diviniziranog jugoslavenskog sinkretizma. U prvim mojim radovima sjene se tih sinkretizama, iako se nisam osjećao pripadnikom ni jednog ni drugog, mogu ponegdje naći. Uskoro sam, da izbjegnem za svakog pisca u to vrijeme neminovno izjašnjavanje o jednom i drugom, bio prisiljen uploviti u povijesne teme i tamo svojoj priči naći prostor. Nisam mnogo plovio, tek dok sam napisao nekoliko romana, i bio sam prepoznat kao onaj koji na lukav način promovira nacionalno, ne tako da bi ga se moglo sotonizirati ustaškim sinkretizmom, ali ni tako da bi ga se moglo divinizirati jugoslavenskim komunističkim sinkretizmom. U kritici je bilo govora o mojoj obnovi povijesnog romana. I kad je bila dobronamjerna, meni je ta tvrdnja bila odbojna. Ja nisam obnavljao povijesni roman, ja sam pisao parabole na povijesnim pričama koje su se odnosile u jednakoj mjeri na suvremenost i povijesni trenutak u kojemu je priča nastala. Htio sam izbjeći identifikaciju sa četverogodišnjom ratnom ustaškom vlašću, koja je komunističkom

sinkretizacijom prekrila sve što u Hrvatskoj po hrvatstvu diše.

Hrvatska je književnost stoljećima bila naša glasnica slobode, glas naše državotvorne opozicije, heroizam domoljubnog prosvjeda, prometejskog otpora, titanskog revolta, nacionalne energije, očitovanje vjere u život, anticipacija demokratskog pluralizma, izraz esteticizma, humanizma, ljudskog dostojanstva, ideal ispovijedanja vjere i slobode savjesti, glas istine, dobrote i ljepote – kaže Nedjeljko Mihanović.

Ispisujući svoje priče, nisam sve to što hrvatska književnost jest imao pretenzija da bude i ono što sam ja stavio među dvije korice. I prelazilo je to moje mogućnosti i prošlo je vrijeme kad je to književnost morala biti. Ali ponešto sam od toga želio da bude. U okviru književnosti, koja u prvom redu kao literatura, zabava i duhovna okrepa, ima opravdanje i za autora koji je stvara i za čitaoca kojemu je upućena. To sam mogao postići samo ako izbjegnem etiketiranje odbojnim ustaškim sinkretizmom i ako se klonim, i kad mi se uz nagradu nudi, adorirani sinkretizam komunističkog jugoslavenstva. Ne želim se ni tužiti na nesreće ni hvaliti uspjesima, tek konstatacija da sam sve to nekako prebrodio.

Bivši predsjednik Republike Ivo Josipović, tu skoro, reče: *Duša me boli kad sve Hrvate nazivaju ustašama.* Kad to kaže, Josipović za to okrivljuje one koji, nesputani ni od čega, pa ni od ustaštva ako nije zločin izvršen u četirima godinama drugog svjetskog rata – i u holokaustu također – iskazuju svoju nacionalnu suverenističku politiku, a ne vidi da je i sam tomu krivac, poveći, bezbroj puta krivac, svojom riječi i svojim djelom. Posebno kad je za vrijeme posjeta Izraelu izjavio da i sada u hrvatskom narodu drijema, i na ujed je spremna, ustaška guja.

Uzgred, ali s temeljnim značenjem, u hrvatskom narodu, osim u maloj količini ekonomskog, čisto političkog antisemitizma nikad, prije ustaške krvave ratne epizode, nije bilo. Nikad prije i nikad poslije! A pogotovo je nema danas kad, neki, u Židovima koji žive u Izraelu vide ulogu križara. Uostalom, što da tajimo i što da komu predbacujem, supruga tvorca ustaškog pokreta s jakim utjecajem na supruga, da zanemarimo J. Franka, iz čije je politike ustaštvo i proizišlo, pa su se u predratno vrijeme ustaše i zvale frankovcima, bila je pokrštena Židovka... Ono što mi se čini najdegutantnijim za ustašku antisemitsku epizodu u ratu i najtragičnije u sudbini hrvatskih Židova jest činjenica da su bili istrijebljeni od jedne struje hrvatske nacionalne politike, frankovaca potonjih ustaša, koju su se dobrim dijelom sami oblikovali i podignuli na noge. I što su na taj način doživjeli nezahvalnost hrvatskog naroda u cjelini za čije su nacionalno buđenje i svekolik napredak toliko dobra učinili. Ni u toj degutantnosti ni u toj tragičnoj nezahvalnosti nisam, ni tvorom ni zborom, ničim sudjelovao, ali se svejedno osjećam dužan Židovima, kao vjeri i kao narodu, i nikad neću prežaliti što o tom nisam napisao roman, kad sam priču pronašao i kad sam se na pisanje bio odlučio, ali su me Židovi, moji znanci, sami od

toga odvrtili. Ja hrvatski nacionalist jesam, ali ja antisemit ne mogu biti, jedno, što sam sljedbenik Nazarećanina, koji nas je, po svojoj objavi i po židovskoj vjeri učinio svojim sljedbenicima, a drugo, što sam nacionalist hrvatskog nacionalizma u čijem su profiliranju Židovi bitno sudjelovali! Na obje opcije, desnoj i lijevoj!

Tom izjavom o ustaškoj guji u hrvatskim njedrima, danoj u Izraelu, umjesto da zločin ustaša prema Židovima ograniči na zločin jedne političke formacije hrvatskog nacionalizma, Josipović je taj zločin pripisao svim političkim formacijama hrvatskog nacionalizma. Time je bitno doprinio odioznom ustaškom sinkretizmu – sve što je nacionalno istovremeno je ustaško – od čega ga, ako mu je vjerovati, *duša boli*... Treba biti uskogrudni komunistički antifašist da bi se zatekao u ovoj vrsti duševne bolesti. Ja sam od iste bolesti bol bolovao, samo na suprotnoj strani od Josipovića. Boljelo me da je partizanija, kojoj sam i sam pripadao, dovela sebe u takvu situaciju da se i njeno nacionalno osjećanje, osjećanje pripadanja hrvatskoj naciji, ne prolazno, već trajno, ne pasivno, nego djelatno, držalo ustaštvom mnogo težim nego su ustaše u četiri godine rata bile. O tom sam bolu pričao! Ma, što pričao!

NOVI PRIJEVODI

Machado De Assis*

Ezav i Jakov

POGLAVLJE I.

Buduće stvari

Bijaše to prvi put da su se obje penjale do Brežuljka Dvorca. Počele su se uspinjati Ulicom Carmo. Mnogi stanovnici Rija ondje nikada nisu bili, mnogi su već i preminuli, a mnogi će se roditi i umrijeti a da onamo neće stupiti nogom. Ne mogu svi niti reći da poznaju čitav grad. Jedan stari Englez, koji je inače prošao pola svijeta, povjerio mi je u Londonu prije mnogo godina da je od Londona dobro poznao samo svoj klub i da mu je to bilo sasvim dovoljno, i što se tiče metropole i što se tiče svijeta.

Natividade i Perpétua poznavale su i druge četvrti Rija osim Botafoga, Dvorac na brežuljku, kolikogod slušale o njemu i o kabokli koja je ondje vladala 1871., bio im je tako nepoznat i dalek, poput kluba. Strmina, grbavost i loše popločena kosina mučili su stopala dviju sirotih gospođa. No, bez obzira na to, i dalje su se uspinjale kao da im je to pokora, polako, pogleda uprta u tlo, spuštene vela. Jutro je donosilo određenu živost; žene, muškarce, djecu koja su hodala uzbrdo ili nizbrdo, peračice i vojnike, ponekoga radnika, trgovca, svećenika, i svi su ih zadivljeno promatrali, premda su bile vrlo jednostavno odjevene, no posjedovale su posebnu ljupkost koja se ne može sakriti, a koja ondje nije bila uobičajena. Sâm spori hod, u usporedbi s brzim koracima drugih, bacao je sumnju na činjenicu da su ondje prvi put. Jedna kreolka upitala je narednika: „Zanima li vas

---

*Joaquim Maria Machado de Assis (Rio de Janeiro, 1839. – 1908.) smatra se najistaknutijim predstavnikom brazilskoga realizma. Sina potomka afričkih robova i portugalske pralje odgojila je pomajka Maria Inês. Premda je bio samouk, stekao je veliko znanje iz povijesti, književnosti i jezika. Jedan je od osnivača i prvi je predsjednik Brazilske književne akademije (1897.). Pisao je poeziju, komedije i romane. Najpoznatija djela: *Posmrtni zapisi Brása Cubasa*, *Dom Casmurro*, *Ezav i Jakov* i *Memorial de Aires*.

idu li kabokli?“ I oboje zastadoše u daljini, obuzeti onom nepobjedivom željom razotkrivanja tuđega života, koja je često jedina ljudska potreba.

Uistinu, dvije gospođe potajice su tražile kućni broj kabokle, sve dok na njega neočekivano nisu naišle. Kuća je bila kao i druge, ukošena na brežuljku. Uspinjalo se malim stubištem, uskim, mračnim, prikladnim za pustolovinu. Žurno su željele ući, no na ulaznim vratima naletjele su na dva muškaraca. Jedan ih neusiljeno upita idu li kod gatara.

„Gubljenje vremena“, zaključi ljutito, „i naslušat ćete se puno budalaština...“

„Ma, izmišlja“, dobaci drugi smijući se, „kabokla vrlo dobro zna što govori.“

Časak su oklijevale, no ubrzo zaključiše da su riječi prvog muškarca znak gatarine vidovitosti i iskrenosti; nemaju svi jednako sretnu sudbinu. Natividadini dječaci mogli bi biti zle sreće, i prema tomu... Dok su razmišljale, ulicom je prošao poštar i to ih je natjeralo da se brže uspnu kako bi izbjegle znatiželjne poglede. Imale su vjere, no bilo ih je sram tuđega mišljenja, kao kad se pobožna osoba potajice križa.

Stari kaboklo, gitarin otac, odveo ih je do sobe. Prostorija je bila jednostavna, goli zidovi, ništa što bi upućivalo na tajnu ili pobuđivalo strah, nikakvo simbolično oružje, nikakva slamnata životinjica, kostur ili crtež s deformacijama. Jedino je na zid nalijepljena kopija Začeca, premda sva prljava i trošna, mogla upućivati na tajnu, no nije ulijevala strah. Na stolcu je stajala gitara.

„Moja kći doći će začas“, reče starac. „Kako se gospođe zovu?“

Natividade je dala samo svoje krsno ime, Maria, poput vela gušćega od onoga koji je nosila preko lica, i dobila je karticu – jer je zakazan termin imala samo jedna – s brojem 1012. Ne treba se čuditi grafičkomu prikazu broja, posjećenosť je bila velika i trajala je dugo. Također se nema što reći o običaju koji je star da stariji ne može biti. Pročitaj iznova Eshila, prijatelju moj, pročitaj iznova *Eumenide*, ondje ćeš zateći Pitiju kako poziva one što dolaze po proročanstvo: „Ako ovdje ima Helena, neka dođu, neka se, kao što je običaj, približe po redosljedu koji im je odredila sreća...“ Nekoć sreća, danas broj, stvar je u tome da se istina prilagodi hitnosti i nitko ne gubi svoj red. Natividade je spremila karticu i obje odoše do prozora.

Pravo govoreći, bojale su se, samo Perpétua ne toliko kao Natividade. Pothvat se činio odvažnim i prijetila je određena opasnost. Neću ovdje opisivati njihove kretnje, zamislite da su bile nemirne i dekoncentrirane. Objе su šutjele. Natividade je kasnije priznala da je imala knedlu u grlu. Na sreću, kabokla se ubrzo pojavila, nakon tri ili četiri minute. Podigavši zavjesu u dnu sobe, otac ju je dopratio držeći ju pod rukom.

„Uđi, Bárbara.“

Bárbara je ušla, a otac je uzeo gitaru i otišao na kameno odmorište uz vrata s lijeve strane. Bila je sitna i niska, u izvezenoj suknji i s japanka-

ma na nogama. Nije joj se mogla poreći elegantna figura. Kosa skupljena komadom prljave vrpce na vrhu glave oblikovala je originalnu kapicu čiji je rub krasila grančica rute. U tome se već naziralo nešto od svećenice. Mističnost je bila u očima. Bile su tamne, ali ne uvijek i ne toliko da ne bi istovremeno bile i lucidne i pronicljive, a u tome posljednjem stanju bile su također velike, tako velike i tako oštre da su ulazile pod kožu, čupale van srce i vraćale ga nazad, spremne za novi napad i novo ispitivanje. Neću ti lagati ako kažem da su obje bile potpuno opčinjene. Bárbara je postavljala pitanja. Natividade je rekla zašto je došla i predala joj fotografije sinova i odrezanu kosu, jer su joj rekli da je to dovoljno.

„Dovoljno je“, potvrdila je Bárbara. „Ovo su vaši sinovi?“

„Da.“

„Slični su kao jaje jajetu.“

„Blizanci, rodili su se prije manje od godinu dana.“

„Možete sjesti.“

Natividade je potihom rekla kako je „kabokla simpatična“, no ne dovoljno tiho da je i gataru ne bi mogla čuti i možda je to učinila, budući da se bojala predskazanja, zato da bi sinovima osigurala dobru sreću. Kabokla je sjela za okrugli stol koji se nalazio u sredini sobe i okrenula se prema gospođama. Fotografije i kosu stavila je pred sebe. Gledala je naizmjenice u predmete pa u majku, uputila joj nekoliko pitanja, i zatim nastavila promatrati fotografije i kosu, otvorenih usana i namrštenih obrva. Nevoljko priznajem da je zapalila cigaretu, no priznajem jer je istina, a i dim se uklapao u zadatak. Otac je vani prebira po gitari mrmljajući stihove neke pjesme iz polupustinjskoga područja sa sjevera.

*Djevojče u suknjici bijeloj,
ribice iz rječice...*

Dok se dim iz cigarete polako podizao, gitarino lice je mijenjalo izraze, radosne ili tužne, čas ispitivačke, čas mudre. Bárbara se naginjala nad fotografije, u svakoj ruci je stiskala pramen kose i promatrala ih, mirisala i osluškivala bez usiljenosti koja bi se možda očekivala. Takve kretnje ne mogu se, naravno, prepričati. Natividade je piljila u kaboklu kao da joj pokušava pročitati misli. I nemalo se začudila kada joj je postavila pitanje jesu li se dječaci prije rođenja svađali.

„Svađali?“

„Da, gospodo. Svađali.“

„Prije rođenja?“

„Da, gospodo, pitam jesu li se svađali u majčinoj utrobi, zar se ne sjećate?“

Natividade, čija probava nije bila uravnotežena, odgovori da je uistinu osjećala neobične podražaje, neprekidno, i bolove, i da nije spavala... Ali što je to bilo? Zašto su se svađali? Kabokla nije odgovorila. Trenutak

kasnije ustane i krene šetati oko stola, polako, kao da mjesečari, otvorenih i ukočenih očiju, a zatim se vrati na mjesto i nastavi gledati, čas u majku čas u fotografije. Sada se jače trzala i teško je disala. Čitavo njezino tijelo, lice i ruke, ramena i noge, ništa nije bilo dovoljno da iščupa riječ Sudbine. Napokon se zaustavila, iscrpljena sjela, i zatim naglo ustala i približila se sestrama tako energično, tako živih i toplih očiju da ih majka nije mogla prestati gledati i nije se uspjela suzdržati da ju ne uhvati za ruke i nervozno upita:

„I? Recite mi, mogu čuti sve.“

Puna entuzijazma i veselja, Bárbara je uzdahnula od užitka. Prva riječ kao da je stigla do usana, no ipak se vratila nazad u srce ne okaljajući njezine usne i tuđe uši. Natividade je inzistirala na odgovoru koji će joj reći sve, bez oklijevanja...

„Buduće stvari!“, promrmljala je napokon kabokla.

„Ružne stvari?“

„O, ne, ne! Lijepa stvari, buduće stvari!“

„Ali to nije dovoljno, recite mi sve. Ova gospođa je moja sestra i osoba je od povjerenja, no ako je potrebno da iziđe, ona će izići. Recite samo meni, nasamo... Bit će sretni?“

„Da.“

„Bit će uspješni?“

„Oh, uspješni! Uspješni! Bog će im pokloniti mnoge lijepe stvari. Oni će se uspinjati, uspinjati, uspinjati... Svađali su se u majčinom truhu, pa što? Svađa se i izvan njega. Vaši sinovi bit će uspješni. To je sve što ću vam reći. Što se tiče kvalitete uspjeha, buduće stvari!“

Unutra, glas starog kabokla još uvijek je pjevao pjesmu sa sjevera:

*Popni se gore na stablo
i pobacaj mi kokose.*

A kći, budući da nije imala ništa više za reći, ili nije znala što bi još objasnila, udarala je o bedra ritam pjesme koju je starac unutra pjevao:

*Djevojče u suknjici bijeloj,
ribice iz rječice,
Popni se na stablo
i pobacaj mi dolje kokose.
Razbij kokos, cur'ce
tamo na stablu,
Ako ti na glavu padne,
Bit će rupa,
Puno ću se smijati,
Jako će mi se sviđati,
strka, kokos, vila.*

POGLAVLJE II.

Bolje se spustiti nego se popeti

Sva proročanstva imaju dvostruko značenje, ali se razumiju. Natividade je naposljetku shvatila kaboklu, unatoč tomu što više ništa nije rekla; bilo je dovoljno saznati da će budućnost biti lijepa, a sinovi uspješni i slavni, da bude sretna i iz džepa izvuče pedeset tisuća reala. To je bilo pet puta više od uobičajene cijene i vrijedilo je jednako ili više od bogatih Krezovih darova Pitiji. Fotografije i kosu je spremila u džep i njih dvije iziđe dok se kabokla povukla dočekati druge mušterije. Već ih je nekoliko stajalo ispred vrata sa svojim brojevima, pa su se brže-bolje spustile, prekrivenih lica.

Perpétua je dijelila sestrično zadovoljstvo, i kamenje, zid s morske strane, košulje koje vise s prozora, kore banana na tlu. Cipele fratra koji će skrenuti za ugao Ulice Misericórdija u Ulicu São José, djelovale su kao da se smiju, no u stvari su uzdisale od umora. Natividade je bila toliko van sebe da je, čim je čula kako uzvikuje: „Misa za pokojne!“, iz džepa izvadila novčanicu od dvije tisuće reala, potpuno novu, i bacila je u košaricu. Sestra ju je opomenula da se zabunila, no nije bilo zabune, bilo je to za duše u čistilištu.

I veselo su nastavile prema kočiji koja ih je čekala između Ulice São José i Zastupničkog doma. Nisu željele da ih doveze do početka strme ulice kako kočijaš i lakaj ne bi posumnjali u njihove namjere. Svi su pričali o kabokli iz Dvorca, bila je glavna tema, pripisivali su joj neograničenu moć, niz čuda, sreće, dobrih znamenja, vjenčanja. Kada bi ih otkrili bile bi izgubljene, iako ju je mnogo uglednih ljudi posjetilo. Vidjevši kako fratra daju milodar, lakaj protrese jastuk, a kočijaš trzne uzdama i kočija krene te se uputi prema Botafogu.

POGLAVLJE III.

Milodar sreće

„Bog Vam platio, draga moja gospođo!“ povikao je fratar ugledavši kako se papirnata novčanica spušta na nekoliko kovanica. „Bog Vam podario svu nebesku i zemaljsku sreću i duše iz čistilišta neka mole Presvetu Mariju da preporuči gospođu svomu blaženom sinu!“

Kada se sreća nasmiješi, čitava priroda se smije, a srce se smije najviše. To je objašnjenje drugim, manje promišljenim riječima fratar dao dvije tisuće reala. Sumnja u njihovu vjerodostojnost nije se dugo zadržala u nje-govoj glavi – samo se nakratko ukazala. Shvaćao je da su dvije dame sretno i naviknut razmišljati naglas, dok su ulazile u kočiju, žmirkajući reče:

„Njih dvije su zaljubljene, sto posto.“

Bez okolišanja pretpostavio je da su dvije gospođe stigle iz neke ljubavne pustolovine, a to je zaključio po trima činjenicama koje sam ovdje obvezatan iznijeti da čovjeka ne bih stavio pod sumnju neopravdanoga klevetnika. Prva je bila njihovo veselje, druga veličina milodara, a treća kočija koja ih je čekala po strani, što je djelovalo kao da od kočijaša žele sakriti mjesto susreta. Nemoj sada pomisliti da je nekada, prije nego što je počeo služiti dušama, bio kočijaš i da je vozio djevojke. Također, nemoj pomisliti da je nekoć bio bogataš i preljubnik koji se raširenih ruku opraštao od svojih prijateljica.

*Ni cet exces d'honneur, ni cette indignite.*² Bio je jadnik s više predanosti od posla. Uostalom, nije bilo vremena, imao je samo dvadeset i sedam godina.

Pozdravio je gospođe dok je kočija prolazila. Zatim je nastavio gledati u novčanicu, tako novu, tako vrijednu, novčanicu koju duše nikada nisu vidjele u njegovim rukama. Polako se uspinjao Ulicom São José. Nije više bio raspoložen moliti milodare, novčanica mu se činila poput zlata i ideja da je možda lažna iznova ga je posjetila, sada upornija, i čak se zadržala nekoliko trenutaka. Kada bi bila lažna... „Misa za pokojnike!“ zacvilio je na vratima trgovine i dali su mu novčić – jedan prljav i tužan novčić pokraj novčanice koja je izgledala kao da je upravo izišla iz tiska. Uslijedio je hodnik dvokatnice. Ušao je, popeo se, zamolio, dali su mu dva novčića – duplo više od maločas, i po vrijednosti i po boji.

A novčanica i dalje čista, dvije tisuće reala što se činilo kao dvadeset. Ne, nije bila krivotvorina. U hodniku ju je uzeo u ruke i dobro proučio; bila je prava. Iznenada je do njega dopro zvuk zatvaranja vratašca odozgo i brzih koraka. Brže-bolje preklopi novčanicu i spremi ju u džep na hlačama, ostala su samo dva zelenkasta novčića, milodar udovice. Izišao je i otišao u prvi ured, prvi dućan, prvi hodnik, izvikujući polako i bolno: „Misa za pokojnike!“

Skidajući u crkvi bijelu košulju, nakon što je u sakristiju odnio košaricu s milodarima, začuo je slabašan glas, kao da duše u daljini pitaju pripadaju li te dvije tisuće reala... Dvije tisuće reala potvrdio je glas manje slabašan, pripadale su, naravno, njemu koji je, kao prvo, također imao dušu, a kao drugo, nikada nije dobio tako velik milodar. Tko želi dati toliko novaca ili dođe u crkvu ili kupi svijeću, ne baci samo tako novčanicu u košaricu sa sitnim milodarima.

Ako lažem, nije namjerno. Riječi, u stvari, nisu izišle tako artikulirano i jasno, ni tiho, ni tiše; sve su se stopile u zujanje u ušima savjesti. Preveo sam ih na govorni jezik s namjerom da me razumiju ljudi koji me čitaju, ne znam kako bi se mogao prenijeti na papir gluhi šum i drugi manje gluhi, jedan za drugim i svi na kraju pomiješani, sve dok drugi nije ostao sam: „Nisam nikomu uzeo novčanicu... gospođa ju je stavila u košaricu svojom

²Citat iz Racineove (1639. – 1699.) tragedije *Britanik*.

rukom... on je također bio duša..." Na vratima sakristije koja je gledala na ulicu, nakon što se spustila tamnoplava zavjesa sa žutim rubom, nije se čulo više ništa. Ugledao je prosjaka koji je pružio poderan i prljav šešir; stavio je polako ruku u džep prsluka, također poderanoga, i bacio bakreni novčić koji se spustio u prosjakov šešir, brzo, potajice, kako želi Evandjelje. Bila su to dva bakrena novčića; ostalo mu je tisuću devetsto devedeset i osam reala. A prosjak, budući da je naglo izišao, povikao je riječi zahvale slične njegovim:

„Bog će Vam platiti, dragi gospodine, i dati Vam..."

POGLAVLJE IV.

Misa u kočiji

Natividade je razmišljala o kabokli iz Dvorca, o proročanstvu uspješnosti i o vijesti o svađi. Ponovno se prisjetila da joj, u stvari, probava nije bila u redu; no prevladale bi misli o sretnoj budućnosti i slavi. Svađa će proći, ako je bude; budućnost, to je bilo najvažnije od svega. Nisu otišli na Plažu de Santa Luzija. Na Trgu Lapa upitala je sestru što misli o gatari. Perpétua je odgovorila da je njezino mišljenje pozitivno, da joj vjeruje, i obje se složile da je kabokla bila entuzijastična kao da se radilo o njezinim sinovima. Perpétua ju je i dalje korila zbog pedeset tisuća reala koje joj je dala; bilo bi dovoljno dvadeset:

„Nema veze. Buduće stvari!“

„Kakve buduće stvari?“

„Ne znam, buduće stvari.“

Ponovno su uronile u tišinu. Ulazeći u Catete Natividade se prisjetila jutra koje je ondje provela, u toj istoj kočiji, i povjerila mužu da je trudna. Vraćali su se s mise zadušnice za pokojnika iz crkve São Domingos...

„U crkvi São Domingos održat će se danas misa za pokojnog Joãoa Mela, preminuloga u Marici.“ Tako je glasila obavijest koju još i danas možete pročitati u nekim novinama iz 1869. Nisam zapamtio dan, mjesec je bio kolovoz. Obavijest je točna, točno je tako pisalo, ništa više, ni ime osobe ili osoba koje su naručile misu, ni sat, ni poziv. Nisu čak spomenuli da je preminuli bio pisar, tek mu je smrt oduzela službu. Na kraju, čini se da su mu zaboravili i jedno ime, on se zvao, ako sam dobro obaviješten, João Melo e Barros.

Ne znajući tko je naručio misu, nitko nije došao. Još manju važnost činu dala je odabrana crkva. Nije bila lijepa, ni ugodna već stara, bez radosti i ljudi, stisnuta u kut maloga trga, primjerena anonimnoj i tajnoj misi.

U osam sati ispred vrata se zaustavila kočija, lakaj se spustio, otvorio

vratašca, skinuo šešir i stao sa strane. Izišao je gospodin i dao ruku gospođi, gospođa je izišla i primila gospodina pod ruku, prehodali su komadić trga i ušli u crkvu. U sakristiji je vladalo čuđenje. Pokojnik koji je onamo privukao skupocjenu kočiju, rasne konje i dvije tako otmjene osobe, nije bio poput ostalih za koje se ondje molilo. Misa je prošla bez izražavanja sućuti i suza. Kada je završila, gospodin je otišao u sakristiju platiti. Spremivši novčanicu od deset tisuća reala u džep, sakristijan je zaključio da ona dokazuje uzvišenost preminuloga, no kakav je to bio pokojnik? Da je mogla razmišljati, isto bi pomislila i kutija za milodare nakon što je rukavica na gospođinoj ruci ispustila srebrnjak. Do tada se u crkvi već okupilo pola tuceta djece u dronjcima, a nekolicina je čekala vani, pred vratima i na trgu. Stigavši do vrata, gospodin je podigao pogled, premda polako, i primijetio da je predmet znatiželje. Gospođa pogled s tla nije podizala. Oboje su na isti način ušli u kočiju, lakaj je pokucao na vratašca i kočija je otišla.

Toga i idućih dana nije se pričalo ni o čemu drugome. Sakristijan i susjedi prisjećali su se kočije s ponosom. To je bila misa iz kočije. Krenule su druge mise, sve su bile stajaće, neke poderanih cipela, često i bose, otrcanih kapica, pohabanih haljina, pamučnih haljina nedjeljom, mise sandala. Sve se vratilo u normalu, no misa iz kočije živjela je u sjećanju još nekoliko mjeseci. Napokon se o njoj više nije govorilo, zaboravilo se na nju kao na ples.

Međutim, kočija je bila ta ista. Misu je naručio gospodin koji se zove Santos, a pokojnik je bio njegov rođak, iako siromašan. I on je bio siromašan. I on se rodio u Maricí. Došavši u Rio de Janeiro zbog *groznice dionica* (1855.), kažu da je pokazao veliku darovitost u brzome zarađivanju novaca. Odmah je zaradio mnogo i postigao da drugi mnogo izgube. Oženio se 1859. s Natividade koja je tada imala dvadeset godina i nije imala novaca, no bila je lijepa i ludo ga je voljela. Sudbina ih je blagoslovila bogatstvom. Godinu dana kasnije imali su lijepu kuću, kočiju, konje i nove i mnogobrojne veze. Od dvoje sirotih Natividadinih članova obitelji, otac je umro 1866. i ostala joj je samo sestra. Santos je imao neku rodbinu u Maricí kojoj nikada nije slao novac, bilo zbog škrtosti bilo zbog oštroumnosti. Ne vjerujem da je bio škrt, trošio je neopterećeno i često je davao milodare. Vjerojatno je bio oštroman, nije im pružio zadovoljstvo da ga posjećuju i traže još.

To mu nije uspjelo s Joãom de Melom koji se jednoga dana pojavio i zatražio ga posao. Želio je biti, poput njega, direktor banke. Santos mu je na brzinu riješio posao pisara na sudu u Maricí i otprovio ga najboljim savjetima ovoga svijeta.

João de Melo zaradio je pisarnicu i, kažu, veliku ljubav. Natividade je bila najljepša žena onoga vremena. Na kraju, svojom kosom u šestome desetljeću potkrepljivala je vjerovanje u tradiciju. João de Melo ostao je opčinjen čim ju je ugledao; ona je to shvatila i bila je pristojna. Nije se

naljutila, i istina, bila je ljepša takva nego ljutita, nije zatvorila oči koje su bile crne i žive. Samo joj je zatvorio srce, srce koje je trebalo voljeti kao nijedno drugo, to je zaključio João de Melo jedne noći kada ju je vidio kako s dekolteom odlazi na ples. Došlo mu je da je zgrabi, da se stope, polete, izgube...

Umjesto toga, pisarnica i Maricá, ponor.

Pao je u njega, tri dana poslije otišao je iz Rio de Janeira s namjerom da se više nikada ne vrati. Na početku je mnogo pisao rođaku, nadajući se da će i ona čitati i shvatiti da su neke riječi i njoj namijenjene. No Santos mu nije odgovarao, i vrijeme i odsutnost od Joãoa de Mela na kraju su učinili sjajnoga pisara. Umro je od upale pluća.

Je li motiv Natavidadinog srebrnjaka bačenoga u kutiju za pokojne bio otplaćivanje obožavanja preminuloga, ne kažem niti da jest, niti da nije; nedostaju mi detalji. No moglo bi biti, budući da gospođa nije bila ništa manje zahvalna nego što je bila poštena. Što se tiče suprugove velikodušnosti, nemoj zaboraviti da je preminuli bio rod, a to je značilo jedan manje.

POGLAVLJE V.

Postoje objašnjiva proturječja

Nemojte me pitati za uzrok tolike sramežljivosti osmrtnice i mise, i tolikoga zanimanja za kočiju, lakaja i odjeću. Postoje objašnjiva proturječja. Dobar autor koji bi izmislio svoju pripovijest, ili koji bi cijenio jasnu logiku događaja, doveo bi par Santos pješice ili unajmljenom kočijom s trga, ali ja, prijatelju, ja znam kako su se stvari odvijale i prenosim ih točno tako. Štoviše, objasnit ću, uz uvjet da se taj običaj ne ustali. Objašnjenja troše vrijeme i papir, usporavaju radnju i na kraju dosađuju. Bolje je pažljivo čitati.

Što se tiče proturječja o kojemu se ovdje radi, treba naglasiti kako u tome kutu skromnoga trgića nisu sreli nijedno poznato lice, dapače, rugali su se divljenju mjesnoga stanovništva, takvo je bilo Santosevo mišljenje, ako je unutrašnjemu previranju koje ljude tjera radije učiniti jedno nego drugo, moguće dati slično ime. Preostala je misa; za samu misu je dovoljno da se za nju zna na nebu i u Maricí. Odjenuli su se prikladno za nebo. Raskošnost para ublažavala je oskudnost molitve, svojevrsan omaž pokojniku. Da ih je duša Joãoa de Mela gledala odozgo, veselila bi se posvećenosti kojom su molili za sirota pisara. Nisam ja taj koji to tvrdi, Santos je tako mislio.

POGLAVLJE VI.

Majčinstvo

Na početku su šutjeli. U najboljem slučaju, Natividade se žalila na crkvu koja joj je uprljala haljinu.

„Sada sam puna buha”, nastavljala je, „zašto nismo išli u crkvu São Francisco de Paula ili u Glóriu?”

Santos je promijenio temu razgovora i pričao o loše popločenim ulicama zbog kojih je kočija poskakivala. Sasvim sigurno slomit će joj opruge.

Natividade nije odgovorila, uronila je u tišinu, kao u onome drugome poglavlju dvadeset mjeseci kasnije, kada se sa sestrom vraćala iz Dvorca. Njezine oči više nisu posjedovale iskru od maloprije, bile su ukočene i sjenovite, kao što je to bilo ujutro i u sumrak. Santos, koji je to već primijetio, upitao ju je što se događa. Ne znam je li mu ona išta odgovorila, no ako je nešto i rekla, to je bilo tako kratko i tiho, da se posve izgubilo. To možda nije bilo ništa više od jednog pogleda, uzdisaja ili nečega sličnog. Štogod bilo da bilo, kada je kočija stigla do Catetea, njih dvoje se držalo za ruke, a izraz na licu bio im je nalik licima onih što su primili blagoslov. Nisu se obazirali na ljude na ulici; možda čak ni na sebe same.

Čitatelju, tebi sigurno nije baš jasan uzrok takvoga izraza lica i držanja za ruke. On je bio saopćen već ranije, kada je bilo bolje pustiti te da pogađaš sam, no vjerojatno ne bi pogodio, ne zato što imaš ograničen ili slabašan um već zato što se ljudi razlikuju, i ti bi možda zadržao isti izraz lica, jednostavno zato jer znaš da ćeš u subotu ići na ples. Santos nije plesao, kartanje mu je bilo draža zabava. Uzrok je bio čestit, kao što znaš. Natividade je bila trudna i upravo je to saopćila suprugu.

U tridesetima nije bilo ni prerano ni prekasno, bilo je neočekivano. Santos je više nego ona osjećao užitak novoga života. Eto, ostvario se desetogodišnji san, dijete rođeno iz Abrahamova bedra, kao što kažu dobri Židovi koje smo kasnije zapalili i sada velikodušno posuđujemo njihov novac tvrtkama i državama. Za njega plaćaju kamate; no hebrejske izreke su besplatne. Ovo je jedna od njih. Santos, koji je poznavao samo dio s posuđivanjem, podsvjesno je osjećao i ovaj dio o izrekama i to ga je radovalo. Osjećaji su mu zavezali jezik, pogledi koje je supruzi upućivao i kojima ju je prekrivao bili su zaštitnički i poput slapa svjetlosti izljevao je na voljenu osmijeh, blagoslovljenu i lijepu između lijepih.

Natividade nije odmah, istoga časa, s mužem dijelila iste osjećaje, no malo-pomalo i nju su obuzeli i sada je već zračila nadom i majčinstvom. Prvih dana simptomi su dekoncentrirali našu prijateljicu. Ružno za reći, ali je istina. Bilo je plesova i zabava, postojala je sloboda i slobodno vrijeme. Natividade je već pripadala visokim krugovima toga vremena, taman je u njih ušla s onom umješnosti koja joj se činila urođenom. Kartala je

s velikim damama, mnoge je poznavala, neke je tikala. Nije posjedovala samo kuću u Botafogu već i drugu u Petropolisu, nije imala samo kočiju već i ložu u Lirskome teatru, ne brojeći balove kazina u Riju, svojih prijateljica i njezine vlastite, ukratko, čitav repertoar elegantnoga života. Spominjali su ju u novinama, pripadala je onomu tucetu poznatih imena što za narod predstavljaju zvijezde.

Suprug je bio kapitalist i direktor banke.

I sada će se pojaviti dijete koje će ju izobličavati mjesecima, primorati je da se povuče, oduzeti joj noći, pokvariti zube i sve ostalo? To je bio njezin prvi osjećaj i prvi nagon joj je bio uništiti embrio. Naljutila se na supruga. Drugi je već bio bolji. Dolazeći u podne, majčinstvo je bilo poput mlade i svježe zore. Natividade je ugledala trogodišnji lik sina ili kćeri kako se igra na travi u vrtu ili u krilu dadilje, i ta slika dala je trideset i četirima godinama, koliko je tada imala, auru od dvadeset i sitno...

To ju je pomirilo s mužem. Ne pretjerujem, također, ne želim nikakvo zlo gospođi. Zaključak jest da je kroz jedna ili druga vrata, ljubav ili taštinu, embrio želio kročiti u život. Cezar ili João Fernandes, svi žele živjeti, osigurati dinastiju i otići s ovoga svijeta što je kasnije moguće.

Par se vozio šuteći. Čim su se iskrcali na plaži u Botafogu, uvala je donijela uobičajenu ugodu. Kuća se otkrivala iz daljne, veličanstvena. Čim ju je ugledao, Santos se razveselio, divio joj se, rastao s njom, širio s njom. Kip Narcisa koji je stajao posred vrta nasmiješio im se kada su ušli, pijesak se pretvorio u travu, dvije lastavice igrale su se nad vodoskokom iskazujući letom svoje veselje. Ista ceremonija ponovila se dok su izlazili iz kočije. Santos se zadržao nekoliko trenutaka promatrajući kako kočija radi krug, odlazi i ulazi u štalu, a zatim je krenuo za ženom koja je u taj čas ulazila u predvorje.

POGLAVLJE VII.

Probava

Gore ih je čekala Perpétua, ona Natividadina sestra koja ju je pratila do Dvorca i ondje ostala u kočiji gdje sam ih ostavio da razgovaraju o prethodnim događajima vezanim uz dječake.

„I? Je li bilo puno ljudi?”

„Ne, nikoga; samo buhe.”

Perpetui također nije bio jasan odabir crkve. Što se tiče odaziva, bila je sigurna da će biti slab ili nikakav, no šogor je upravo ulazio i ona je zašutjela. Bila je oprezna po prirodi i ne bi se samo tako izlanula ili učinila nesmotrenu gestu. No nije mogla suspregnuti čuđenje vidjevši šogora kako ulazi i prima suprugu u dug i nježan zagrljaj zapečaćen poljupcem.

„Što to znači?” uzviknula je začuđeno.

Ne primijetivši ženin sram, Santos je zagrlio šogoricu i bio bi i nju poljubio da nije na vrijeme odlučno uzmaknula.

„Ali što to znači? Dobili ste na španjolskoj lutriji?”

„Ne, bolje od toga, podmladak.”

Santos je zadržao neke geste i načine izražavanja iz ranijih godina, koje čitatelj ne bi baš nazvao obiteljskima, pa ih i nije potrebno imenovati. Naviknuta na takve riječi Perpétua se na kraju nasmiješila i čestitala mu. Natividade se otišla presvući. Kajući se napola zbog provale veselja, Santos se uozbiljio i započeo razgovor o misi i o crkvi. Složio se da je oronula i neugledna, no navodio je duhovne razloge. Da je molitva uvijek molitva, gdje god svećenik pričao o Bogu. Da misa, u skladu s okolnostima, ne treba strogo oltar, običaj i svećenik dovoljni su za ceremoniju. Možda to i nisu bili njegovi razlozi, već ih je čuo od nekoga, zapamtio bez muke i uvjerljivo ponovio. Šogorica je potvrdno kimala glavom. Zatim su razgovarali o mrtvome rođaku i složili se pobožno da je bio magarac – nisu upotrijebili tu riječ, ali ukupnost razmišljanja kretala se u tome smjeru, dodajući riječi pošten i najpošteniji.

„Bio je biser”, zaključio je Santos.

To je bila posljednja riječ nekrologa, pokoj mrtvima. Od tada pa nadalje osvojio je mudrost djeteta koje je raslo. U prvo vrijeme nisu mijenjali navike, i posjećivanja i balovi su se nastavili kao i prije, sve dok se, malo-pomalo, Natividade nije potpuno zatvorila u kuću. Posjećivale su je prijateljice. I prijatelji su dolazili u posjetu ili na partiju kartanja sa suprugom.

Natividade je željela sina, Santos kćer, i oboje je branilo svoj izbor tako snažnim argumentima da su na kraju zamijenili mišljenja. Ona je maštala o kćeri i odijevala ju u najbolju čipku i batist, dok je on mladomu odvjetniku navlačio uniformu i davao mu jedno mjesto u parlamentu, a drugo u ministarstvu. Također će ga naučiti kako da se brzo obogati i pomoći mu štedeći na knjžici, od njegova rođenja pa do dvadeset i prve godine. Ponekad je noću, ako bi bili sami, uzeo olovku i risao sinovu figuru s brkovima – ili bi skicirao nježnu djevojčicu.

„Prestani, Agostinho”, reče mu žena jedne večeri, „ti ćeš se zauvijek ponašati kao dijete.”

Ubrzo zatim počeo je crtati po napucima lik dječaka ili djevojčice i zajedno su birali boju očiju, kosu, ten, građu. Vidiš da se i ona ponašala kao dijete. Majčinstvo posjeduje te nesuvislosti, i sreću, i naposljetku nadu, što je najveća djetinjatost od sviju.

Savršeno bi bilo roditi par. Tako bi želje i majke i oca bile zadovoljene. Santos je zbog toga mislio ugovoriti jednu spiritističku seansu. Upravo je ulazio u tu religiju i imao je postojanu i svježvu vjeru. No supruga se suprotstavila; savjetovati se s nekim, radije neka to bude kabokla iz Dvorca, slavna gatara koja je otkrivala izgnubljeno i predskazivala buduće. Nije se

složio, tvrdeći da nema potrebe. Zašto ići nekomu zbog nepoznanice koja će za koji mjesec biti otkrivena? Santos je vjerovao, što se tiče kabokle, da bi to značilo oponašati vjerovanja običnoga puka, no šogorica je tvrdila da nije tako i navela je nedavni slučaj poznate osobe, općinskoga sudca, čije imenovanje je prorekla baš kabokla.

„Možda se ministru pravosuđa kobokla sviđa”, objasnio je Santos.

Obje su se nasmijale i tako se ponovno zatvorilo poglavlje o gatanju da bi se kasnije nanovo otvorilo. Za sada treba pustiti da se fetus razvije, da se dijete uznemiri i upusti u pothvat, nestrpljivo da se rodi. Majka je uistinu dosta patila zbog probave, pogotovo posljednjih tjedana. Brinula je da rodi generala koji će započeti kampanju života, a ne par koji bi uvečer krenuo sa svojim diskusijama.

S portugalskoga prevela Petra PETRAČ

Ako si Bog – dat ćeš!

Lajčo Perušić: *Vrijeme u pokretu*,
Kratke priče, Vlastita naklada,
 Zagreb, 2017.

Božićno je vrijeme. Kalendarska zima. *Vrijeme u pokretu* Lajče Perušića sa slikom dijelka nepoznatog nam satnog mehanizma na naslovnici – ili je to neki stroj čije nam plavo-bijele ocrne konture podsjećaju na naša svjetlosna podrijetla i prvotne tame što nas još prate. Te je plava strpljivo zagasita – a bijela i crna još gore u svojoj nepomućenoj čistoći – bijela tanko i ravno bez valova ili barem kovrčice usijanja – nju još čekamo – onaj smiješak naše kose – koja malo ukoso pada. Crna isto tako ravna i uspravna – plošna i mukla – a smiju se crnci jer znaju što im raste iz glave. Smiju se stroju – smiju se satu i velikoj uri koja ne curi nego se, suprotno svakoj predodžbi – raščesljava pred našim očima. I to se može. Imao je razloga Lajčo Perušić što je za svoju naslovnicu htio, po cijenu vlastite naklade, upravo takvu sliku. Knjiga pisana dugo. Ili kratko. Ne možeš procijeniti. Jesu li to pripovijesti ili roman – odlomci nedovršenog, a ipak potpunog romana naših života. Svejedno. Kvalifikacije i određenja takve vrste su neumjesna kada je ta knjiga za nas čitatelje prije svega – dar. Zatražen – dobiven. Iz prtljažnika ravno u našu poputbinu! U ovaj Božić i u ovu zimu. Ni zaplet ni rasplet nas ne zanima. Njih ni nema – svjedoči naslovnica. Da! Pripovijeda se. I vatra gori u peći. I što s tim?! Kako se vodi priča? Možda drugom zagodom o tome i ako se bude imalo komu

i zašto. Niti pohvaliti niti zahvaliti nije dostatno. Očutjesmo prisutnost. Je li ona nova ili stara – isto nije pravo pitanje. Jest – moglo bi se sve smjestiti u neku društveno-povijesnu stvarnost bez većih teškoća. Doznati ponešto. Ali – zar je to razlog pismu?! I ovom našem. Sve je to tek – usputno. Mimogredce. Nije ono što nosi i zanosi. Pitajte naša šutljiva stopala na pravom putu. Što ćute i šute. I sve o nama znaju. I mi svi što pišemo našutjesmo se dosita, kako reče još jedan mukotrpnik iz našeg naroda. Možda neki pjesnik. I nekad nam i nije žao zbog toga. Jest – lijepih su boja ljudski glasovi. Unatoč tomu što nas loši glumci među javnicima svih vrsta uvjeravaju u suprotno. I oni koji misle da su bili naši prijatelji. Opet – ljudski glas je drag-mio-topao i kad je leden – možeš zapjevušiti himnu iz himna Duhu Svetom – ... *ugrij grudi ledene*. Uberi dvije trpke gljive mrazovke i sam večeraj. Ljudski glas! Čovjek je spreman umrijeti za nj. Otići u propast i natrag. Poniziti se do kraja. Nestati u njem. Samo da bi ga čuo. Primio. U paklu je šutnja, u raj u razgovor. A plač i škrgut zubi – dobro poznata slika. I trpi se kada gledaš raščovječenje. Onda je miliji lavež ili kokodakanje – još i ti zatepaš kokošima – ... *oj ti koko kokorajko!* I barem jedna snese jaje. Ove naše rečenice ne govore o rečenicama Lajče Perušića. I ne moraju. Možemo samo reći – nisu razmetljive – ni kratke ni dugačke. Ne traže od tebe da ih upamtiš. A jesu. Ni jednu ne možeš ponovno izreći od riječi do riječi. Prepisivati nećemo – bilo bi to lažiranje – a ipak, dobili smo nešto mnogo više od neke buduće i moguće poslovične upotrebe. Doskočice. Ukradene primjedbe. Duhovitog uzmaca. Ne! Ništa od toga. Dobili smo punopravnu prisutnost. Te

rečenice ne žele ovladati nama – ne daj, Bože – zavarati ili prevariti nas čime – ne žele nas zadiviti ni onda kad same ne mogu sakriti svoj udivljeni temelj. Zlatan Stipišić pjeva – ... *još ti mogu podvaliti ljubav...* Ni moguća podvala ni ljubav nisu upitne za Lajča Perušića – ali neupitno – ne idu skupa. Ni u primisli. To nam je podario Lajčo Perušić. Naše prisuće u svijetu ne isključuje podvale i prijevare – toliko naivni i blesavi nismo – barem ne uvijek – u ovom književniku otkrili smo prisutnost – suštu suštinu – sučastvo! – koje se korijeni u svim našim riječima i ne da se izagnati iz njih. Bonaventura Duda bi rekao – bit. Neki bi nadobudni hrvatski lektori ispravili i starocrkvenu našu sut-suštinu-sučastvo sveli na istu riječ – bit. A obje su dobrodošle i govore o nama i kad ne znamo što – nepogrješivo ih čutimo. Naše su, zaboga! Profesori koji su nas na Filozofskom fakultetu učili staroslavenski i glagoljicu na najstarijim sačuvanim tekstovima – rekli su nam ključnu rečenicu: – Nemojte se bojati – isti je to jezik – uživite se malo i oživjet će u vama! Možda ne tim riječima, ali upravo tako. Dudina molitvena pjesma o biti završava riječima: – *O biti mi daj!* Lajčo Perušić je. Ne umišlja si da može s Bogom dijeliti ono njegovo strahotno biblijsko bezimeno-zamjeničko-glagolsko: – Ja sam onaj koji jesam! U tome smislu niti se igra niti pregovara. Zna svoje. Nikomu ga ne nameće – ali zna sebe i svoje imati. Biti to što jest. O skromno je to i velebno umijeće! I ne raste posvuda. Rijetki su petci kada procvatu. A plodovi se ubiru tek nakon smrti od gladi. I onda oživiš i oćutiš – opet sam čovjek! Kolikima nama je to – što našom što Božjom krivnjom – nedostupno! I uvijek se iznova moramo do krajnje iscrpljenosti i ludila boriti za ono svoje – ljudsko. Nešto su i naši bližnji zaslužni nesumnjivo. Voljeti sebe i svoje – taj preduvjet da bi se mogao voljeti drugi – i neprijatelj! – to je muka po mjeri svakog novog dana. Svih naših dana što, hvala Bogu, još uvijek redovito sviću. A mi u istrazi. Vašoj ili našoj. I ne samo malko – nauštrb – nego nesmiljeno ništeći – pogubno. O, kakav odmor i otkriće naići na ovakvo vrijeme u pokretu! I bez samozavaravanja dobro znamo – ta knjiga nije za žderače knjiga koji knjige

gutaju – jer i takvih još ima – ili za one što si umišljaju neku stručnost i ocjenjuju tuđe domete kao da smo zato svi skupa ovdje – ne! – moraš biti i samim sobom i onim oko sebe udostojen dočekati je. Čekati možda onoliko koliko je i sam Lajčo čekao ne bi li ju napisao. U današnje računalno doba književnici nisu svjesni – računalo više piše nego oni, a oni gonjeni njegovim njegovom strujom i brzinskom moćima – sviraju izdaleka upravljane skladbe i malo kad budu mladi Mozart i stari Bach, koji račun još uvijek bolje pozna od naših računala. A orgulje u crkvama i katedralama imaju još uvijek ljepši i dublji zvuk od naših tipkovnica. I svaki glasovir. Tonko Maroević nekoliko puta je ponovio da još piše pisacim strojem: – Volim čuti udarač! Volim čuti udarač! Volim čuti udarač! Triput je ponovio akademik Tonko, uz primjetnu nelagodu voditeljice koje je već brzala u nove izazove javnog nastupa. Mi bismo tu zaustavili Tonka i pitali ga – zna li – zašto? To bi povelu spontan i nesumnjivo zanimljiv razgovor u kojemu bismo svi skupa nekamo nesumnjivo došli. Uz to – akademici su prvotno bili – šetači kroz Akademov vrt – još je u njima taj hod i vrijeme – ako nije – treba im ga iznova dati da bismo ikakvu korist od njih – ikakav čar i čar. Nego naše voditeljice i voditelji petminutnjaka ili polurnjaka iz kulture – nemaju ni te hrabrosti ni znanja, niti su osobe koje su nekada nešto same spomena vrijedno stvorile niti su upućene dostatno u ovu kulturu čije ime stoji u nazivu njihove ustanove – a čak i bez tog nužnog preduvjeta razumijevanja bilokoje i biločije kulture – može se biti dobar novinar – iskren i znatiželjan – povesti razgovor – valja priznati da im i programske sheme ne dozvoljavaju čak ni to da budu pristojni. Više je to gonjenje hrtova ne bi li se istjerala neka lisica. Nekada do nepodnošljivosti nadmeno i samozadovoljno – nekada mlako – nekada ljigavo – nekada blagorečeno – nestručno. Nekada mučno. I većina se pozvanih i prikazanih ponaša ulizički zahvalno što su uopće pozvani i prikazani – kao da ih mi ne plaćamo i kao da im to nije prijevaka dužnost. I sve se čini ne bi se dobila koja sekunda u tih pišljivih pet minuta. Evo, istjeraše vuka. Ili vučicu!

Vrabci i komarci. Ili zmije koje su isto zaštićena vrsta. Sve ih volimo – kako da ne! Samo dajte – zaštitite nas od vas. Ovo preostalih pastira što još uzgajaju ovce i koze! Krave i volovi. Kokoši i svinje. Konji! Golubovi! Grlice! Vrane! Sjenice! Lastavice! Sokolovi! Miševi! Mačke! Psi! Prezret će nas i nadživjeti. O stablima da i ne govorimo. Ako ih sve ne posijećemo u međuvremenu i prodamo budzašto. U njima ima kulture tisućljetnog uzgoja – pripitomljavanja i osmišljavanja kulturnoga krajolika, kako se svojedobno zvala jedna emisija dobrog naslova – a ne može se ostati samo na naslovu. Benediktinci su kultivirali zemlju i ljude gdje god su došli. Naši današnji svećenici za naše novce kupuju plastično cvijeće. Voze se u skupim autima i pilje ukočeno u kameru, govoreći o nekom zlu pripisujući ga valjda – nama?! Koji grcamo u dugovima – ludimo za ljudima i život svoj dajemo za bližnje. Ljubimo neprijatelje! Ta oni su zlo! Nije nam se ništa gore moglo dogoditi. Tako za Lajču Perušića nećete sigurno čuti ni u jednoj našoj kulturnoj emisiji niti će iti jedan svećenik djeci pročitati nešto njegovo na vjeronauku, iako u početku bijaše riječ i prisutnije i bitnije za našu budućnost jest ono što se sada s njom čini i govori – i za vjeru i za nauk – nego ono što su koncili stoljećima usaglašavali – kardinali i pape koji više sličje na šišmiše nego na Božje ljude, kroz stoljeća gosteći se i topleći u hermelinu slagali i razglabali. I još će – ako Bog da! Morat će, poživi li Bog papu Franju. Prvo sebe same. A onda nas. Ako nas bude. Ako ne budemo u ludnici ili zatvoru ili unutar žilet-žice. A učitelji su tek što podcijenjena i preopterećena čeljad – što i sami samozadovoljni i duhovno lijeni manipulatori. Nisu samo oni krivi – to je sustav od njih napravio. Zato smo sretni što smo upravo mi pozvani govoriti i pisati o ovom književniku i činimo to s ponosom – i dosta progutanog gnjeva. Pretrpljenih nepravdi. Nesebične žrtve. Ne samo naše – nego i svih naraštaja prije nas – koji nas ponekad udostojše kojim uskrsnućem. Sve rjeđim. Više se umire. I seli se. U drugi jezik. Može se knjiga Lajče Perušića čitati i na drugi način – eto – neke uspomene iz nekog doba – doživljaji – dragocjeni njegovoj obitelji – koji nikad

neće dospjeti do šire književne javnosti. A kamoli postati opća dobrobit. Tako mogu razmišljati samo duboko iskorijenjeni ljudi – cijepljeni protiv svake svetosti i svjetlosti – neupoznati s tamom – ljudi lampice koje se niti s mjerom pale niti gase. Barem ne u našoj državi. Bez pameti. Š još dubljim nerazumijevanjem ludosti. Riječ je o tome – možeš li u svoj život i svoje riječi unijeti sve što jesi ili nisi. I razlikujući to dvoje svojim riječima – razlučiti. Rasstupiti – rekle bi naše mame kad im briga za djecu i svijet kojemu su ih podarile stvore tamnu glavobolnu maglu u vidu. Kada više ne vide ni razlog ni svrhu niti mogu utjecati na bilo kakav plan. Ali ne predaju se majke tako lako. Ako nisu čedomorke, razumije se, ili vrtirepke koje bi se još producirale pa i za račun svog poroda. Moda je moda! Lafstajl kupuju i žene čije su matere i babe još znale prestiti i tkati. A luši su bliže duži. Lušo sve čini s dušom. Drukčije ne može. Jer svijet nekoć bje mlad i lujahan. Odjeven u svoju rukotvorinu. U svete znakove i značenja. Uresepise-ukrase. Samo, više se ne pozna. Sam sebe. I svoju zemlju. Sve je u njoj i na njoj. I znali smo uzgojiti i stvoriti. Svojim rukama. Bog je na sve mislio. A mi Boga ne uživamo – glagoljaški zapis izriče osudu grješnicima: – ... *nit Boga uživaju – nit...* ne sjećamo se više što – ima još toga što zaslužuje prijekor – zasad je dosta ovo. Boga užiti. I Oca i Sina i Duha Svetog. Ili po Tinu Ujeviću – majku. Jer Tin kaže – Majka je Bog – ne Dzeus ni Sabaot. Majka! Majka može sve. I nije tako jadna i bijedna kakvo nam danomice tupe i zaglupljuju nas. Čovjeku ne preostaje ništa drugo nego ČUDITI SE. Što znači – postati pjesnik ili tek – čudak. Ili luđak. I sjesti u neki budžak – pred zid i pisuckati u bilježnicu. Olovna slova. Zbog današnjeg doba – provesti ih kroz računalnu struju i odaslati. *Ite missa est*. Opet se moramo sjetiti ljudskog glasa – i mi smo narod zapisa-svitka-knjige – i naše su i azbuke i bukvari – rovaši i rune – uzlovi i čvorovi – naši su i brojevi i rojevi pčela i zvijezda – naša su i gnijezda i ludo očevo dijete – djevojčica zvana Mudrost što se igrala u početku do nogu Gospodinovih – sve nam od nje. I glas i glazba i glazbala. Lajčo Perušić glazbi duguje i posvećuje zahvalne i nadahnute

redke u svome vremenu u pokretu. Pomogla mu je kad je ušutjela nutrina. Razgovorila njegovu dubinu i dosegla visinu koju možda ne bi mogao sam doseći. Oblikovala ovu našu sredinu. Budu li visina i dubina razgovorljive – neće ni ona umuknuti i zamuknuti – nestati i ustuknuti. Makar bila na mucu. Na mucu se poznaju junaci! Podnaslov knjige jest – kratke priče. *Pričati... pričeti...* stara je riječ za početka – značila je – započeti. Je li došlo doba kratkih početaka? Kako tvrde znanstvenici. Koliko god kratki bili – opet bivaju vječno nesvršeno počelo – sva počela što se nastavlja u trajaju-preobražavaju se. Sudjeluju. I iscrpljuju se. Gledaj u naša razgradljiva i izgrađujuća počela. Načela i pravila što ih poštuje i provodi sva priroda i svaka dobra umjetnost i umijeće. Svaki dobar čovjek. Nije zalud crkva bosanska svoj puk zvala – dobri ljudi – dalje su slijedili strojnici – gosti – didovi na čelu. Nije to bilo ludo ni kvarno što se za neke druge crkve baš i ne bi moglo reći. Gle Henrika VIII. – poubija nekoliko svojih žena – a on rodonačelnik anglikanske vjere tako da je današnji poglavar te crkve engleska kraljica njegov sljednik. Ili Martin Luther koji je svoje, u osnovi većinom prihvatljive teze, prikucio na vrata katedrale u Tübingenu, nekako u doba seljačkih buna. Sklonio se u nekih velikaša i zapisao: – *Ubijajte ih kao bijesne pse!* I Isus je isto rekao da donosi mač. Dao se ipak raspeti. Muhamedne. Taj pustinjski trgovac osta pri maču. Danas eksploziv. Buda pak – velikodušno ostavi nam svoju praznu stolicu. O, nasjedismo se na njoj u svim kućama i skupovima na koje nas nisu pozvali. O papama već rekossmo. Časni izuzeci se podrazumijevaju. Danas je – sve dopušteno. Što znači – Boga nema – a shodno tomu ni čovjeka. Bogočovjeka. Nema Božice. Ima ljudskih prava i sva sila plaćenika koji bezočno i bezobzirno traže od nas novce da bi mogli kupovati plastične narukvice kojima se umirućem djetetu pred njima ustanovio stupanj izgladnelosti. Eto – predsjednica

UNICEF-a za Hrvatsku upravu je nabavku takvih mjernih narukvica najavila kao najznačajniji projekt hrvatskog predstavnništva. Jest – nešto čine misionari. I ljudi dobre volje. Ostali imaju kućne ljubimce i brinu se na koji je način mačka digla rep. Ne znamo jesmo li išta rekli o knjizi Lajča Perušuća. Nismo to željeli izbjeći. Iz počitanja. Njegovi počeci pokrenuli su vrijeme – njegovo i njegovih bližnjih. I oni su stali uza nj i iza njega – još su tu. Mi nismo te sreće. Ali pjesnici jesmo. A pjesnici imaju pravo i na nesreću i na duševna srodstva više nego oni koji pričinju-započinju život i pripovijedaju ga i tako prenose dalje. Jer pjesnici iz cjelokupne glazbe nekog jezika skladaju nove skladbe – čiste i časovite – one su nadosobna ljubav – bolja od života! Stoga ovaj prikaz neće proći bez Perušićevih pjesama. To je jedna stranica u tjedniku *Hrvatsko slovo* od 27. siječnja 2012., s nadnaslovom *Hrvatska poezija* i s Perušićevim naslovom – *Iz mojih ruku proključava žito*. Devet pjesama – *Počelo je sve od ruku – Očeve ruke – Motrim ruke što se stiču – Žitna polja – Đeram – Ravni – Ivančice – Stari toranj – Suze moje djece*. Devet koraka. Devet nebesa. Devetero braće iz svetih pjesama naše pretkršćanske starine. Izdevetati nekoga. Devet je jedan od naših svetih brojeva. Devet-deset. Devetnadeset. Devetnajst! Broj zvijeri vrebja – tri šestice devet na deset preobražava u ludo i drago – *zvijere!* Devet preokreće šest. Svaku od tih pjesama mogli bismo potpisati. A jednom davno rekossmo – bit će dostatan samo naslov. Samo – umjesto derma mi bismo rekli – bunar. Bude li istina – nastupit ćemo na proljeće u slavonskom selu Privlaci pred osnovnoškolskom djecom s izborom pjesama od naših početaka. Za naše doba – pročitat ćemo ovih devet pjesama. I možda na kraju nešto svoje. I?! Što očekujemo? Pokrenuti vrijeme. Naše vrijeme. Ništa manje.

Božica ZOKO

Rad snova – filigranski izložen javnosti

Dragan Gligora: *Rad snova*,
Naklada Bošković, Split, 2017.

Preokupacije opusima pojedinih književnika iz prošloga i aktualnoga stoljeća u nedavno objavljenoj knjizi Dragana Gligore obuhvaćaju širok raspon od (vivi)sekcije njihovih (auto)poetika, preko propitivanja odnosa između mitskoga, izmišljenoga i stvarnoga sve do, primjerice, prostornosti ili traganja za autentičnošću. Opsega tritotinjak kartica, *Rad snova* okuplja sedamnaest znanstvenih radova prethodno objavljenih u zbornicima i periodici, a u ovome izdanju raspoređenih u tri cjeline: 1. *Osvajanje otoka*, 2. *Tigar i drugi* te 3. *Znanje i moć*. Uz glavni korpus tekstova knjiga je opremljena i popisima primarne i sekundarne literature, kazalom imena te sažetkom na engleskome jeziku. Prvi dio te analitičke šetnje u koju nas poziva autorov „rad snova“, tj. njegovo tumačenje proizvedene naracije, čitatelja (u)vodi u osebujan svijet proze Petra Šegedina. Ukupno sedam radova posvećeno je Šegedinovim romanima i novelisticima, no ostalih deset studija ukazuje na to da Šegedin – čije je djelo bilo i istraživačka tema autorove doktorske disertacije – nikako nije jedini književnik koji se našao u žarištu njegova interesa. Dapače, u Šegedinovu su se društvu – ili on u njihovu – u okviru ovoga izdanja našla još tri otočana: Marinković, Nizeteo i Zemljar, potom Ujević, Maruna, Aralica, T. M. Bilosnić te samo jedan stranac, Čeh Bohumil Hrabal... Postavivši kao ishodište svoje knjige upravo prvu Šegedinovu objavljenu prozu *Priča* – koju ujedno tretira kao Šegedinovo ishodište, tj. svojevrsan uvod u njegovu poetiku – autor kroz tu naraciju iščitava „proces proizvodnje teksta koji se uspostavlja u odnosu prema subjektu i stvarnosti“. Povezujući Šegedinove pripovjedne postupke s avangardnim strujanjima, fenomenologijom, egzistencijalizmom, kubizmom i nadrealizmom, ruskim formalizmom te strukturalizmom, autor se

u svojim pregledno strukturiranim i vješto vođenim analizama kao hvatištima služi nizom pronicljivo detektiranih detalja. Šegedinovi su junaci najčešće nositelji emotivnih trauma koje se, Bitijevim riječima, pri/povijesću prerađuju. Obilježeni su emocijama „teških boja“ (otudenost, ništavilo, ledena praznina, odbojnost, ravnodušnost, strah), koje se, kao u kontrapunktu, ciklotimično izmjenjuju sa stanjima životnoga optimizma i punine. Posljedica takva „demonskog plesa“ nerijetko je dezintegracija subjekta koju autor prati i na razini naracije, uočavajući fragmentaciju i osporavanje mimeze karakteristične za realistički modus. Još neke od karakteristika Šegedinove proze koje autor izdvaja i povezuje s Einsteinom i prirodnim znanostima, posebice fizikom, jesu autoreferencijalnost te propitivanje prostorno-vremenskih relacija (jedinствeno, stopljeno „prostovrijeme“ s jedne strane te rascjepkanost vremenskih isječaka s druge). „Priču u priči“ prepoznaje kao jedan od najčešćih Šegedinovih postupaka, koji upravo generira nove odnose unutar teksta: paralelizam između dvaju tekstova i subjekata, između prošlosti i sadašnjosti, svjesnoga i nesvjesnoga, pa i propitivanje samoga pripovjednoga oblika priče. Isto kao što se subjekt neprestano gradi pa razgrađuje, tako i tekst dinamično pulsira stalnom mijenom, konstrukcijom i dekonstrukcijom, stoga autor Šegedinovu *Priču* uzima kao metatekst, tj. metakod, prapriču kojom se valja poslužiti za dešifriranje cjelokupnoga Šegedinova opusa. Detektirajući izvorišta straha Šegedinovih likova u krivnji, tj. neprevladano-me Edipovu kompleksu, autor kategorizira navedenu emociju kao strah od nepoznatoga u svijetu punom proturječja, strah od gubitka subjekta u modernome, znanstveno protumačenom svijetu, tzv. „demonizam znanosti“ te politički uvjetovan strah. Piščevu novelu *Dan* – i njezine mitske kraljlike – tumači kao alegorijsku priču o putovanju čovjeka kroz četiri razdoblja, u okviru imanentnoga sukoba prirode i kulture, a u pripovijesti *Izdajnik* iščitava problematiziranje apsurdna života koji se manifestira rasapom psihe protagonista Urbana. Dezintegracija obilježava i likove iz *Osamljenika*, romana u kojemu kao jednu od najvažnijih diskurzivnih strategija Dragan

Gligora navodi introspekciju likova predodrečenu unutarnjim monolozima, do kojih dolazi u pokušaju traganja za autentičnim bitkom i vlastitim identitetom. Autor psihanalitički secira likove dajući nam legitimna objašnjenja njihovih složenih emotivnih reakcija, posebice strahova, koji se manifestiraju u svim licama narcizma (oscilacije između položaja žrtve odnosno mučenika do težnje dostizanja polubožanstva). Jedino rješenje unutrašnjega kaosa, koji nastaje zbog čežnje subjekta za izgubljenom puninom, je samo-redukcija, odbacivanje dijelova sebe, tj. lažne slike o samome sebi i ponovna izgradnja, ovaj put autentične osobnosti i životne stvarnosti. U svim autorovim radovima posvećenima Šegedinu isprepliću se zajedničke uporišne točke, no kao najvažniju njegovu (i piščevu) temu moguće je izdvojiti potragu za autentičnim te neprestani pokušaj osmišljavanja vlastitoga bitka koji završava dekompenzacijom i dezintegracijom. Uzaludno nastojanje povratka prirodi u dehumaniziranome svijetu današnjice još je jedna velika Šegedinova tema, a njegovi su pripovjedači-šetači zapravo antitflaneri, jer prizori na koje nailaze u šetnjama češće izazivaju tjeskobu i strah nego ugodu. Međutim, naglašava autor, odnos između mediteranskoga i modernoga urbanog kronotopa kod Šegedina nije jednoznačan u smislu idealizacije zavičajnoga, a demonizacije urbanoga: grad jest jedan od temelja kulture, samo što je izgubio sklad – ili iluziju sklada – koju mediteranski gradski prostor još ima. Jednako umijeće kojim ponire u gotovo nepregledne, katkad i neuhvatljive slojeve Šegedinova opusa, autor dosljedno i uvjerljivo pokazuje i u raščlambi djela drugih književnika. Istom lakoćom razumijevanja i zavidnom percepcijom zaranja u odabrane predloške, pozivajući čitatelja na (su)otkrivanje onoga dubljeg, prikrivenog smisla i značenja, koje nerijetko izmiče čak i izvježbanom oku struke. I emigrantski pisac Nizeteo tematizira specifičnu narav otočana, te se, kao i u Šegedina, u njegovoj novelistici pojavljuju dva kronotopa: onaj dalmatinskoga inzularnog prostora i američkoga dinimiziranog modernog svijeta. Autor, međutim, vremensko-prostorni binarizam uočava ne samo u radnji nego i u sudnosima te psihološkoj analizi likova, a

treća je opreka kronološka, između sadašnjosti i prošlosti. Baveći se stihovima još jednog egzilanta, Borisa Marune, povezuje njegovu poeziju s temeljnim postavkama filozofije fenomenologije i egzistencijalizma, te u njoj, s jedne strane, uočava dekonstrukciju općih mjesta egzilantske poezije, posebice oslobađanje od nepotrebnih sporna patetike, a s druge simultano uspostavljanje dijaloga s literarnom suvremenosti, drugim riječima, demitizaciju i deideologizaciju modernoga zapadnog svijeta, nakon koje nerijetko slijedi reinitijalizacija. Temeljnu opreku u Marinkovićevoj *Gloriji* nalazi u odnosu između istine i iluzije, opažajući u dramskoj i semantičkoj kombinatorici niz analoških postupaka usporedivih s potezima u šahu. Jedna od analitičkih točaka i u ovome je radu potraga za bitkom – autor ovu dramu višeznačja čita kao tragediju žene koja ni u vjeri ni u ljubavi ne može naći svoj identitet, povezujući žensku nepredodivost, tj. određenje ženskoga kao Drugoga muškog subjekta, s raspravama feminističke kritike. Analizirajući pripovjedne strategije Ante Zemljara, u njegovim prozama nalazi preradbu autobiografskoga u naraciju, tj. miješanje egzistencijalističkoga i intimnoga diskursa, pripovijedanje u Ich-formi te retoriku okrenutu pripovjednomu subjektu, istovremeno dijaloški usmjerenom i prema svijetu, a sve to upakirano u igru između pripovjednoga glasa i teksta te pripovjedača i njegovih likova. Subjekt nošen željom za cjelovitom i logičnom izgradnjom svojega bića prisutan je i u žanrovski hibridnom Ujevićevu *Ispitu savjesti*. Riječ je o tekstu lirsko-afektivnoga diskursa kojim pisac kao da se poigrava čitateljem, obrazlažući svoja proturječja u načinu pisanja te u provedbi osnovne ideje. Stoga autor ovaj esej tumači kao „dekonstrukciju na djelu“, navodeći kako Ujević u umjetnosti vidi rješenje unutarnjih aporija – šegedinski rečeno, jedini način da čovjek opravda vlastiti bitak jest stvaranje. Lirski subjekt u Bilosnićevoj zbirci *Tigar* upotrebljava arhetip tigra s ciljem izgradnje vlastite pjesničke ispovijesti, a to, opaža autor, čini poigravanjem simbolikom tigra, koji, kao u poznatoj pjesmi Williama Blakea, nosi dvojake, pozitivne (moć, snaga, ljepota) i negativne konotacije (osamljeničvo, izmicanje, luta-

nje, čak i zlo). Time dolazi do procesa uzajamne kreacije, stvaranja, u kojemu tigar stvara tekst i tekst stvara tigra, čime se – zaključuje autor – pjesnik približava samim ponorima bitka. A upravo Blakea navodi Bilosnić u svojoj kasnije objavljenoj zbirci *Afrika*, o kojoj autor, s obzirom na povezanost okupljenih pjesama tematikom, motivima i toposima, piše kao o svojevrsnoj poemi. Poput tigra iz istoimene zbirke, i Afrika stalno izmiče, začudna i nevidljiva racionalnomu te je autor interpretira kao raspuklinu bitka, prikrivenu moralnu osudu „dostignuća“ zapadne civilizacije, kao i načina na koji je to dostigla, silom pretvarajući „crno u bijelo“. Autorov interes za književno stvaralaštvo Tomislava Marijana Bilosnića proteže se i na pjesnikov *Vrt*, kao prostor pomirbe, kompromisa prirode i kulture koji je moguće iščitavati kao knjigu. Mitsko u funkciji gradbenoga nalazi Dragan Gligora i u Aralčinu romanu *Psi u trgovistu*: san je izvorište priča u ovome djelu cikličke strukture u kojemu Aralica ulančavanjem i umetanjem priča kreira složenu, multi-pripovjedačku strukturu prožetu mitskim elementima. Nakon niza književnih imena koja po svojem duhovnom habitusu pripadaju hrvatskom (emigrantskom) književnom prostoru, posljednji prilog vodi nas u suvremenu češku književnost, završavajući ovu „šetnju“ jednim strancem, koji ni po čemu drugome u ovome izboru nije uljez. Izdvajajući kao ključne pojmove romana *Dvorio sam engleskoga kralja* Bohumila Hrabala „užitak“ i „znanje“, autor kao njegovu paradigmatnu sintagmu određuje „nevjerojatno koje postaje stvarnost“ upereno prema svojevrsnome potkopavanju uobičajene, empirijske percepcije svijeta. Uspoređujući Hrabalove postupke (asocijacije, igre riječi, postavljanje nespojivog u isti kontekst) s postupcima nadrealista, zaključuje kako se djelo temelji na binarnim oprekama, a životni put protagonista čita kao put inicijacije kroz koju se dostiže zrelost, spoznaja i sloboda u smislu odgovornosti za vlastiti život.

Prilozi okupljeni u cjelinu knjige *Rad snova* Dragana Gligore nesumnjivo pokazuju da je riječ o proučavatelju raskošna uvida u književnu, književnoteorijsku i književnopovijesnu faktografiju, koji u interpretaciji i analizama suvereno i spretno barata znanstvenim instrumentarijem,

metodološki se oslanjajući na najnovije spoznaje humanističkih i društvenih znanosti. Studije u ovome izdanju – koje u budućim (pre)vrednovanjima djela analiziranih autora nikako ne bi valjalo propustiti – prožete su poveznicama s radovima najznačajnijih imena domaće i inozemne teorije i znanosti o književnosti, filozofije i psihoanalize (Biti, Čale, Senker, Paro, Flaker, Frangeš, Jelčić, Solar, Zlatar, Nemeč, Lipovčan, Stamač, Maroević, Milanja, Šalat, Freud, Lévi-Strauss, Frye, Cook, Lacan, Silverman, Wright, Kant, Culler, Kristeva, Lodge, Eagleton, Majorov, Cassirer, Žižek, Eliade, Felman) te se, osim metodološkoga eklekticizma, odlikuju znanstveno primjerenim metajezikom, originalnim pristupom i akribijom, što njihova autora svrstava u red vrsnih i pouzdanih znanstvenika, a ovu knjigu čini vrijednim doprinosom istraživanju hrvatske književne povjesnice.

Ana BATINIĆ

Priče prozračne poput neba i životopisne kao što je tamošnji svijet

Suvremena kubanska pripovijest,
Republika, br. 7 – 8., DHK, Zagreb, 2017.

O kubanskoj književnosti do sada smo znali malo ili ništa, zato je prevodilački poduhvat znane hispanistice dr. sc. Željke Lovrenčić vrijedan svake pažnje i pohvale. Važno je to kazati prikazujući *Suvremenu kubansku pripovijest*, u odabiru Alberta Guerrea Naranja, vodećega suvremenog kubanskog književnika srednjega naraštaja, iz razloga uvriježene predrasude kako iz jedne socijalističke zemlje možemo očekivati samo tzv. „sorealističku“ prozu. Međutim, iščitavanje priča trideset i jednoga kubanskoga autora rođenoga između 1940. i 1989. godine susret je s modernom i svježom latinskoameričkom, uže karipskom, lepršavom prozom premreženom iskustvima

svremenih svjetskih književnih utjecaja. Ni jedna od ponuđenih priča ne ponavlja ni sadržaj ni formu, što dovoljno govori o širokim inspiracijskim nagnućima predstavljenih autora. Uz vješto propitivanje svih mogućih književnih pravaca, ovdje ćemo se suočiti s nadrealističkim nagnućima, naturalizmom hemingvejskoga tipa, ekspresionizmom i znanstvenom fantastikom, fantastičnim realizmom jednog Marija Vargasa Llose, „baroknom“ fantastikom i miješanjem stvarnih činjenica s fikcijom svojstvenim Borgesu ili Gabrielu Garcíji Márquezu, naići na priče s povijesnom, političkom, kulturološkom, mističnom i mitološkom, ljubavnom i socijalnom tematikom.

Okosnica suvremene kubanske proze društvena je i politička zbilja na ovome najvećem otoku Velikih Antila, donijeta u rasponu od mitoloških priča do klimatskih prilika, od sjećanja na revoluciju do bijega s otoka preko Floridskoga prolaza. Ovo shvaćanje proze drukčije je od onoga na koji smo navikli u europskim okvirima, ne samo po ravnopravnome i paralelnome ispisu proznih, lirskih i kritičko književnih dionica već i po solidarnosti autora sa svojim likovima u kojima ima nešto djetinje, čisto i nevino, sve do uočljivih filmskih postupaka u kojima se dijelovi priče poput kadrova slažu u sekvence kako bi priča i slikovito i brzo izazvala čitateljeve emocije. Zadiranje u kvrgavo meso stvarnosti postiže se izrazito uzarenom frekvencijom riječi i fleksibilnošću stilskih oblika tako da čitanje ovih priča, prozračnih poput neba i životopisnih kao što je ovaj svijet, pruža čistu nasladu. Iako priče pišu autori srednje životne dobi, kao junaci ovih pripovjedaka najčešće defiliraju stari ili potpuno mladi ljudi, pa su ovdje sažeta različita životna iskustva u koja je upletena karijska mitologija, španjolsko-afrički etnos, kubanska povijest i njen revolucionarni projekt, godine blokade i emigracije, društvena i politička hipokrizija, da bi se u samome žarištu interesa konačno zazrcalila ironična kritika detronizirajuće političke zbilje. Kozmopolitska otvorenost autora ovih pripovijesti koliko omogućava oponašanje različitih stilova toliko i srdačnost, dobroćudnost i tolerantnost kao dominantne sustave vrijednosti. Ovdje je

na djelu izuzetna ambicija potpuno individualnoga pogleda pisaca glede estetskih orijentacija i političkih nazora, kada se problematizira pitanje ljudske slobode i društveno-političko biće. Iz pripovijesti u pripovijest mi pratimo cizelirane gravure o životu kubanskoga društva u prošlosti i sadašnjosti, bez suvišnih dionica, kao i refleksije konkretnih fakata na buduću, tek slučenu sliku ovoga svijeta. Bez obzira što se tekstovi priča ispisuju po matricama od trubadurskoga, dnevničko-lirskoga, do ponekad paklenoga i halucinantnoga diskursa, formalno i sadržajno pripovijedanje teče stalno strujom ljudskoga duha sklonoga propitivanju svih poznatih vrijednosti.

U ovoj panorami autori su zastupljeni abecednim redom po imenu, rođeni u razdoblju od 1940. do 1989. godine: Ahmel Echevarría Peré, Alberto Guera Naranjo, Alexey Rodríguez Lorenzo, Antonio Carballo, Antonio Rodríguez Salvador, Arnaldo Muñoz Viquillón, Carlos L. Zamora, Daneris Fernández, Dulce María Sotolongo, Edel Morales, Eduardo Heras León, Elaine Vilar Madruga, Emilio Comas Paret, Eric Flores Taylor, Félix Mondéjar Pérez, Julio Travieso, Ketty Blanco, Laidi Fernández, Lourdes de Armas, Lourdes Pasalodos Díaz, Malena Salazar Maciá, Marcial Gala, Miguel Terry Valdespino, Mylene Fernández Pintado, Pedro Pérez Rivero, Rafael de Aguila, Raydel Araoz, Reinaldo Montero, Reynaldo Duret Sotomayor, Rodolfo Alpízar Castillo i Virgen Guitiérrez Mesa.

U priči Ahmela Echevarría Peréa naslovljenoj po filmu Roba Reinera *Imaš petlju* ključno je pitanje: *Je li tvoj život drugim ljudima donosio sreću?* Kristalizacija svijesti o individualnosti ovdje nije samo stvar jedne književne zbilje već i široka platforma na kojoj se gradi etički kodeks i pacifistički stav pojedinca i društva kao samosvojne vrijednosti. Kratkim, jednostavnim, često i od jedne riječi sastavljenim rečenicama autor nas poput filmskoga „švenka“ prebacuje, i vremenski i prostorno, iz jednoga u drugo neočekivano stanje, a da se ne udaljava od esencijalne društvene i duhovne zbilje, vremena koje prostorno podnosi više slojeva činjenica. Ništa čudno, ako prihvatimo ovdje iznije-

tu tezu kako *Bog piše pravilno, ali redovi su mu uvrnuti*.

Priča *Vidikovac* govori o kući u kojoj je živio Hemingway kada je boravio na Kubi. Čekajući u toj kući rezultate natječaja nagrada za priče, autor Alberto Guera Naranjo u prvome licu razmišlja: *Previše je pisaca iz naše zemlje iskoristavalo njegove dobre zamisli kako bi u potpuno baroknoj zemlji postigli hemingwaysku ekonomičnost*. Ova rečenica na ponajbolji način ocjenjuje, bar jedan dio, suvremenoga kubanskoga pripovijedanja na koje neprolazni Hemingway i danas ima značajan utjecaj. No umjesto u pustolovnu priču, Alberto Guera Naranjo će nas uvesti u profinjenu psihološko-dramaturšku avanturu iščekivanja lova na nagrade, hemingvejski se odnoseći s ciničkim nepoštivanjem prema svemu, a da pri tome ni časa ne zatomu svoje emocije. Izmjenom dojmljivih slika, ne gubeći osjećaj za realnost, autor nas paralelno upoznaje s Hemingwayevim boravkom i životom na Kubi, nekadašnjim i današnjim izgledom njegove kuće, odnosa domaćih književnika prema ovome američkom literarnom velikanu. Činjenice književno-političke prirode gdje nisu amnestirani ni Kubanski institut za knjigu, Društvo književnika i Gradsko vijeće, nadrastaju privatnost u kojoj pitanje jedne književne nagrade postaje svjedočanstvo postojećega stanja iznad osobnoga doživljaja, gdje se i *članovi žirija pred tako snažnim pljeskom nervoznih ljudi osjećaju kao porota*.

Alexey Rodríguez Lorenzo u priči *Unukov posjet* piše o starcu kojega tv voditeljica s upaljena ekrana pita: *Kakvu vijest želiš?* – da bi ga kasnije korila kako ne želi vidjeti stvari *onakvima kakve jesu*, kao i to što nije tražio ni jednu vijest vezanu za našu zemlju. Dok starac čeka dolazak unuka koji neće doći, jer je stradao u zrakoplovnoj nesreći upravo prikazanoj u izravnim tv vijestima koje gleda, mijenjaju se osjećaji i zdravstveno stanje, bolest zamjenjuje želja za životom, *svijest o vremenu izgubljenom u čvrstim dogmama* zamjenjuju slike grada koji izgleda kao nov; zrakoplov i karbonizirani leš zaledit će leđa i pogled prema vratima, kao što se zaleđuje slika na ekranu, tako da život osamljenoga, isluženog i napuštenoga starca *ne prestaje biti grozna*

televizijska drama koja posredno otkriva duhovno stanje cijeloga jednog naroda.

Antonio Carballo u pripovijesti *Lubanja Adolfa Pözlza* piše o komadiću lubanje Adolfa Hitlera koju u *matrjoški* na Kubu donosi visoki časnik KGB-a *optužen da je zlostavljao nacističke zatvorenike* kako bi *izravnao račune s führerovim duhom*. To je istodobno i priča o Berlinskoj zidu pretvorenom u *nesumnjivi izvor suvenira* vezanih uz posrnuće suvremene povijesti, kada su se mnogi *kubanski studenti vraćali na Otok pokunjeni i bunjeni*. Opiranje besmislu jedinstven je sadržaj ove pripovijetke pisane jezikom uspomena tako da se predmet kazivanja tijekom radnje uvijek podešava novomu rakursu pogleda na zbilju u kojoj se *čuvaju ostatci neprijatelja kao da su od kojeg vašeg...*

Antonio Rodríguez Salvador se u priči *Čvrsto* bavi čovjekom kojemu je netko tijekom autobusne vožnje prema Havani ukrao nogu. Tražeći zamjenu za ukradenu nogu, junak ove priče, Manolo, koji je vozač kamiona u jednome državnom poduzeću gdje se radnici bore za prvomajsko udarničko odličje, nailazi na niz tragično-komičnih peripetija, gubeći ženu, nogu, a moguće i posao. Odričući se iz dana u dan svega čega se odreći može, radeći dvostruko više od drugih, naš junak kupuje nogu, čas žensku, čas kraću, lijevu, a ne desnu koja mu treba. Desna se noga ovdje pojavljuje kao preobražavajuća metafora, svojevrsni simbolički element socijalne djelotvornosti i degeneriranog mehanizma društva, zbilje koja se svodi na sudjelovanje u prvomajskome mimohodu.

Arnaldo Muñoz Viquillón u stilu *rhythmica i bluesa* surrealistički *uranja u izmišljena mjesta, u mjesta koja ne postoje ni u jednome carstvu*, ali postoje u *njegovim utopijama*. U reinkarnacijskim stanjima i dalekim krajevima čut će se glazba Chopina, Liszta, Berlioza, Heine, Rimsky Korzakova, Čajkovskog, vidjeti trgovine, sresti doseljenici, pojaviti Cádiz, Sevilla, Varšava, Pariz, Vijetnam, Karibi, Irci, ali i Aristotel, Pindar, Puškin, i tko sve i što sve ne. Iz rečenice u rečenicu scene se mijenjaju u potrazi za svojom imaginarnom Lili koja će mu se *objesiti oko vrata i skakati od radosti*. Pripovijest *Lila*, pisana ekspresionističkim tendencijama, zbilju pretvara u

niz fascinantnih, mističnih, meditativnih, čas racionalnih, čas nestvarnih slika, slijedeći onu nit koja se provlači između opće povijesti i čovjeka kao jedinke upletene u tu istu povijest.

Carlos L. Zamora piše (*Ono što dolazi iz mora*) o slučajnome susretu oženjena muškarca i udane žene na nekome seminaru i želji da se *do beskonačnosti produži taj susret*, da bi konačno sve završilo na obećanjima o ponovnom susretu. Muška i ženska priča teku paralelno sa simbolima karipskog azura i *onih mirisa koji se rađaju u moru*. Fabulativni zapleti i snaga jezičnoga izraza najbolja su strana ove ljubavne pripovijesti, koja nas uči kako za pripovijedanje nije dovoljan samo siže i htijenje već prije svega znanje u kojemu neće biti ponavljanja. Otuda ova jednostavna proza natopljena poetskom toplinom, iako već poznata sadržaja, donosi ugodu onoga govorenja koje počinje uzavrelo, a završava u nijemosti punoj mirisa koje na početku i nismo raspoznavali.

U priči *Bog na parkiralištu* Daneris Fernández govori o susretu u crkvi na parkiralištu za kamione s propovjednikom, bivšim ubojicom (čovjekom koji je ubio drugoga u vožnji), a koji sada poručuje: *Bog te ljubi, Nije bitno što si učinio, On te ljubi*, te koji će se, na kraju, sam baciti na glavu iza propovjedaonice. I ovdje, kao i u drugim pripovijetkama kubanskih autora, susrećemo se s nizom naizmjeničnih različitih slika, kontrastnih elemenata i egzistencijalnih suprotnosti koje grade kostur radnje ispunjene snatrenjima i sanjarenjima, moralnim pitanjima i apсурdnim stanjima.

Dulce María Sotolongo ispisuje nadrealnu priču *Ulje na platnu za Palestinu* u kojoj će prodefilirati Arafat i likovi i iz *Tisuću i jedne noći*, Michael Jackson, Marx i Lenjin, spomenut će se Karibi, kao i Meka, Sredozemlje, Afganistan, Libija, Sirija, Iran, Afrika, Palestinci, a sve to *zbog boli u testisima*, zapravo zato što te *boli to što je tvoja zemlja koja se nalazi tako daleko, izgubljena u gluposti dvaju ratova*. Ova antiratna priča u kojoj se lopate zamjenjuju za bombe govori o raščovječenju u vremenu i prostoru čije se koordinate često gube. *Vičeš na španjolskom, na engleskom, na svim mogućim jezicima bola i oni pitaju,*

nekoliko puta pitaju za tvoju nacionalnost; pitaju iste stvari. Pa i kad izričaj prelazi u alegorijski, u ovoj se pripovijesti, i na emocionalnome i na intelektualnome planu, dade osjetiti žestoka kritika svega onoga zbog čega *krvarimo u ranama* svijeta.

Edel Morales u *Sjećanju na maglu* (*zima 1993. – 1994.*) zapravo piše o čemu bi se sve mogla i kako napisati pripovijest govoreći o *jednom sivom danu, o bilo kojem danu svoga života*. Shvaćajući kako sve to može ići u beskonačnost, jer *pripovijest i život nikada neće biti završeni*, autor će nas kroza svoja sjećanja više uvoditi u prostore atmosfere nego činjenica, tako da ova priča, kako na Kubi, podjednako može biti ispričana i u Hrvatskoj ili Francuskoj, bilo gdje gdje se opisuje „bilo koji dan svoga života“. I ova će nas priča podsjetiti na kakav filmski sinopsis o čovjeku kao žrtvi, o stanjima gdje postavljena pitanja, umjesto odgovorima, sablasno zjape prazna.

Eduardo Heras León donosi priču *Dolce vita* o starome samcu i čudaku koji ne vjeruje *ni u što, čak ni u mirnoću grobova*, kojemu se isprepliću misli, snovi, doživljaji i sjećanja. Jednom dnevno točno u jedan sat sa susjedom gleda vijesti na televiziji, a nedjeljom se sprema u posjet piceriji koja mu je ostala u sjećanju, u snu u kojemu sanja *da se kapitalizam vratio u Havanu i ponudio nam piceriju s pet zvjezdica, da smo konačno završili s komunizmom*. Konačno će mu ljudi koji žive u blizini zamišljene picerije kazati kako u toj ulici žive već više od trideset godina *i tu nikada nije bilo nikakve picerije*, što je zapravo izravna kritika tvrdokornoga kubanskoga sustava, bez suvišnoga interpretativnog otklona svojstvenoga ovakvim prilikama.

Elaine Vilar Madruga u vrlo kratkoj pripovijesti *Otvori oči* piše o muškarcu koji snubi djevojčicu *sljepu i toliko mršavu da je nalikovala kosturima*, koja poslije snošaja nestaje u hitnji zaboravljajući i svoj sljepački štap. Muškarac odlazi u potragu za njom dok *svijet postaje mračan*. Završna rečenica: *Tako se moraju osjećati slijepi ljudi kad otvore oči*, uvećava značenje samilosti zaboravljene u suvremenome svijetu, a o kojoj je, u konačnici, riječ u ovoj priči posvećenoj Saramagu.

Emilio Comas Paret na jednostavan, a iznimno dirljiv način u *Samoći uz još mno-*

go toga govori o smrti svoga zapovjednika u kubanskoj intervenciji u Angoli. Priča počinje pjesmom angolskoga vojnika koji pjeva: *Moguće je da te samoća pronade i dotakne*, da bi završila riječima neke stare pjesme koja glasi: *ako uquine rak, močvara ne tuguje*. Iako je ovdje bila riječ o ratu potaknutom ideološkim razlozima, u ovoj pripovijesti nema traga ideološkim natruhama, još manje političkom estradnom realizmu. U tekst se uvodi živa, osjećajna riječ, one slike koje snažno aktiviraju svjesna i podsvjesna značenja čuvanja *posebno groblja za Kubance* u Angoli.

Eric Flores Taylor u jednoj od dužih priča ovoga izbora (metaforički) govori o zarazi koja se širi, da bi već na početku, kroz prisjećanje svoga junaka Hirama, izričkom kazao: *crveno je boja smrti. Moraš pričekati plavi križ, novi nacionalni simbol*. Njegova *Staklena kuća* u koju se zabaraka-dirala Jenny (drugi lik pripovijesti) zapravo je simbol vlasti zatvorene u svoje bjelokosne kule, *sterilno mjesto na kojem bih mogao sačekati spasilačke brigade*. Oko spomenute kuće sve umire, sve nestaje pred proždrljivošću patogena, raspada se, s kućom ne postoje ni vanjske veze, niti se zna što se u njoj događa. Hiram je *nulti pacijent*, jedina živa osoba u gradu koja, eto, beznažno stoji pred zatvorenim vratima kuće u koju se zatvorila Jenny. Spasa nema ni njemu koji vapi za otvaranjem vrata, ni njoj koja zna samo za niječni odgovor. Hiram će shvatiti kako će konačno ostati samo kao leš *naslonjen na vrata*, dok će Jenny i dalje čekati *spasioce iz Plavog križa*. Surealističkim govorom što je prevladavajući stil suvremene karipske proze, umetanjem priče u priču, izriče se posljednja riječ jednom političkom vremenu na zalazu.

Félix Mondéjar Perez (F. Mond) u *Epilogu* priča o samotnome jahaču sa širokom crnom vodootpornom kabanicom i filcanim šeširom koji mu prekriva glavu, s *Coltom* u futroli na lijevome boku, dok ulazi u salon kavane, za čijim šankom sjedi stalni klijent; onaj koji je posljednji doznao da dijete koje mu je rodila žena nije njegovo. Žena ga je iznevjerila s vlastitim kumom, kojemu će zbog njegove propale plaćeničke avanture morati biti i u pomoći, ali i predati ga vlasti. Tajanstveni lik kuma dolazi u salon i ispaljuje dva metka u prevareno-

ga muža, da bi potom *konj i jahač prestali postojati*. Ova impresionistička priča još je jedna zanimljiva tema o mističnim samotnicima kojima se bavi veći broj predstavljenih pripovjedača ove panorame. Umjetničku vrijednost ove pripovijesti detektira činjenica da opisi samih događaja svojom dubinom nadmašuju svoju fizičku dimenziju, čime se radnja dodatno intenzivira.

Julio Travieso ispriča će priču (*Galeb je letio u daljinu*) o petorici koji se odlučuju na avanturu bijega s Kube u Sjedinjene Države. Riječ je o četirima potpuno različitim ljudima, novinaru, odvjetniku, psihologu i političkom disidentu i njegovu psu. Sve njih na splavi sačinjenoj od nekoliko kamionskih guma *prekrivenih finom žičanom mrežom* povezuje san o *blistavoj budućnosti* s druge strane Floridskoga kanala. Dok plove morem, prepušteni sudbini i nesigurnosti mora, mi ćemo u dramatskim i ispovjednim dijalozima i situacijama otkriti prošlost svakoga pojedinca, kao i njihove ranije međusobne odnose, što će se u konačnici izroditi u pravu dramu. Naime, novinar, odvjetnik i psiholog, raniji žestoki pobornici režima, od čije stege sada žele umaknuti, posredno i direktno utjecali su na sudbinu glavnoga junaka, disidenta, koji je zbog njihova pisanja, sudskog progona i tumačenja, proveo godine u zatvoru. Njega koji zbog torture boluje od „raka želuca“ jedino nije briga hoće li stići cilju, dok se ostala trojica grčevito bore za ostvarenje svoga nauma, kako ranije tako i sad. *Na kraju su u čamcu koji je počeo tonuti ostali samo pas i čovjek*.

Ketty Blanco govori o dvjema prijateljicama koje žive zajedno mrzeći jedna drugu (*Disati ispod vode*); Rosi, koja primorava svoju sustanarku na izradu lutaka za prodaju, što ovu, umjetnički navudrenu i sklonu posjetu *poetskim recitalima*, depersonalizira. Na jednome takvom recitalu djevojka će doživjeti susret sa spisateljicom Olivijom, prepuštajući se njezinu zavodjenju. Odnos spisateljice i djevojke postaje međusobna ovisnost i pretvara se u svojevrsni ljubavni trokut triju žena; Olivije koja čita pjesme, pije vino i prepušta se užiticima, Rose koja je na sve to *ljubomorna kao kuja* i nesretne djevojke, koja bi se riješila i jedne i druge veze, ali uvijek iznova *sjedi na Olivijinu kauču* ili

se vraća Rosi. Konačno to izgleda ovako: *Olivijina je slika pred mojim očima i zbog nje se stalno vraćam istim mislima... Čim pomislim na Rosu, nedostaje mi malo zraka*. Konačno, orgazam koji doživljava s Olivijom povezuje s odlaskom u ordinaciju na citološki pregled s opravdanom sumnjom na rak maternice. Ova priča o suvremenome košmaru jedinki, priča je o životnoj atmosferi u čijoj se podlozi osjeća opsesija jednim realnim društvenim stanjem na zalazu i drugim koji se pojavljuje nenadano, da se svi osjećaju nesprenni i nesigurni.

Laidi Fernández piše priču *Svi dragi* sastavljenu od više lirskih medaljona, ne i nužno povezanih. Riječ je o svojevrsnim pjesmama u prozi, lirskom dnevniku o susretima s „drugima“. Vodeći nas svojim osjećajima, viđenjima i doživljajima *od jednog beskrajnog dana do drugoga*, pri tome sigurna kako *nema ni jedne stvari na svijetu koja nije tajanstvena, kao što je rekao Borges*, spisateljica vješto, brzo i britko izmjenjuje misli, osjećaje i slike, kako bi svoje literarne medaljone ponudila kao široke i tehnički dotjerane slike. Idući zlatnom niti takve misli, autorica, koja je po struci liječnica, razmišlja o riječima, ali i smrti, kao i svakodnevnim događajima, krećući od zapisa o pripadniku plemena Masai, preko iskustva pisanja na *nekakav iracionalni način*, do pokušaja da se u imaginarnim afričkim prostorima posveti *misiji razlikovanja onoga beskorisnog i onoga važnog*.

Lourdes de Armas u svojoj priči *Rosa* govori o istoimenoj Rosi i autoričinu stricu u čijim se očima gasio sjaj onoga časa *kad bi Rosa otišla*. Iako starac živi u višestanoj obitelji, Rosa se brinula o njemu. Pomalo tajanstven odnos ovo dvoje ljudi, baš kao što su odnosi svih ljudi, postat će zanimljiva i napeta okosnica ove priče. Stanovanjem razdvojenih, a nerazdvojenih, ovo dvoje ljubavnika u stalnoj je vezi putem telefona. *Imala sam dojam da je ona okupana, odjevena i da u točno određeno vrijeme sjedi pokraj telefona. Jer, odmah je odgovarala. Telefon joj nikad nije bio zauzet, niti je ikada stric morao ostavljati poruku njezinoj sestri. Nikada nije bila odsutna ni iz kojeg razloga. Ona je uvijek bila tamo, očekujući njegov poziv*. Ni kada je starac doživio srčani udar i nakon dvadeset godina veze, Rosa

nije došla stricu, dapače, i dalje su ostali na telefonskoj vezi brinući jedno o drugome. Tek kada Rosa nije mogla podnijeti starčevu smrt, odlazeći za njim u svega nekoliko dana, ispostavilo se kako je uvijek bila *slaba i boležljiva*. Ovo je jedna od rijetkih priča u ovome izboru koja za sobom ne ostavlja otvorenih pitanja, dapače, pred samo spuštanje zavjese na ovu pozornicu paradoksa će biti osvjetljen i prikazan kao gola i jednostavna činjenica.

Lourdes Pasalodos Díaz piše dužu pripovijest *Proizvedeno u Pakistanu* sastavljenu od dvadeset manjih cjelina, gdje se svaki dio priče odnosi na potpuno odvojene likove na različitim stranama svijeta, na njegove spoznaje i osobne istine. Zapravo, riječ je o iskustvu Shaizi, pakistanske žene *umorne od života*, koja radi, bolje reći rinta, i skrbi za *troje male djece i supruga*. Suprug je alkoholičar i nasilnik. Do kulminacije priče dolazimo preko odjevnoga, odnosno tekstilnoga predmeta na kojemu je znak da je isti proizveden u Pakistanu. *Jao, kakve prekrasne plahte! Koji dizajn, koje boje. To su boje duge. Bože moj, napravljene su u Pakistanu, a stigle su iz čileanske Fallabele. Koji put – iz Islambada u Santiagu i iz Santiaga u Havanu*, na drugom kraju svijeta razmišlja Yadira, druga junakinja ove priče. Pripremajući rečene plahte u Pakistanu, u tvornici za malu naknadu, Shaizi upravo razmišlja tko li će leći u miru i ljubavi, zadovoljan i sretan u plahte veselih tonova koje ona izrađuje. Konačno, Shaizi će odlučiti napustiti sve kako bi ispunila svoj plan *da živi, ako ne već sretno, barem mirno*. Spisateljica je pokazala nesvakidašnju vještinu kako lirsko-dramaturškim govorom otkriti suštinu „materijalne istine“.

Malena Salazar Maciá piše priču *Starenje* na rubu znanstveno-fantastične zbilje, gdje će biti riječ o starenju kroz *mikročipove u mozgu, genetski moderniziranim organizmima*, lijeku za izlječenje Parkinsonove bolesti, konačno o Korporaciji koja odlučuje o životu i smrti. Kako je u svijetu budućnosti i svemoći Korporacije sve moguće tako ovdje srećemo i one s *dvjesto godina života*, ali i *radioaktivne pustinje, zagađeni zrak i kisele kiše* i toliko toga što ide uz ovakva stanja. Zapravo: *budući da je nekada bilo toliko zemalja i da je snimlje-*

no toliko filmova, napisano toliko romana, napravljeno toliko serija, animiranih filmova, show-a, dokumentarnih filmova i još toliko izuma ljudskoga stvaralaštva, Korporacija nije imala nikakvih problema da pronađe nešto u arhivi, da provjeri treba li nešto obnoviti i kad bi sve bilo spremno, ponovo to emitirati i nuditi uistinu raznolik program dvadeset i četiri sata na više od trideset kanala od kojih je svaki bio specijaliziran za određeni žanr. Tako se ova zanimljiva priča o starenju preobražava u priču o ropstvu u kojemu je sve dovršeno, osim trajanja kontaminiranoga Gulaga.

Marcial Gala piše tešku i pomalo morbidnu priču *Nikad ne reci nikad* u kojoj ćemo naći i ovakvu rečenicu *imati u kući mrtvački sanduk nikad nije na odmet*. Riječ je o neukusnoj šali s izvjesnom osobom tako što će akteri priče otvoriti mrtvački sanduk i izvaditi truplo Antónove majke mrtve već dva i pol mjeseca te mrtvu ženu, kojoj su usput izgubili i jednu ruku, staviti u krevet dotičnoga. I tako nekoliko puta za redom, da bi poslije svega protagonisti ove priče shvatili kako je tajna dobre šale u tome da ju ne valja ponavljati. Riječ je o tome da je autor na nesvakidašnji način pokušao kazati da smo svi žrtve predrasuda, primjenjujući pritom neuobičajenu konvenciju i na tako apsurdnu situaciju.

U priči *Posljednja svlačenja Eve Braun* Miguela Terryja Valdespina riječ je o pismu u kojemu glumica piše svojoj prijateljici što se sve dogodilo u njezinu filmskome životu. Realne slike miješaju se s fikcijom već pri tvrdnji: *Umrijet ćeš od iznenađenja kad saznaš koju ulogu glumim. Ni manje ni više nego Evu Braun*. Glumica će potanko prepričati radnju filma u kojemu se ona u liku Eve Braun valja s crncem Louisom tako da je *gotovo ostala bez jajnika*. Potom će se posvetiti promjeni svoga filmskog imena, filmskoj industriji i svemu što ona nosi, seksualnim odnosima s rasplodnim filmskim bikovima, mulatima, crncima, ocu koji je bio gerilac i potom zaboravljen *istrulio od bijede*. Ispredajući svoju zamršenu i nesretnu životnu priču o majci koja je zbog neke protuhe ostavila oca, glumica će se dotaknuti i *likova iz vladajućih struktura, onih koji ne vole žene, prisjetiti se Beatlesa, Židova i mnogo toga drugog, svega što će razgoliti osob-*

nu istinu slike i prilike Eve Braun koja je u svome filmu *morala reći jednu jedinu riječ na njemačkom: aufwiedersen, što znači do viđenja*. Priča o „filmskom uspjehu“ tako postaje pitanje erotike, financija i diktata, problem racija i spontanosti srca, iskonske logike života kojoj je žrtva unaprijed oslobođena krivnje.

U svojoj *Objavi* Mylene Fernández Pintado također priča o pismu, gdje suprug svojoj ženi najavljuje pismo kao *nešto što se može pretvoriti u upitnik, u lagani zarez ili u neku tešku točku i kraj*. Najavljeno pismo i stiže ženi, i ono na stolu leži danima; žena ga ne otvara, jer će otkrivanje njegova sadržaja biti – kraj priče. Proživljavajući sve moguće varijante pisma vezanoga za iskustvo zajedničkoga života s mužem, žena će što je moguće duže odlagati suočavanje s porukom, jer *sve dok ne otvori pismo, bit će lišena moralnih prodiaka i riječi kraj, gotovo je zauvijek...* Konačno: *Okupala se. Traži škaru. Prvim rezom dijeli pismo napola. Zatim reže tu polovicu, pa drugu polovicu, polovicu polovice, polovicu polovice... i prisjeća se onoga glupog vica u kojem se kaže da se slomljene stvari ne lome, nego se umnažaju*. U srži ove priče je ljubav, gola povrijeđena duša žene.

Pedro Pérez Rivero u priči *Na svoje mjesto, odmori se* piše o umirovljeniku kojega pozivaju u tvrtku u kojoj je nekada radio na proslavu *Nagrade za nacionalni napredak*, što ga vraća u minuli život, u priče o *zadacama Odjela za ljudske resurse*, na dane kada se tražilo stiskanje remena i štednju kako bi se *djelotvorno pobijedio kapitalizam*. Sada, na toj istoj proslavi u istoj prostoriji *više se nije vidio veliki natpis na kojem je pisalo ŽIVJELA SLOBODNA KUBA*, već se moglo vidjeti manjim slovima ispisano: *subotom prodajemo rum colu*. Cijela će priča proslave završiti ruganjem s ostarjelim čuvarom firme, također pozvanim na proslavu, kojemu najprije naređuju da stupa po taktu *jedan, dva tri*, potom da otvara i zatvara vrata, izvodi kojekakve *majmunarije*, i na kraju da *im pokaže pimpača*. Sve viđeno i oživljeno kod junaka naše priče izazvat će zebnju i strah kako će u novonastalim vremenima i sam biti pretvoren u *sličnog pajaca*. U nekoliko slojeva činjenica autor pomalo karikaturnim postupkom iznosi istinu o dege-

neriranom mehanizmu vlasti gdje životna zbilja postepeno postaje povijesnom kategorijom.

Krila leptira, priča Rafaela de Aguilaa, dirljiva je socijalna priča o jednom Kubancu koji za posjeta svome uspješnom prijatelju u Buenos Airesu odlazi na mjesta bučnoga i raskalašenog noćnoga života, da bi mu prijatelj, *osjećajući se obveznim darovati mu jednu noć s prostitutkom*, konačno ponudio odlazak u javnu kuću. Dok su se u kurvinskom babilonskom tornju u koji je bio doveden, a u kojem govoriti *hrvatski ili senegalski nije izazivalo nikakvu zbrku jer je bilo dovoljno pokretati tijelo*, na displeju su se vrtjele slike djevojaka pristiglih iz cijeloga svijeta, a on se odlučio za onu za koju je vjerovao da bi ju mogao sresti u *nekom smrdljivom metrobusu u Havani*. Naš će se junak pritom upustiti u reminiscencije na mnoga povijesna svjetska raskalašena vremena, na mnoge književnike i druge značajne osobe tako da će pred nama prodefilirati cijela galerija najrazličitijih likova. Kada se prostitutki predstavio kao *Kubanc s Kube*, ona mu je, pomičući prozorske zavjese, pokazala beskućnika kako leži na hladnoj ulici pokriven kartonima, njegova zemljaka, Kubanca. Naš će se junak upitati čemu, a prostitutka, misleći da je u pitanju čovjek iz veleposlanstva, reći će: *Na Kubi se milijun ljudi hladi novinama; ovdje se ovaj jadnik pokriva kartonima. Ako mu pomogneš, ako uspiješ da ga tvoje veleposlanstvo vrati natrag... možeš biti sa mnom još pola sata, relax, ja ću platiti*. Polazeći od misli Dostojevskog kako se dodiranjem jedne točke posljedice toga osjete na drugom kraju svijeta, naš autor teoretizira kako je jedan zamah krilima leptira iznad Atlantskoga oceana dovoljan da se na Pacifiku pojavi oluja, da bi konačno zaključio: *Svi smo na neki način mahali krilima. Svi smo zasrali stvar, pomislio sam. Ne samo leptiri. Ljevičica, desničica, centar, ovi ovdje, oni ondje, svi*. Tako u *Krilima leptira* imamo kritiku svijeta sa socijalnoga, moralnog i psihološkoga gledišta, kao što se to podjednako postiže i fabulativnim zapletom, a ponajviše zasebnim slojevima pripovjedačevih komentara umetnutih u diskurs priče.

Raydel Araoz u priči *Glava* na neki nam način predočava sinopsis čija radnja započinje negdje u pustinji, čiji se početak

smješta u *dvadeset i petu godinu vladavine cara Tiberija Cezara*. Neimenovani junak u pustinji zaranja glavu u pećinu u kojoj zatiče *bezglava bića čije su me oči promatrala s prsa dok im je nos bio u pupku, a usta, nalik bestidnoj rupi, u truhu*. Borgesovski kadrovi priče će se izmjenjivati kroz scene bezglavoga tijela koje putuje pustinjom, doživljaji privida izmjenjivat će se s pitanjima kao: *Što tražiš od Ivana Krstitelja?* Potom će se izmjenjivati slike Jeruzalema, pokrajina Judeje i Samarije, miješajući se s pobjedonosnim Titovim i Berenikinim maršom na Rim, porazom Sirijaca, noći Heroda Antipe, slikama Krstitelja, Poncija Pilata, Židova iz Cesarije, robova iz Etiopije, te izvorom rijeke gdje je okrunjen Salamon. Sve je potaknuto i premeženo Kristovom pojavom, istinom i patnjom, spoznajom da *sjemenka mora umrijeti da bi biljka oživjela*. Krug će se zatvoriti kada s dna spilje ponovno izroni tijelo iz zemlje mračne kao noć. Sve se, dakle, zbiva između mističnoga i očiglednoga, između racionalnog i nestvarnog, kao što je i odlika latinskoameričke proze.

Šetnja Malecónom Reinalda Montera jednostavno je priča o šetnji uz rub Malecóna i promatranja mirnoga mora *nalik svili*, gdje se svaki udah, svaki pogled, svaki korak osjeti u glazbenim taktovima, a u toj šetnji iskusit će se početak i kraj, sve će djelovati kao *ona Beethovenova šetnja koja se pojavljuje u drugom pokretu druge sonate za drugu violinu i piano*. Između, prodefilirat će zaljubljeni parovi, stari koji govore *sami sa sobom jer znaju da nikada neće razgovarati s Bogom*, malodušni homoseksualci, turisti, prodavači, kao što će iza svega ostati grad i sve ono što u ovoj *usranoj zemlji* ne funkcionira. Tu u crnilu Malecóna izrast će i *dječak koji s prikupljenim novcem traži ono za čime žudi ide prema kraju zida i tu se izgubi i više se ne vraća*, ali se već nakon tjedan dana čuje kako govori na Radiju Miami. Dakle, riječ je o substancijalnim bilješcima i egzistencijalnome pristupu i, konačno, političkoj kondicionalnosti kubanskoga čovjeka.

Već u motu priče *Don Quijote iz Havane* Reynaldo Duret Sotomayor, citirajući Silvija Rodrígueza, postavlja ključno pitanje nad svim pitanjima pripovijedanja – *Do kojih granica moramo govoriti istinu?*

I ovdje je, još jednom, riječ o starcu izvrnutomu ruglu, koji na svim mjestima gdje se zatekne traži imaginarnu Mariju. Tako trivijalna situacija postaje emocionalno i dramatski toliko napeta u opiranju besmislu zbilje da više ne priznaje logičke paralele. Starac ne prestaje pitati je li se pojavila Marija, što se konačno pretvara u pripovijedalačku akciju, u gotovo spektakularno pitanje ove proze. *Ne smetaju ga ni sunce, ni ljudi ni glad.* Kako potom saznamo da je starac pobjegao iz bolnice, odnosno ludnice, saznamo i da nesretnik proživljava ranije doživljene strahote rata negdje u Etiopiji, zbog koje je i izgubio traženu Mariju. Ratne kavalkade konačno se javljaju kao egzistencijalna suprotnost stalnom ponavljanju istoga pitanja do nijemosti.

Djed je otišao s kišom Rodolfa Alpizara Castilla, kao i još neke, pisana je u obliku pisma, s tim što je i ovdje glavni lik starac, djed, s razlikom što je ova pripovijest napisana bez velikih slova i gotovo bez interpunkcija, izuzev zareza. A govori o odnosu unuka i djeda koji je znao govoriti *idemo se malo močiti na kiši*. Pred smrt, unuk će djeda posjesti u kolica *kako bismo se približili prozoru i promatrali kišu*, da bi potom krenuli *prema kišnome daru* pred kojim je starac podigao ruke kao da *pozdravlja publiku, kao dirigent nekog orkestra*. U sve će se umiješati bolničarka hitno odvozeći starca s kiše vičući kako *bolesnik samo što nije umro*, da bi se na kraju pojavila slika staraca koji bježe iz gerijatrijskoga odjela, plešući i poskakujući na kiši, dok s neba u kapima padaju *note Devete simfonije što miluje njihova procvjetala tijela*. Prekrasna slika životnoga uskrnuća.

Priča *Čarobnjak* Virgena Guitiérreza Mesa, kao što joj i ime kaže, govori o čarobnjaku i njegovoj najvećoj magiji koja se zove ljubav. Kroz cijelu priču kao lajt motiv prati nas Dvorzákova glazba. Priča počinje o djevojčici i njezinu krsnom kumu, koji je voljenoj djevojčici dolazio na bijelome konju, trčao s njom livada-

ma i šaputao joj na uho *kako mu vjetar ne bi ukrao riječi*. Kum kojega su zvali Čarobnjakom jednoga je dana jednostavno nestao bez traga i glasa. Pojavio bi se samo u trenucima kada bi se djevojka prisjetila njegovih očiju. Da Čarobnjak nije samo san, djevojka je išla provjeriti u kuću u kojoj je nekada stanovao kum, zatičući ga gola u krevetu uza zvukove poznate glazbe. Dok ju je Čarobnjak opčinjavao svojom pričom, djevojka bi zatvarala oči kako se čarolija ne bi prekinula. I što se drugo moglo i dogoditi do vatrene, fanatične ljubavi koja se nastavila odvijati u tajnovitosti, u noćnim posjetima njegovoj kući; da bi jedne noći otišli na nedaleku plažu gdje je Čarobnjak govorio o *ljubavi između mjeseca i sunca i nemogućnosti da budu zajedno*. U svitanje, kada se djevojka probudila, Čarobnjaka nije bilo, dapače, susjeda je kazala kako u toj napuštenoj i oronuloj kući već dugo *niko ne živi*. Prikazujući mehanizam ljubavi kao varljivi san, rečeno jezikom drame, autor nam je kroz jezik uspomena prikazao njegovu ograničenu realnost.

Za kraj valja kazati kako je teško govoriti o jedinstvenome sadržaju ove panorame *suvremene kubanske pripovijesti*, izuzev načina kojim je ovdje prikazan u skicama. Iz vrlo tečnoga prijevoda ovih pripovjedaka dr. sc. Željke Lovrenčić na hrvatski jezik, razvidna je i sama ljepota izvornoga, španjolskoga jezika na kojemu su one napisane. Riječ je o dinamičnome i temperamentnom, slikovitom jeziku punomu sočnih metafora, napetih do graničnih vrijednosti, kao i sam karipski zrak. Zahvaljujući odluci urednikâ časopisa Društva hrvatskih književnika *Republika* (Tin Lemac i Božidar Petrač) čijom je dobrotom i objelodanjena panorama suvremene kubanske pripovijesti, reći je još kako bi bilo šteta kada isto štivo ne bi bilo ukoričeno i kao zasebna knjiga.

Tomislav Marijan BILOŠNIĆ

Kuća od voska

Mihaela Gašpar, *Spori odron*,
Zagreb, Disput, 2017.

Roman Mihaele Gašpar *Spori odron* (2017.) višestruko prestrukturira staru Tolstojevu paradigmu o ekskluzivnosti ljudskih nesreća koje svaka na svojstven način, u šest tekstualnih i umalo nezaustavljivih vremenskih sljedova, obilježavaju različite obiteljske intime, sve podjednako i nepopravljivo nesretne. Ono što te nesreće u naraštajnom *perpetuum mobile* naoko drži na okupu jest na prvi pogled snažan prostorni orijentir, materijaliziran u pojavi „uklete“ kuće, neke vrste zatvorena, interijerizirana svijeta bez okolišnih ili panoramskih koordinata, bez povijesnih ili zemljopisnih natuknica, kuća koja lebdi u umalo nepostojećem svemiru i poput magneta privlači svoje nemoćne stanare kako bi na njoj utisnuli tragove svojih životnih promašaja. No od samoga je početka jasno kako je priča ovoga romana posvećena zapravo dvjema kućama: jedno je vidljiva, ekskluzivno i umjetnički izdijelana kuća u drvetu, dakle, neka naoko stvarna kuća ljuštura u koju nehotice, općinjani nekom njezinom unutarnjom magnetskom silom, poput noćnih leptira upadaju ljudi i njihove obitelji, nesvjesni svoje efemernosti i ništavnosti; druga kuća zapravo i nije kuća, već rečeno dragojevićevskim poetskim metajezikom, to je nešto drugo, nešto teško i zatvoreno nepoznatim imenom i oblikom, dakle nešto što samo naizgled sličići kući, a zapravo je znak besmislena trajanja i propadanja, razgradnje i osipanja, neka nestalna kuća, „mekka“ poput voska, koja postoji samo zato da bi neki iskonski nesretni ljudi, prema apsurdnome zakonu ponavljanja i obnavljanja, u njezinu fasadu utisnuli svoj površni znak životnoga pribivanja, a zatim netragom nestali. Zanimljivo je kako se pritom kao glavni stanari pojavljuju pretežno ženski likovi i to u širokoj paleti svakojakih zaduženosti: neki je ženski likovi rede, održavaju, gramzljivo se bore za kućevlasništvo, katkada je čak poštuju kao neku vrstu građevinskoga remek-djela, no neke se, pak, žene osjećaju

žrtvama njezine unutarnje destruktivnosti, pa je zato svjesno zapuštaju, oštećuju, zadužuju, tj. pridonose njezinim „odronima“, razvijajući usput i osjećaj prema „kući duhova“, svojevrsnom tamničarskom prostoru osobne neslobode. U nekim se pričama pojavljuju i sinovi tih žena, redovito figurirajući kao mentalno i fizički oštećena bića koja razvijaju poseban, personaliziran odnos prema kući: u rasponu od straha od idolatrije pa i svojevrsne kreativnosti pri preslagivanju njezinih, naoko „mekih“ i „podatnih“, no rasutih oblika. Da kuća nosi u sebi u isti čas zaštitničku i razornu crtu postaje jasno već u prvoj od šest narativnih sekvenci (kada je kuća umalo nestala u požaru): iako je njezina crvotočina činjenica od koje se ne može umaknuti, ona u očima slaboga protagonista ima sustavnu (lažno) utočišnu funkciju (*Iznutra su ih izjeli crvi, iskopali su dugačke tunele i samljeli unutrašnjost koja je sipila iz rupica koje su izbušili. Noću ih se moglo čuti kako stružu i hrustaju, gmižu uskim, zavojitim hodnicima nastalim predanošću i jedinom smislenošću drvenog crva – da fino samelje meso drva.; Čim je zakoračio u kuću, osjetio je spokoj. Sva ta zvonjava, nemir i bol u prsima nestali su., str. 18 i 25).* U trećemu se segmentu ovoga narativa ponavlja lik mentalno oštećena bića u pratnji entuzijastične majke, gospodarice kuće, lik osamljena mladića, vječnoga djeteta sklona različitim opsesijama i konvulzivnim tikovima, npr. nekoj vrsti sustavne statističke inventure kućnih detalja, tj. besmislenom prebrojavanju svega i svačega vezanoga uz idealiziranu figuru kuće kao zaštitnoga prostora u moru nepredvidljivih izvanjskih opasnosti (*U njezinim je zidovima bio zauvijek zarobljen život i to ju je činilo neuništivom i moćnijom od ičega na svijetu. Jednom kad bude star, umrijet će u toj kući. I kad umre majka, ostat će sam s njom., 71.*)

No u nekim ulomcima ženski (usput i najčešće paramajčinski) likovi poprimaju dijabolične psihoobrise koji isključuju sve stereotipne ženske uloge, tj. podređuju ih čežnji za nedostižnom slobodom, za rušenjem okova proizišlih iz sivila svakodnevnice rutine kojima je izvor bio u podjednakoj opterećenosti kućevlasništvom, kao i bračnim te majčinskim frustracijama. U takvim slučajevima kuća odašilje znakove zastrašu-

jućeg stanja neslobode i zagađenosti zlom (*Mrzila je kuću. Naročito njen miris koji se mijenjao s godišnjim dobima. [...] Marija je kuću doživljavala poput života stvora u čijem je smrdljivom ždrijelu zatočena i koji joj namjerno oblaže kožu hladnoćom svojih zidova...*, 37.). Tada, prema autoričinu uvjerenju, ništa ne može promijeniti tragične ženske sudbine koje nezaustavljivo klize prema nesreći i smrti, a kojima je korijen u depresivnom osjećaju apsurdna u ozračju fatalne građevine koja se otimlje svim ljudskim zakonima. Rijetki su pokušaji samospašavanja: no i oni završavaju u eskapističnoj neučinkovitosti: neke se žene fizički iscrpljuju u nadomjesnim postupcima pranja, laštenja, ribanja ili obnavljanja zapuštenih dijelova ugrožena prostora, uglavnom u postupcima besmislenih iscjeliteljskih pokušaja prisilnoga, izvanjskog održavanja te fatalne nekretnine, no tada i kuća redovito ostaje neka vrsta zamjenskoga pacijenta kojemu zapravo nema pomoći (*I sad ta kuća. Neprestano se mijenjala. Više se nije moglo predvidjeti što je iduće. Neprestano je nešto zahtijevala, poput živog stvora o kojemu su se svi trebali brinuti. Bolovala je od svih bolesti.*, 103.). U isti čas dolazi do identifikacije nesretnih ženskih likova s ukletom kućom kojoj zapravo nema spasa, stoga ženska smrt postaje jedina zamjena za neslobodu i nepodnošljivu životnu jednoličnost koja redovito proizlazi iz bračnih trauma, odnosno, crvotočine u ljudskim psihama usporedne crvotočini u depresivnoj, a nezaustavljivo nasljeđivanoj nastambi. U tu je panoramu tragičnih likova autorica uklopila i jedan ženski adolescentski lik koji u bijesnom *streamu* (pripremi za suicid) ispovijeda svoje strahove (najviše strah od napuštanja uzrokovan gubitkom majke i dolaskom druge žene u obitelj). Povremeno na scenu stupa i neki odlučniji ženski lik koji zauvijek odlazi protestno zalupivši kućnim vratima, svjestan kako zapravo ni jedan privremeni vlasnik ne može kuću „ponijeti sa sobom“, pa makar to i poželio. Zato se i ovaj narativ o paradoksu neuništive i sudbonosne kuće gotovo neprimjetno pretapa u bajku o zlom „čardaku ni na nebu ni na zemlji“, koji strašnom ravnodušnosti usisava ljude i njihove nesreće te se, istodobno, pomalo ruga njihovim infantilnim pokušajima da

kuću podrede svojim efemernim potrebama, odnosno pokušajima da osvoje išta od onoga što je duboko ukopano u njezine temelje, njima zauvijek nedostupno. Tomu u prilog govori i izrazito poetizirani diskurs ove proze, prepun usporedaba i metafora, zbog kojih pojedini ulomci djeluju čas lirski višeznačno čas sažeto poput pjesme u prozi. No jedini način na koji možemo iščitati ovu prozu (a da ne pokleknemo pred njezinim inzistiranjem na mračnoj depresivnosti serijaliziranih obiteljskih nesreća i sudbinske neizvjesnosti; *Pitala je po deseti put tko su novi vlasnici. Tom informacijom ne raspoložemo. Nažalost.*, 126.) – jest da je pročitamo kao beskrajn lanac varijanta na temu natprirodnoga i čudesnoga; da njezine protagoniste vidimo kao bajkovite likove kojima je cilj sudjelovati u nikad završivu procesu sublimiranja stvarnosti na apstraktan koloplet životnih paradoksa, dakle, likove koji su spremni pri tome postupku posve relativizirati potencijalnost vlastitih empirijskih spoznaja.

Dunja DETONI DUJMIĆ

Krovovi su ratovi u nama

Igor Štiks, *Rezalište*, Fraktura, Zaprešić, 2017.

Troši se priča kao kreda, napose ako je već viđena i ako nam ne govori ništa novo. I posve je nesimpatično i nezgodno ako pisac odluči „potrošiti“ do krajnjih granica Aristotelovu predodžbu fabule koja se ima razviti prema vjerojatnosti ili nužnosti. Troši se život kao kreda, opetuje Arsenov stih, ali to ne znači da se mora trošiti i priča kao umjetničkoprozorni produžetak životnih događaja. (Iako, ima u životu, znamo to svi, tako nevjerojatnih stvari i situacija koje bi u fiktivnome prostoru bile „prefiktivne“, jednako kao što tvarni zalazak sunca izgleda kao kič sa slika amaterskih slikara... ali u tome i jest stvar, umijećem umjetničke pretvorbe „pretvoriti“ realnu

kič-sliku u sliku dublju od njezine stvarnosne pozadine, tako da je posrijedi paradoks kao supstrat održivoga razvoja prozne umjetnine: fikcija mora biti uvjerljivija od zbilje da bi o toj zbilji mogla nešto suvislo reći.) U konkretnome slučaju, priča se troši u svojoj događajnoj izdašnosti u smislu da mnoštvo događaja nije dobro za događaje. Čega sve tu nema i kakvom je bagažom autor opteretio tijelo priče, njezinu događajnu os? Povijest jedne obitelji, kao uglavnom i povijest svih drugih obitelji, nadaje se kao trakavica: od avanturističkoga Oskara preko njegova sina Klementa do nasljednika loze, tinejdžera Davida. Klementov unuk David nastavlja avanturu svoga pradjeda Oskara, samo što su aktualne Davidove patnje i potraga za utočištem drukčije naravi: to sada više nije borba za goli život na golemoj svjetskoj pozornici, u neposrednome okruženju događaja Velikoga rata, već je to traženje mjesta, uloge i smisla postojanja u obiteljskoj anamnezi koja uključuje i rat u bivšoj Jugoslaviji. Treba apostrofirati da se Štiksa prema tom ratu ne određuje kao pripadnik ove ili one nacije ili ove ili one strane i stranke, vjerojatno zato što događaji s početka 1990-ih za njega nemaju ono značenje koje imaju za većinu hrvatskih građana koji taj sukob nazivaju Domovinski rat, sukob koji ima svoga poznatog agresora i svoje branitelje, a što autor u ovome romanu izbjegava imenovati. To se inače zove: držati figu u džepu. Možda zato – pretpostavljam, ali kako mogu znati?! – što je za Štiksa rat „tek“ tragična činjenica u kojoj svi stradavaju i pate, bez obzira na kojoj se strani rova nalazili. Za mene je, recimo, važno tko je što htio postići tim ratom, tko je rat započeo, gdje se rat vodio i čija su se to sela i gradovi nemilice uništavali. No dobro...

Od trojice Klementovih sinova – Vladimira, Igora i Borisa – Vladimir odlazi u SAD-e gdje stječe visoko obrazovanje i priznanje te se naposljetku sa ženom Helenom i sinom Davidom vraća u rodni grad, a druga dvojica postaju avanturisti, ratni reporteri da bi onda doznali kako je Boris, najmlađi sin, poginuo, dok se Igor, kojemu je Boris bio u pratnji kada je poginuo, ne javlja roditeljima godinama... i još: Vladimirova supruga bila je, zapravo, prije odlaska u Ameriku Igorova djevojka, tako da su

dva brata ljubili istu ženu. Vladimirov sin David pak ne zna da uopće ima živoga ujaka, jer su svoju europsku povijest pred njim tajili, tako da iznenadni Igorov dolazak, a taj je dolazak – eto Aristotelove vjerojatnosti – dogovorila njegova bivša djevojka Helena, sada žena njegova brata. Kako li su se samo svi nemalo iznenadili Igorovim dolaskom: roditelji Klement i Nadia konačno su okupili na jednome mjestu u istome trenutku svoje sinove, snahu i američkoga unuka, dok je David ushićen činjenicom kako ima ujaka, ratnog reportera/fotografa, kojega ne drži jedno mjesto nego se osjeća građaninom svijeta. Naposljetku, sve kulminira u Davidovu bizarnome odlasku na krov obližnje kuće, a to valjda i nije tako čudno jer se David bavi *parkourom*, skakanjem s krova na krov, što i inače rade dokoni urbani klinici... Tamo mu se pridružuje novoootkriveni ujak upoznavajući ga s tajnom života koju psihički uzdrmani David i prihvaća: bio je to savjet jednog ovisnika o drogi drugomu ovisniku o adrenalinu. Igor kao bivši narkoman, kojeg je upravo brat Vladimir spasio od prebrzoga kraja, postaje veza sa stvarnim svijetom svoga nećaka Davida koji je, umjesto ubodom igle, ruke ukrašavao zarezivanjem žileta/noža, i pokušava mu na krovu grada i krovu njihova života prenijeti zaglavnu misao kako je odrastanje mučna stvar, ali da na kraju, ipak i u svemu, pobjeđuje obitelj i kako su veze među članovima obitelji najvažnije, da se u njih valja pouzdati i krenuti dalje kada je i najteže... David u konačnici prihvaća ujakov poziv da zajedno siđu s krova i nastave biti dio svoje obitelji i života koji je pred njima, ma kakav on bio. David je konačno prošao torturu *prepoznavanja*, aristotelovsku formulu prelaska iz neznanja u znanje, u stanje bliskosti i prijateljstva sa samim sobom i svojom neposrednom okolinom. Kao novi čovjek, čija je zvijezda zasjala na razvalinama obiteljske povijesti i povijesti jednoga protekloga vremena, David je spreman konačno postati dio obitelji i preuzeti na sebe sve ono loše i dobro što iz toga slijedi. Potrošila se priča na simboličan način, od povijesti pradjeda, djeda i oca Oskara preko ratova do krovova i lovora. Obiteljsko okupljalište na večeri postalo je njihovo kolektivno rezalište, bjesomučno definiranje su-odno-

sa, sukoba, strasti i nemira, uz melodramski *subplot* i tragediju međunacionalnoga sukoba u pozadini... Ali glavno da je sve posloženo prema načelu vjerojatnosti, kad već nije prema nužnosti... previše „vjerojatnosti“ nije dobro za priču i njezinu obradu, napose u romanu nevelika opsega. Bildanje zapleta i štrikanje fabule prema mogućim/vjerojatnim meandrima događaja čini priču nefunkcionalnom, iako su svi navedeni događaji u funkciji priče, ali sklop je fabule toliko bremenit stereotipnim „slučajnostima“ da cijela konstrukcija priče odaje pretencioznost, „delanu“ monumentalnost i upravo ono što nije htjela – naglašenu artifičijelnost i neuvjerljivost. Zato ja ovoj priči vjerujem tek djelomice.

Više vjerujem njezinoj formalno-tehničkoj obradi u žanrovski zadanim uvjetima, ali predmetni tekst ne vidim kao roman nego kao dramu. Postavljajući temeljnu fabulu u kratki vremenski odsječak (od večeri do jutro) – bez obzira što vrijeme priče kroz sjećanja i prepričavanje likova seže i u dalju prošlost – ograničavajući kretanje likova uglavnom na obiteljski stan, uz dominantan dijalog među likovima, tekst je zapravo savršen za dramski žanr. I posve konkretno, analitikom obiteljskih odnosa, atmosferom intimnih intriga i zaokružene simbolike, podsjeća na drame Tennesseea Williamsa i, uopće, na modernu angloameričku dramu (John Osborne, Sam Shepard, David Mamet...). Čak bi se naslovi poglavlja mogli generički shvatiti kao činovi, jer ovako kako su sada naslovljeni, prema dijelovima jeloynika ili grupe jela, ne znače baš ništa. U Štiksa tako nije uvod nego je aperitiv, nije konac djela nego je digestiv... Još samo nedostaje šum vodikotlića nakon odlaska u toalet, skriveno podrigivanje, češkanje po truhu i potraga za čačkalicom... Autorova kompozicijska mimikrija podsjeća na naslove poglavlja u Novakovu *Ciganinu*, koji su samo značenjski i simbolički opteretili romanesknu građu, ali ništa bitno nisu o njoj rekli. Tako i ovdje: dovoljno je bilo samo naznačiti redne brojeve poglavlja (I., II., III. itd.) kao kompozicijske/semantičke cjeline i sam tekst ne bi ništa izgubio na vrijednosti, kao što kvazisimbolizacijom preko naziva dijelova večere nije ništa niti dobio. Nefunkcionalno, *ergo* nepotrebno.

Dinamični dijalozi garnirani su mjestimice doziranim uvidima u razmišljanja i emotivna stanja likova, kako bi se bolje osjetilo mjesto pojedinoga „slučaja“ u obiteljskoj prošlosti i sadašnjosti. Sveznajući pripovjedač je dobar autorov izbor, jer se njegovi suvereni komentari i opisi imaju shvatiti kao prinos autentičnosti, kao zaslužena pozadina dijaloškim borbama koje se odigravaju pred nama, na otvorenoj obiteljskoj, ali i društvenoj pozornici. Slučaj Klementove obitelji mogući je paket kojim se identificira i društvo u cjelini, pojedinačno za opću sliku. Središnje mjesto u tome paketu ne pripada Klementu ili njegovim sinovima i snahi, nego njegovu unuku Davidu koji je živo ogledalo traume zvane život, domovina i obitelj (ne nužno tim redom). Silazak s krova označio je kraj svih peripetija (u spoznajnome, upravo aristotelovskom smislu). David je, tako se čini, u kontaktu s ujakom Igorom konačno prepoznao emotivnu stranu svoje obitelji, smjestio je prošle događaje u perspektivu i sada, ohrabren, nastavlja rasti do potpunoga čovjeka u novoj sredini. Iako se ne zna što nakon zajedničke večere i noći donosi svanuće, autor je ponudio jednostavnu simboliku, ali je pritom i spretno izbjegao patetici: „toplina sunca na mjestu određišta“, a to je ono što nakon svega David počinje osjećati, kao spoj prenesenoga iskustva, nasljeđa i mogućnosti koje bi se mogle iskoristiti već taj dan.

Dakle, *Rezalište* treba „prepisati“ u dramu, postaviti u kazalište i servirati ga konzumentima kao izvorni dramski tekst, a ne kao adaptirani roman. Osloboditi priču melodrame i ideologema (zapravo, melodrama bi još i mogla ostati, ima nešto teatarskoga u njoj), još više naglasiti Davidovu novu vizuru i nagovještaj njegove unutarnje promjene/odlučnosti kao nadu koja oslabljuje strepnju i koja je spremna ojačati svoga nositelja za nastavak dostojanstvenoga hoda u svijetu koji je razdijeljen i koji, uglavnom, ne čuje glasove svojih protagonista.

Valja nama preko krova, ali premalo je krovova za sve izgubljene.

Ivica MATIČEVIĆ

Lijepa knjiga peterokutna tlocrta

Borben Vladović, *Žiroskop*, Alfa,
Zagreb, 2018.

O osnovnim podatcima o knjizi

Knjiga ukupno obasiže 80 stranica. Glavnina su pjesme: razdijeljene su na 4 osnovne cjeline označene rimskim brojevima I – IV, u svakoj po 13 pjesama. Dodan je kratki Pogovor Ivana Rogića Nehajeva i Bilješka o piscu s nekoliko osnovnih podataka o Borbeni Vladoviću. Knjigu je likovno uredila Irena Lenard, po mojoj ocjeni dobro. To, ponajprije, znači da je naslovna korica označiteljski svezana s onim što je u knjizi. A, k tomu, ne dopušta knjizi prometnuti se, zbog tankoće, jer je u knjizi nevelik broj pjesama: $4 \times 13 = 52$ pjesme, u savitljivu tvorevinu koja izbjegava biti ono što „prava“ knjiga smjera uvijek biti: posebnim predmetom. Likovno rješenje tu težnju knjige ovdje sretno podupire pa, za zbilja, imamo prijed sobom knjigu. Urednik je Božo Petrač, a nakladničku odgovornost „priznaje“ Miro Petric. Ukratko, ugledan izdavač + ugledan pjesnik, kako i treba biti.

Spomenuto je kako se knjiga iznutra diferencira pomoću 4 (pod)cjeline s po 13 pjesama. Nije zabuna: u svakoj je po 13 komada. Ta činjenica već nagoni na tajnovite „pozadinske“ interpretacije naravi knjige, ima li se na umu trajna fatalna/plodonosna aura broja 13 u našem, zapadnom imaginariju, ali ne samo u njemu. Na jednoj strani broj je svezan s nevoljama i propašću. Zahvaljujući tomu, filmska je industrija, primjerice, poznato je, od datuma templarskog „peha“, točnije oružanog napada vojnika francuskog kralja na templarsko sjedište u Parizu u petak, 13. listopada (1307.), napravila i više nego uspješno strašilo u masovnoj kulturi. Pa je dosta reći: danas je petak 13. da bi se jutarnji optimizam sveo na neku vrst preventivna, a udobnoga nerada jer je negativni ishod ionako zajamčen. Na drugoj strani, broj 13 doznajuće se

raznolikim sudionicima koji se odvaže prekoraciti granicu što je nagovješćuje broj 12: on je, podsjećamo, broj olimpskih bogova i novozavjetnih apostola, i koječega još važnoga što je svezano sa sređenim poretkom svijeta, pa nije mala stvar prebaciti se prijeko tako označene „fatalne“ crte. Apokrifno se tvrdi i da je Marija Magdalena baš 13. apostol. Promećući se u označitelja toga, recimo, obkoračenja, obkoraka, broj 13 promiseće se i u nositelja „pobjedničkih“ značenja, koja poništavaju onu sumornu značenjsku zalihu složenice: petak 13.

Čemu ova digresija? Brojeći Vladovićeve do sada objavljene pjesničke knjige lako je ustvrditi kako je do sada objavio – 13 knjiga. U tome slučaju unutrašnja struktura ove, 4×13 , dolazi na „svoje“. Riječ je o nekoj vrsti fraktalne igre. Fraktali su, koliko sam razumio, umanjene inačice veće cjeline koje se ustrajno ponavljaju u različitim konfiguracijama, gdje je težnju k ponavljanju obrisa cjeline na prvi pogled teško uočiti. Ovdje se, u svakome posebnom dijelu, s 13 pjesama, ponavlja činjenica da je ovo, ako brojimo točno, Vladovićeve $13 + 1$ knjiga. Ili, držimo li se ukupne statistike, bez ovoga „navlačenja“, dopušteno je zaključiti kako Vladović „fraktalno“, u svakome posebnom ciklusu u knjizi, ponavlja činjenicu da je autorom 13 do sada objavljenih knjiga. Nije to bez posljedica.

Što je u knjizi?

Prva vidljiva posljedica očituje se u odabiru naslova. *Žiroskop* je sprava/zvrk što se okreće, kako i sam Vladović u uvodnoj bilješci pojašnjava, oko slobodne osi. Sjena Joes Matošića i njegova Zvrka ovdje je očita, no tako i treba biti. Zvrk se, dakaiko, vrti, ali je ta vrtnja temeljom njegove – postojanosti, stabilnosti. Iliti: kretanje je ovdje zadobilo autoritet pouzdana – stajanja. K tomu, dinamika magnetskoga polja što se vrtnjom stvara promiseće žiroskop u valjano pomagalo u svakome poslu gdje je važno orijentiranje po stranama svijeta. Drugačije rečeno, žiroskop doseže vrijednost označitelja autorskoga navigiranja/stajanja koje, istodobno, koristi, ili, ako se hoće, aktualizira, različite, već prije istražene autorske mogućnosti, ciljajući ih imati

sinkrono na raspolaganju. Nije taj uvid nekom novosti. Cvjetko Milanja, komentirajući snaženje „lirskoga modela“ Vladovićeva pjesništva, pretežno od devedesetih godina prošlog stoljeća dalje, ističe kako, unatoč toj pretežitosti lirskoga modela, treba računati s „paralelnim pjevom“. On, po Milanji, obuhvaća još barem dva Vladovićeva modela: signalistički, točnije: konkretistički, gdje je ključna „poetika oka“; i popartistički, snažno prožet iskustvom prostora. Nema, dakako, u ovoj knjizi rezantnih signalističkih rješenja što bi se, brzopleto, moglo pomisliti osloncem na iznesene Milanjine uvide. Ali, držimo točnim Milanjin uvid kako treba uzeti u obzir tu usporednost, paralelnost, nekoliko linija Vladovićeve pjeva. Istu ocjenu, na ovoj Milanjinu tragu, ponavljam i sam u okraćem Pogovoru koji, za pravo, tu i nije trebao biti. (Napisan je prošle godine kao zahtijevana potpora izdavačkog prijedloga radi financiranja. Od njega, dakako, nije bilo neke koristi jer prijedlog nije naišao na razumijevanje onih koji su određivali što treba novčano poduprijeti. Vladović i izdavač odlučili su ga dodati knjizi kao neku vrst prigodna svjedočenja.)

Druga, manje vidljiva posljedica pokazuje se u, barem meni očitoj, „peterokutnoj“ razdiobi pjesničke građe. Pri tomu treba imati na umu da je Vladović jedan od sudionika onoga što Milanja zove „pitanjaškim“ modelom pisanja. U njemu je „redukcija konkretnosti“, iliti, jasnije, sudaranje s tvarnošću, polazno uporište. To ne znači kako se u tim tekstovima ne mogu naći različite egzistencijalne „inventure“, koje bi, naoko, imale biti tomu oprečne. Interes za tvarnost, pa, stoga, i za tvarnost teksta, kao sastavnice te iste tvarnosti, prelijeva se i prijeko takvih „inventura“, i neprestano drži autorsku praksu na onim „uskim“ vratima, gdje se pokus rabi kao konvencionalni postupak, a konvencija provjerava s obzirom na tvarnost, tjelesnost jezika. Pa ako tu hlapi, ostaje bez nje, konvencija gubi i legitimaciju uporabljiva postupka. Zato, prividno, izgleda kako u tim tekstovima nema lirske „privatnosti“: u ja-području svašta se može naći, ali je ono posno traže li se u njemu i brojniji, „intimistički“ otisci.

Rabeći ovako skiciranu „podlogu“, točnije je reći: akumuliranu građu i, zašto ne,

tijekom vremena postignutu zrelost, Vladović u ovoj knjizi može, dakle, spokojno „navigati“ oslanjajući se na prividne hirove zvrka, a, za zbilja, na njegove, u isti mah čvrste figure vrtnje/stajanja. Spomenuti peterokut određuje, po mojoj procjeni, pet osnovnih tematskih sklopova među kojima žiroskop meandrira.

Na njegovoj osnovnoj crti razlikovati je dva takva, osnovna, tematska sklopa. U prvome Vladović razvija, recimo, dramu stvari. U Vladovića je, možda više od ijednog drugoga pitanjaša, vidljiv interes za razne, nerijetko posve bizarne predmete. Njih ima i ovdje. Primjerice: masline u staklenki, keks s maslacem / iliti Petit Beurre, zrcalo noću, brtva, skije u drvarnici... Pravi prigodni muzej stvari reduciranih u svakodnevicu na male, usputne, jedva i činjenice. Kako to izgleda prilično je zorno u pjesmi *Masline u staklenki*. Već kad su premješteni u pjesmu, očito je kako su izmakle s popisa „žrtava“ na nekome jelovniku. Pa Vladović može poluironično zaključiti: „Zeleno-žute masline u staklenki / zeleno-žuti kanarinci u krletki / stave se u okvir prozora / da dozove srce juga“. Baš i nije, vidljivo je, poziv u restoran. Prije će biti kako će vam, nakon čitanja ovakve pjesme, masline vjerojatnije zastati u grlu. Drugačije rečeno, drama stvari razvija se u ovome tematskom krugu kao drama nepriznatih bića. Nije pretjerivanje: prihvatimo li Vladovićevu poetičku osjetljivost, ako se hoće i neku vrst protoanimizma, onda moramo prihvatiti i dramsku napetost njihove tvarnosti.

Na istoj osnovnoj crti (imaginarnog peterokuta), ali naspram spomenuta tematskog sklopa, nalazi se tematski sklop u srži kojega je drama osoba. U nizu Vladovićevih pjesničkih tekstova s množinom asocijacija na osobnu povijest, podrijetlo, identitet, i srodne, u književnosti, a i kulturi, već konvencionalne teme, vidjeti je i neke koje su na samome rubu onoga što se nejasno zove metafizičkim iskustvom osobe. Držim da su u tome pogledu dvije pjesme nosive. To su: *Strepnja*, gdje je osoba reducirana na neku vrst samoiscrpjujuće glazbene klopke, u kojoj svaki ton/strepnja, dubinski iscrpljuje, suši dušu. I *Strpljivost*. Postrijedi je, za pravo, Jobov odgovor Bogu, gdje Job dotičnomu prigovara kako ga

precjenjuje: „(...) tražiš više no što možeš naći (...)“ veli mu. U Vladovićeve obzoru, dakle, napetost se ne generira nekom izvanjskom, nametnutom ili prihvaćenom obvezom ili nuždom. Nego dolazi iznutra, iz temeljne lomnosti opstanka, gdje se, uglavnom uspješnije, množe pitanja nego valjani odgovori na njih. Odvažimo li se na odlučniju redukciju, izbija na vidjelo kako su ove drame osoba zapravo komplementarne dramskim zapletima stvari. One su, opravdano, na istoj (autorskoj) ravnini.

Na pobočnim kutovima peterokuta nalaze se dvije skupine krajoličnih pjesama, ali posve oprečna značenjskoga smjera. Stoga ih je opravdano označiti tamnim i svijetlim krajoličnim pjesmama. Tko bolje pozna Vladovićev opus, ne će ga iznenaditi Vladovićev interes za neku vrst trajna pjesničkoga putopisa. Podsjećamo na spomenuti Vladovićev interes za prostor. Primjerice, budući da je Vladović jednim krakom osobne povijesti svezan s Rijekom, podsjetiti je na njegove Riječko-susačke strofe, iz knjige *Tijat* (2004.), gdje izuzetnom strpljivosti i skrbi za pojedinosti oblikuje dojmljivu „inventuru“ riječkoga, gradskog i prigradskog, krajolika. U „tamnim“ krajolicima u ovoj knjizi u srži je paradoksalna prisutnost – napuštenosti. Posrijedi je krajolik gdje više nema ni aktivne smrti, samo neka vrst fosilizirana stanja što ga prisutnim još drži opazaj motritelja i rečenica pjesnika. Potom ga više neće niti biti. Držim da je u tome tematskom krugu „nosiva“ pjesma *Zidić od crvene opeke*: „(...) Ostao je samo zidić / samostojan, živopisan i nepotreban / ništa ne ograđuje niti zakriva / još živ rasvjetljuje naša zavaranja / bogat onolikim bojama / koliko je hodača uz njega prošlo“.

U „svijetlim“ krajolicima u ovoj knjizi nalaze se tekstovi kojima Vladović traga za, pa i nije pretjerano reći, pejzažnom, krajoličnom idilom, gdje presudnu kakvoću krajolika određuje – tišina, stišanost. „Nosiva“ pjesma (a nije ni *Lažina* daleko) u tome krugu može se držati ona pod naslovom: *Tišine u Svetom Martinu na Muri*. Svojedobno mi je Vladović, radosno, pripovi-

jedao o svom dvo/trodnevnom boravku tamo. Pjesma je nastala kao zabilješka po rubu toga boravka. „(...) Moje su oči pune lišća / i akvarelne tišine“. Pokradimo Milorada Stojevića: pravi „zaokret u pejzažu“. No i ovdje, gdje je Vladović na samome rubu intimizma, vrtnja žiroskopa ne dopušta podrediti mu tekst. Pa sa spomenutim parom stihova pjesma i – završava.

Na vršnome kutu (imaginarnoga) peterokuta nalazi se posebna skupina pjesama bez komplementarne druge skupine. Nije ih pogrešno označiti hibridima. Ni hibridi nisu novošću u Vladovićevu opusu. Sjetiti se je, primjerice, naslova knjige pjesama iz godine 1982.: *Knjiga pegla*. Vladović „dopušta“ raznolikim, „nestašnim“ predmetima posve autonomno spajanje s drugima i stvaranje tvorevina koje bez jezika ne mogu opstati, jer ih izvan jezika i nema. Osim, već komentiranoga Žiroskopa, u ovoj skupini držim da je „nosiva“ *Pjesmoriba*. „(...) Pjesma je poput ribe / imaš je na udici / ona je na povrazu / trza se, ne da se / kliže iz ruke / hoće se vratiti u slova (...)“. Usto, dakako, ide i „ribareva vještina“. Ona se očituje u tome da „(...) hvata / one najteže riječi koje brzo nestaju / da ih izvadi na ploču rive / da ih dugo suši (...)“. Na sličnome je tragu i *Bunar srce*. Očito je kako i ovdje, kao u *Knjizi pegli*, pjesničko umijeće evoluiralo u neku vrst alkemičarskoga umijeća, gdje su presudne tvarne preobrazbe riječi u stvari / stvari u riječi. Dakle, premda vrtnja žiroskopa upisuje hirovite putanje s + i – oscilacijama, hibridno alkemičarsko umijeće pjesnika nadkriljuje te oscilacije i upisuje vršnu kutnu točku u zamišljenu peterokutu. A 5 je, sjetiti se, i povlaštenom brojčanom figurom božanskih ženskih čuvara sjećanja na ljubav. Lijepa knjiga koja, usput, dopušta i da je, barem u nekim dijelovima, i volite. Čitajte Vladovića. Nije nametnik ni u čijemu vremenu.

Ivan ROGIĆ NEHAJEV

Zapisi o zakopanoj istini

Nevenka Nekić, *Moja dva stoljeća. Memoari*. Hrvatski panoptikum / Biblioteka memoara, dnevnika, ispovijedi, Naklada Pavičić, Zagreb, 2017.

Ima zapisa o prošlosti koji čitatelje potiču na razmišljanje i traženje uzroka određenih zbivanja. Takva je zacijelo knjiga sjećanja Nevenke Nekić. Pisana je na razmeđu i u plodnome spoju književnosti i povijesti, romana i životopisa, priče i genealogije. Autorica rabi oznaku autobiografskoga romana. Istančanim pripovijedanjem iznosi pred čitatelja osobne nazore, a privlačnim opisima, često potresnim pričama i dubokim refleksijama prati sudbine vlastite i niza bliskih ili povezanih obitelji. Prepleće ih s događajima koji su odredili njihove domove, zavičaje, krajeve i zemlje, poglavito središnje, južne i istočne Europe.

Lirski nadahnuti i epski razigrani memoari čitaju se doista u dahu kao najnapetiji roman. U njemu se, s jedne strane, otkrivaju elementi koji su učinili stilski prepoznatljivom prvu autobiografiju u zapadnoj kulturi, napisanu krajem 4. stoljeća, znamenite *Ispovijesti* Aurelija Augustina. Stoljećima je ta slavna knjiga bila inspiracija kršćanskim piscima po jedinstvenu obliku otvorena pripovijedanja osobna iskustva i intimnih razmišljanja autora u dijalogu s Bogom. Služila je kao uzor mnogima u traženju njihova puta vjere i obraćenja, raskrivanju zavodljivih opsjena i u neuvijenome ispovijedanju tajni istine.

Na drugoj strani, autoričini zapisi iz obiteljske kronike podsjećaju na ljetopisne zabilješke o četirima naraštajima trgovačke obitelji *Buddenbrookovih* u vrhunskome romanu koji se smatra najzaslužnijim za Nobelovu nagradu za književnost uglednoga člana Paneuropske unije, Thomasa Manna. Portret uspona i propasti jedne obitelji, u koji je slavni Paneuropljanin utkao detalje vlastite genealogije i razmišljanja o napetome odnosu građanske poslovnosti i umjetničkih sklonosti, inspirativan je za

razumijevanje obiteljskih saga i sudbina spisateljčina svijeta.

Od prvih redaka, knjiga otkriva sjajan dar pisanja i zanosan pjesnički govor. Laskav kompliment pripovjedačkomu stilu plodotvorne književnice, s mnoštvom napisanih djela raznih žanrova, ugledne i poštovane profesorice, uputio je jedan od najvećih hrvatskih književnika 20. stoljeća, akademik Ante Slobodan Novak. Kazao je kako ona svojom osebujućom „stilskom preciznošću i cjelinom može izraziti sve; svaku misao, ideju, doživljaj, motiv“. I sâm vrstan pisac, prepoznao je u profinjenoj načinu pripovijedanja *vrhunskoga prozaika*.

Čitatelji se mogu uvjeriti kako dojmovi Akademika napisani u rodnome Rabu nisu puka kurtoazija nego potječu iz vlastitih uvida i osobne „potresenosti“ nakon što je prethodno pročitao knjigu *Kardinalovo srce*. Posvjedočio je tako u jednome pismu, ukoričenome u ovoj autobiografiji, kako je iz njezine knjige o *Pustinji Blaca* doživio zakašnjeni srednjovjekovni fenomen samostanskoga življenja u pustinjačkoj osami još „intenzivnije nego iz pera Umberta Eca“. Duhovitim se opravdanjem poslužio za obrazloženje zašto je tako kasno posegnuo za spisateljčinim tekstovima. Ironična dosjetka prisposodila je sliku starijih ljudi koji zbog položaja svojih očiju vide samo korak ispred sebe. Ako uopće išta vide, zaključio je samokritično. Na one koji su i ranije posegnuli i cijene autoričin opus ta se kritika zacijelo ne odnosi. Dobro su upravljani pogledi i vide u punome svjetlu više koraka ispred sebe kada prate i čitaju „prvorazredno“ stvaralaštvo.

Kada se sažme autoričino nadahnuo zapisivanje o sudbinama ljudi i obitelji u Hrvatskoj tijekom dvaju stoljeća, koji su najznačajniji dojmovi koji izlaze na vidjelo? Što dospijeva u prvi plan? Iz mnoštva prepletenih tema izdvajam dvije idejne sastavnice koje potiču na razmišljanje tijekom čitanja. Prva se provlači kao osebujuća nit vodilja kroz mnoštvo opisa u knjizi i upućuje na obilje patnje i tragičnih doživljaja. Žive prisposode iznose na svjetlo dana i oslikavaju sudbine osoba i obitelji, ukazujući istodobno na povijesno stradanje hrvatskoga naroda. Druga je vezana uz autoričine paneuropske nazore i djelatnost. Riječ je o njezinu zauzimanju i ustrajnome

zalaganju za pravedno ustrojenom zajednicom europskih naroda.

Mistika patnje, sudbine ljudi i cijelih obitelji u središtu su kazivanja povijesti i doživljaja svijeta koje opisuje knjiga. Kada je spletom okolnosti dospjela na svoju prvu službu kao mlada učiteljica od devetnaest godina u selo Donja Motičina kod Našica, doživjela je znakovitu mističnu poistovjećenost s groznim patnjama hrvatskoga puka, neizmjernih trpljenjima. Pripovijeda kako se upravo dolaskom u to zaboravljeno mjesto pred njom otvorila neobična i u tamu zavijena knjiga povijesti. Riječ je o teškoj i silnim žrtvama natopljenoj slikovnici muža o kojoj priznaje kako je do tada jedva nešto znala.

Dokučivanjem zatomljenih tajni toga kraja počele su se otvarati stranice s „ranama“ hrvatskoga naroda koji je stradao kako u kraljevskoj tako i u socijalističkoj Jugoslaviji. Tada je istinski prvi „put shvatila pojam naroda i mistike koja je sastavni dio te riječi“. I otada je počela suosjećati, doživljavati te čitati i razabirati znakove mistične patnje. Tko pročita ovu knjigu i mnoštvo spisateljinih naslova, može se uvjeriti kako je slijedila tu zvijezdu vodiču. Rijetko se tko uzdignuo do te visine i umijeća u svjedočenju i opisivanju mistike trpljenja i muke.

Postavlja pitanje, sebi i čitateljima, o onome što ju povezuje s ljudima u zabačenome i blatnjavom selu Donjoj Motičini. Odgovor je više nego slikovit, govori mnogo s malo riječi. Bliskost je otkrivala u prikrivenim istinama i strašnim udesima koji su pratili kako to selo tako i hrvatski narod tijekom stoljeća. Otkrivajući zamračene i duboko potisnute istine toga nesretnoga sela dobiva duhovni poticaj i nutarnji zov te ih otada započinje pomnije proučavati. U tome je našla utjehu. Spoznati i dokučiti patnju značilo je sučeliti se s mukom i razblaživati bol. Tako je, naoko slučajni dolazak u blatnjavi Pakleni kraj dobio znakovit smisao. Ponirući u istinu i smisao patnje ne samo što je doživjela povijesnu pouku i prosvjetljenje nego se očutila oplemenjenom.

Zaključak je turoman, ali daje vrijedan smisao i uzdiže dostojanstvo putovanja kroz dolinu suza. Patnja poučava i oplemenjuje ljude koji se znaju s njome suočiti

i nositi. To nije lako. Najteže je prihvatiti bol i patnju nevinih. No oni koji su tu tragičnu prihvatili na tragu su pravednika. Za istinu su mnogi stradali i prognjeni. Ne ponavlja li se povijest u raznim tragičnim vidovima? Zacijelo je to poticajna tema za razmišljanje. Može li se i što je moguće iz povijesti naučiti? Ciceron se trsio dokazati da je ne samo moguće nego je upravo povijest označio učiteljicom života. Ali, vjerojatno, nije bez svake osnove ni Hegelova cynična opaska da su narodi iz povijesti naučili to da zapravo ništa nisu naučili. Zato vjerojatno ponavljaju slične pogreške. Na zemljopisnim širinama koje Hrvatska zaposjeda to je barem za sada nedvojbeno potvrđeno. Utvrđuje se i marno ponavlja povijesno gradivo.

Paradoks je hrvatske patnje i mistike vidljiv u sudbini sela Donja Motičina. Obiluje strašnim povijesnim pričama i ponavljanjem gradiva tijekom sedam stoljeća; spominje se 1229. kao godina začetka. Kako se dogodilo da je najveća stradanja i užase selo doživjelo upravo u prosvijećenome dvadesetom stoljeću? Sposobnost autoričina prisposodabljanja patnji vlastitoga naroda prepoznao je i uzveličao znameniti pjesnik Petar Šegedin. Potvrдио je kako riječi počinju snažno svijetliti kada dodirnu tragične patnje čovjeka ili naroda. Uvidio je i posvjedočio kako se autorica suživjela s povijesti, uzvišeno ju proživljava u duši. Kroz nju je gledala „nekadanja lica, mjesta, dokumente, zbivanja izgubljena, zakopana, slučajno otkrivena te sve to oživjela i izrazila u jednom živom, prepoznatljivom duhovnom akordu ‘modrog muka’ nad dolinama...“ I doista, onima koji žele vidjeti i spoznati na pravi način otvara se svjetlo u veličanstvenim opisima tragedije ljudi i naroda.

Na žalost, u hrvatskome slučaju ima pisaca povijesti koji ne samo što se s njome nisu suživjeli nego ju nastoje omalovažiti, izruguju se svojemu narodu i njegovim mukama. Nasuprot njima, ova knjiga svjedoči kako se može poistovjetiti s vlastitom povijesti i zlokožnim sudbinama ljudi kada se istinski suosjeća s njihovom patnjom. Uzorit je primjer hrvatskoga trpljenja i grozokaza u totalitarizmima 20. stoljeća opisala u veličanstvenome svjedočenju istine vjere Kardinala iz Krašića. Zorno je

posvjedočila put mučenika koji zaslužuje biti proglašen svetim. Upravo njegova patnja i hrabro suprotstavljanje nepravednim optužbama potresno su svjedočanstvo hrvatske sudbine. Slijedeći Kristov uzor hrabra držanja na mukama posvjedočio je da se za istinu i vjeru nije stradavalo samo prije dvadeset stoljeća i u prvim vijekovima progona kršćana u Rimu. Iskušenja i zla ne manjkaju ni suvremenom dobu napretka i prevlasti raznih oblika ideologija. Tko se pozornije okrene oko sebe, može zacijelo vidjeti i danas mnoštvo stradalnika za istinu i pravdu.

Pozornost u knjizi zaslužuje također autoričina europska dimenzija u razmišljanju i njezina dragocjena paneuropska djelatnost. U tome se nesebičnome djelovanju za opće dobro zajednice pronašla na osobit način. Nije pristupila paneuropskomu pokretu bez dvojbi i unutarnjega propitivanja. Tadašnji predsjednik Paneuropske unije Otto von Habsburg ostavio je na nju dojam istinske veličine. Ali nije ga odmah i bez dvojenja prihvatila. U knjizi je nekoliko puta iznijela svoje sumnje. Morile su je misli u odnosu na poglavara obitelji koja u povijesti Hrvata nije urezala samo svijetle uspomene. Habsburzi su, uz mnoga dobra, ostavili i zlokbne tragove. Poglavitito je za narodnu samosvijest bolno pitanje pogubljenja Zrinskih i Frankopana.

Ali se najstariji sin posljednjega austrijskoga cara Karla Habsburškoga svojim paneuropskim djelovanjem, demokratskim i uljudnim pogledima neobične širine i misaone dubine uzdignuo iznad uvriježenih političkih podjela i svjetonazorskih jednostranosti. Premda sam nije ni na koji način s time bio povezan, iz osjećaja odgovornosti izgovorio je riječi isprike i molitve na grobu hrvatskih mučenika u zagrebačkoj prvostolnici.

Urednica izdanja u povodu sjajne izložbe *Hrvatska u srcu Europe* bilježi kako tu veličanstvenu izložbu u Europskome parlamentu, upriličenu nakon Oluje 1996., u doba svojevrsnoga embarga prema Republici Hrvatskoj, nije želio otvoriti nitko od službenih hrvatskih predstavnika. Tako je kulturna dobra i ljepote gradova kao što su Dubrovnik, Trogir, Zadar, Poreč i remek-djela umjetnika poput velikoga Meštrovića europskim zastupnicima predstavio Otto von Habsburg. Autorica je postavljala izložbu u Dresdenu, a izložba je prikazana i u Parizu, Beču, Budimpešti,

Londonu, Pragu te je stigla i do Kaira u Egiptu.

U Hrvatskoj paneuropskoj uniji tijekom više od četvrt stoljeća organizirala je mnoštvo likovnih izložaba, organizirala i vodila javne tribine i predavanja, predstavljala strane i hrvatske umjetnike. Poglavitito je promicala stvaralaštvo iz bliskih zemalja Srednje Europe, osobito Mađarske, Slovačke, Češke i Ukrajine, zatim susjednih zemalja Jugoistočne Europe: Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije, Kosova, Makedonije i Albanije.

Valja spomenuti niz izložaba i tribina posvećenih kulturi i stvaralaštvu bačkih Hrvata i Boke Kotorske. Ističe se u tome sklopu višekratno predstavljanje stvaralaštva osebujna kruga slikarica iz Tavankuta. Izlagali su i umjetnici iz Australije, Kanade, Sjedinjenih Država i Italije. Sâma slikarica, autorica je izlagala i svoje slike. Putovanja diljem Europe i na paneuropske događaje koristi za upoznavanje s načinom kako drugi žive i čuvaju svoje tečevine. Upozorava na nekritičko prodavanje hrvatskih otoka, zemlje, hotela, banaka, atraktivnih lokacija.

Za tumačenje slojevitosti i proturječja hrvatske zbilje značajan je opis braniteljskoga prosvjeda iz 2011. koji su određeni krugovi pokušali zlorabiti protiv hrvatskoga ulaska u Europsku uniju. Tu je autorica britko uočila i opisala one koji rade protiv hrvatskih interesa. Kada nisu uspjeli zavešti branitelje u rušilački pohod i razbijačke ispade protiv Vlade i Europe, pljuvali su na one koji su ih pokušali umiriti, kao što je to činio Mladi Jastrebo. Ipak su neki mediji neopravdano izjednačili prosvjede branitelja i huligane. Ali autorica ukazuje na jasne razlike i sačuvanu braniteljsku čast. Obrazlaže da je Hrvatskoj mjesto u Europi, ne na brdovitome Balkanu. Za to su se borili i stradali mnogi naraštaji hrvatskih ljudi. Za to velike zasluge ima Paneuropska unija.

Valja na kraju spomenuti spisateljičinu privrženost klasičnomu povezivanju dobrote i ljepote. U duhu drevnoga grčkog ideala *kalokagathia* smatra kako taj čudoredni uzor nije samo fikcija u umjetnosti nego obilježje dobro uređene zajednice, jamstvo istine i pravednosti u svijetu. Vjeruje u pravdu koja se neumitno potvrđuje. Ne zapada u očaj i besmisao egzistencije nego

se na svoj način suprotstavlja nepravdi i bori protiv laži.

Istina i pravda jedine mogu osloboditi od laži, opsjena i nepravdi koje truju život. Za to optužuje zavodljiva „liberalna načela“. Možda nije posve u pravu kada krivnju pripisuje samim načelima. Jer ona su zacijelo u svojoj apstraktnosti neutralna. Ali pravom skida krinku s onih koji ta načela zlorabe za svoje egoistične ciljeve i zle nakane. Sjajno dočarava kako se najgori pobornici i provoditelji totalitarne vladavine preko noći pretvaraju u velike liberale i slobodoumnike. Licemjerno propovijedaju o progresu: „oslobođeni od časti, dobrote, stida, poštenja... tonemo u golemu laž o napretku“. Oni koji su poučavali „od amebe do Kobe (Staljina)“ preokrenuli su socijalističku u liberalnu laž o napretku.

Laž prodiere do najsitnijih pora društvenoga života. Profesorica po životnome pozivu uvidjela je kako se pustoši duhovni prostor ne samo putem medija nego i pomoću obrazovnoga sustava. Totalitarne vladavine zasnivaju se na golemome moru laži koje prekriva mnoga prostranstva i taloži opsjene u najtajnijim zakutcima ljudskoga življenja. Laž tako dospijeva u kapilarne dijelove narodnoga bića. Opaku

i suptilnu laž raskriva u zloporabi odgoja i u obrazovanju mladih. Povijesne reminiscencije i osobna prisjećanja unose novo svjetlo i raskrivaju zapretane zablude što se i danas šire u obrazovnim narativima. Sluti kako su zajahale i na razglašenu reformu kurikula.

Priroda se voli prikrivati, a oči i uši loši su svjedoci ako ljudi imaju barbarske duše, zborio je dubokoumni Heraklit iz Efeza. Na istinoljubivim je čitateljima stoga teška zadaća - truditi se oko istine i razlučivati od nje opsjene koje potječu od loših svjedoka. Posegnuti za stranicama ove knjige znači približiti se osobi koja je imala odvažnosti kretati u borbu protiv loših svjedoka i barbarskih duša, tragajući za prikriivenom i katkad zakopanom povijesnom istinom. Valja se u traženju oboružati ustrajnošću u razgrtanju medijske laži i privida. Isto tako, potrebno je velike hrabrosti i dosljednosti u svjedočenju otkrivene istine. Tko taj trag u istinu slijedi, ne će mu izostati muka, patnje i tragedije, poručuje autorica. Ali je put itekako vrijedan i plemenit. Kako za pojedinca tako i za zajednicu. Jer spoznaja istine daje neizmjerno dostojanstvo autentičnomu ljudskom življenju.

Pavo BARIŠIĆ

KRONIKA DHK – lipanj, srpanj 2018.

– 4. lipnja

Na Tribini DHK održano je predstavljanje monografije posvećene znamenitom putopiscu i publicistu „Dr. Željko Poljak, velikan hrvatskog planinarstva“. Sudjelovali su autor monografije Eduard Hemar, Alen Čaplar urednik, gospodin Željko Poljak i Lada Žigo Španić, voditeljica Tribine DHK.

– 6. lipnja

Na Tribini DHK održano je predstavljanje knjige izabranih pjesama Zvonimira Goloba *Tvoj dio zraka* (DHK, Mala knjižnica, Zagreb, 2017.). Sudjelovali su Antun Pavešković, urednik i Lada Žigo Španić, voditeljica Tribine DHK. Dramska umjetnica Dunja Sepčić čitala je izabrane pjesme.

– 7. lipnja

U Splitu u velikoj dvorani Gradske knjižnice Marka Marulića Splitski Ogranak DHK obilježio je 125. obljetnicu rođenja Miroslava Krležu. Sudjelovali su prof. dr. sc. Vlatko Perković, prof. Jadranka Huljev, Siniša Vuković i Silvana Dragun. Odabrane ulomke iz Krležinih djela čitala je glumica Ivana Giove Župa.

– 7. – 8. lipnja

U Crikvenici su održani *17. Jadranski književni susreti*. Sudjelovali su Ljerka Car Matutinović, Ludwig Bauer, Sonja Zubović, Lidija Dujić i Mladen Barac.

– 9. lipnja

Održana je Godišnja skupština DHK.

– 12. lipnja

Na Tribini DHK održano je predstavljanje knjige *Japanski haiku i jisei* priređivača Mladena Machieda. (Studio Moderna

d.o.o. i Nikola Đuretić, Zagreb, 2018.). Uz priređivača, sudjelovali su Nikola Đuretić, Drago Štambuk, Tomislav Maretić, Marina Koludrović i Lada Žigo Španić.

– 13. lipnja

Na Tribini DHK predstavljena je knjiga pjesama Tomislava Zagode: *Dora Novak* (Opus Gradna, Zagreb, 2018.). Uz autora, sudjelovali su prof. dr. sc. Dubravka Težak, Miroslav Mićanović i Lada Žigo Španić.

U prostorijama DHK održano je predstavljanje knjige Drage Krpina: *Svitlo i druge pripovijetke* (Ogranak Matice hrvatske, Zadar, 2018.). Uz autora, sudjelovali su predsjednik Đuro Vidmarović, akademik Dubravko Jelčić, Božidar Petrač i Lada Žigo Španić.

– 14. lipnja

U prostorijama DHK održan je umjetnički program u čast 145. obljetnice rođenja A. G. Matoša. Predstavljanje knjiga Antuna Gustava Matoša i knjiga o Matošu u nakladi DHK, DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemskog i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata. Sudjelovali su Đuro Vidmarović, Mirko Čurić i Ivica Matičević. Gitaristički recital izveo je Srđan Bulat.

– 16. lipnja

U Samoboru je održana 29. večer hrvatske ljubavne poezije kao finalna večer festivala ljubavne poezije *Vrazova Ljubica*.

– 27. – 28. lipnja

U Đakovu su održani *21. Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara*. Organizatori Susreta bili su Ogranak MH u Đakovu i DHK – Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski. Bogati program: Kriatičko znanstveni kolokvij o akademiku

Pavlu Pavličiću. Predstavljanje zbornika Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara XX. Predstavljanje knjige Antuna Gustava Matoša: *Malo pa ništa*, drama – prigodom 145. obljetnice rođenja. Predstavljanje romana Mate Ćurića *Zenga*. Sudjelovali su dr. sc. Pero Aračić, dr. sc. Goran Rem, akademik Pavao Pavličić, dr. sc. Perina Meić, dr. sc. Lahorka Plejić Poje, dr. sc. Boris Škvorc, dr. sc. Sanjin Sorel, dr. sc. Ivan Trojan, dr. sc. Julijana Matanović, Vlado Filić, Vlasta Markasović, Marija Božić, Tomislav Žigmanov, Mate Ćurić, Ivan Stipičić, Josip Palada, Boris Domagoj Biletić, Franjo Nagulov. Održano je proglašenje dobitnika: Nagrada Julija Benešića otišla je u ruke Tomislava Žigmanova iz Subotice za knjigu *Vivisekcije književnosti, vojvodanske i ine književne teme hrvatske* (Istarski ogranak DHK, Hrvatsko akademsko društvo Subotica, Pula/Subotica, 2018.) i Božidara Alajbegovića za dvije knjige koje su prispjele na natječaj: *Paralelni svjetovi*; književne kritike (Litteris,

Zagreb, 2017.) i *Lib(r)ido*; književne kritike, umjetničke recenzije i eseji, (Litteris, Zagreb, 2018.). Povelja uspješnosti Julija Benešića posthumno je dodijeljena Vlastimiru Kusiku, nesretno stradalom i preminulom medijskom kritičaru.

– 5. srpnja

U Vrgorcu je dodijeljena književna nagrada *TIN UJEVIĆ* pjesniku Milku Valentu za za zbirku pjesama “Otvorena rosa” (Zagreb, V. B. Z, 2017.). Nagradu je uručio predsjednik DHK Đuro Vidmarović. Obrazloženje Nagrade dao je predsjednik Prosudbenog povjerenstva Ernest Fišer. Poeziju Milka Valenta interpretirao je dramski umjetnik Joško Ševo.

– 10. srpnja

Održana je 10. sjednica Upravnog odbora DHK. U Članstvo DHK primljena je Vjekoslava Jurdana.

MAJA KOLMAN MAKSIMILJANOVIĆ

